

ба 05
12278

наш

Край

№ 12 (39) 1928

СЪНЕЖАНЬ

ШТОМЕСЯЧНИК
Ц.Б. КРАЯЗНАУСТВА

Директор
Сибиряков
В. И. Ковалев

З Ь М Е С Т.

	<i>Стар.</i>
Маніфэст часовага работніча-сялянскага Савецкага Правіцельства Беларусі	3
У. Ігнатоўскі.—Ад Беларускай Тэрмінолёгічнай Камісіі да Беларускай Акадэміі Навук	6
М. Касьпяровіч.—Беларуская Навука к дзесяцігодзьдзю абвяшчэньня БССР	17
П. В. Трамповіч.—Вывучэньне прыродных вытворчых сіл Беларусі	27
Ал. Шлюбскі.—Трэці год зьбіраньня фальклёрнага матар'ялу	35
Мік. Байкоў.—Слоўнікавая праца на мясцох у БССР за тры гады (1925-1928)	47
А. Н. Ляўданскі.—Краязнаўчыя арганізацыі і археолёгія	56
Р. Пяцэвіч, У. Мікіцінскі, П. Ажэўскі.—Краязнаўчы рух на Случчыне	62
М. Дабратворскі.—Год існаваньня Зоолёгічнага Музэю Інстытуту Беларускае Культуры	78
А. М. Мікалаеў. — Гомельскі Дзяржаўны Культурна-Гістарычны Музэй	82

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

300.4
6502

НАШ КРАЙ

ШТОМЕСЯЧНІК

Цэнтральнага Бюро Краязнаўства

П Р Ы

ІНСТЫТУЦЕ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ

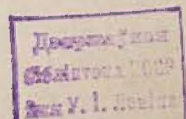
№ 12 (39) Сьнежань 1928

ГОД ВЫДАЊНЯ ЧАЦЬВЕРТЫ

ВЫДАЊНЕ

Інстытуту Беларускае Культуры

М Е Н С К — 1928

НАШ КРАЙ

Центральное Бюро Краевых Связей

ИНСТИТУТ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ

№ 12 (39) Сынэкань 1928

My

Працоўны народ усіх краёў, злучайся!

М А Н І Ф Э С Т

ЧАСОВАГА РАБОТНІЧА-СЯЛЯНСКАГА САВЕЦКАГА ПРАВІЦЕЛЬ-СТВА БЕЛАРУСІ.

Таварышы і браты рабочыя, бедныя сяляне і чырвонаармейцы Беларусі!

Горацешная, пакутная Беларусь, Беларусь рабочых і бедных сялян, сьлярша доўгія вякі свайго жыцця служыўшая сродкам ля абгачэння польскага вяльможнага панства—памешчыкаў, зломых грашаўнікоў-купцоў і ўсялякіх багаццяў-крывасмокаў, а потым захопленая пад уціск расійскага крывавага самадзяржаўя з яго генэраламі і самаўладным чыноўніцтвам, адурваная ды абманваная з касцельных амбонаў ксяндзамі і з царкоўных аўтараў папамі, скутая з ног да галавы ланцугамі няволі, цяпеўшая зьдзекі і глум і перажыўшая цяжкае ярмо нямецкага прыгону, цяпер аслабанаецца ад доўгай векавой пакуты адважным наступам чырвонае арміі і прычашчаецца да новага вольнага жыцця, якое будзецца на закладзінах камунізму, на фундаманце міжнароднае злучкі працоўнага людз.

Вялікая Акцябрская рэвалюцыя ў Расіі, зруйнаваўшы пагане панства памешчыкаў, фабрыкантаў, ксяндзоў і папоў, панства абману, няволі і ўціску, залажыла фундамент новага ўстрою жыцця, з уласцю самога працоўнага народу. Пачаўшы з Расіі, яна запаліла таксама агонь усясьветнага аслабджэння працоўнага народу ад прыгону грашаўніцтва, цароў і багачоў. Полымя гэтага агню з кожным днём і з кожным часам ахапляе сабою ўсё большыя і большыя абшары зямлі, пераходзіць з аднае краіны ў другую, зганяе ўсксы з працоўнага народу цьму нязнання, змоўк і пакору, будзіць пачуццё паўстання супроці прыгнатацеляў і помсту да іх і грозіць затапіць у сабе ўсіх ліхх ворагаў працоўнага людз, ворагаў волі і шчасся, ворагаў рэвалюцыі, і ачысьціць шырокі чырвоны шлях да панства вольнае працы, да панства камунізму, да панства паміжнароднай братняй злучкі працаўнікоў усяго сьвету.

Чуючы і бачачы сваю нямінучую скорую пагібель, ворагі рэвалюцыі, нясучай рабочаму і беднаму селяніну, гэтым праўдзівым гаспадаром усяго жыцця на зямлі, поўную ўласць над гэтым жыццём, мятушацца ды трапечуцца, нібы няпрытомныя, стараючыся як-мага, абманам ды подкупам, сабраць вакол сябе сілы, абрушыцца на рэвалюцыю і спыніць яе грозны наступ. Але ўсе іх надзеі дарэмны, усе іх патугі прапашчы! Магутнаму ўздыму рэвалюцыйных хваль,

руйнаючых усялякае рабства, нішчачых усякі прыгон і вызваляючых працоўны народ, не знайсці на пуціне ходу ніякіх прашкодаў, ні жаднага стрыму!

Рабочыя, сялянская бедната і чырвонаармейцы Беларусі!

Руйнуючы будову цяжкага прыгону, высушваючы моры сьлёз і рэчкі крыві, разьлітых па шырокіх абшарах горацешнай Беларусі, зьнішчанай страшэннай вайною, узьнятай царамі і багачамі з-за сваіх інтарэсаў і пагубіўшай дарэмна мільёны рабочых і сялян, ідзе да вас у проміну сонца, пры сьпеву літаньняў шчасная пара аслабаджэньня, нясе вам рэволюцыя поўную ўласць і панаваньне. Паміж працоўнымі народамі Расіі, Літвы, Украіны і Латвіі ад сёньняшняга дня становіцца і вы вольнымі і паўнапраўнымі гаспадарамі вольнай незалежнай Беларускай Соцыялістычнай Рэспублікі! Ад сёньняшняга дня Беларусь — Савецкая Рэспубліка — становіцца Рэспублікай працоўнага народу, рабочых, сялянскае беднаты і чырвонаармейцаў Беларусі!

Усе, дагэтуль пасягаўшыя на працоўную Беларусь буржуйныя прадаўнічыя правіцельствы, правіцельствы прыгоншчыкаў-купцоў, памешчыкаў і фабрыкантаў, асьвечаныя прадажнымі духаўнікамі, дзе-б іх уласць яшчэ ня ліпела-б, як паганая Рада, нямецкае окупацыйнае начальства, польскія і украінскія пасяганьні — лічацца скінутымі, няіснуючымі і абвешчаныя, з усімі сваімі сябрамі і прыхільнікамі, вашымі і ўсяго працоўнага народу ў сьвеце злымі ворагамі, заслужваючымі няшчаднай рэволюцыйнай кары.

Уставайце ўсе на абарону Соцыялістычнай Савецкай Працоўнай Рэспублікі Беларусі! уставайце!

Няхай з усходу на захад і з поўначы на поўдзень прагучыць гэты зычны окліч па усім абшары Беларусі і ўздыме ўсіх да аднаго працаўнікоў і бедных сялян стаць пад чырвоны сьцяг сусьветнае рэволюцыі, каб аб вашы цесныя загартованыя рады ушпэлах разьбіліся ўсе ліхія напады цёмных сіл ворагаў рэволюцыі і беднага працоўнага народу.

Хутчэй да змогі! Каб не засталі вас у нядбайным спачынку, гатуючыся напацьці на Савецкую Беларусь чорныя грамады польскіх легіянераў, сьпянёныя гурты пэтыяраўскіх незалежнікаў, а сьледам за імі белагвардзейскія слугі хаўруснічага імперыялізму!

Да змогі! Да змогі! Да змогі!

Імем вякі цяпеўшай няволю, пакуту і зьдэк, а ад сяго дня вольнай Савецкай Рэспублікі Беларусі, імем чырвонае арміі, соцыялістычнай рэволюцыі, імем сусьветнага паміжнароднага камунізму пастаўленае на варту Першым зьездам камуністычнай партыі Беларусі Часовае Работніча-Сялянскае Правіцельства Савецкай Беларускай Незалежнай Рэспублікі абвешчае перад усім сьветам:

1) З гэтага моманту ўся ўласць на Беларусі прыналежыць толькі саветам работнічых, сялянскіх, батрацкіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў.

2) Захаваўшыся дагэтуль дзе-колечы ўласць нямецкіх, польскіх і украінскіх окупантаў ад гэтага часу лічыцца скасаванаю.

3) Прадаўнічая буржуйная Беларуская Рада з яе так празываемымі „народнымі міністрамі“ обявляеца безабароннай законамі.

4) Усе законы, пастановы, распарадкі і прыказы Рады і яе слуг, а таксама нямецкіх, польскіх і украінскіх окупацыйных уласцьцёў лічацца не запраўднымі; распарадкі-ж і прыказы нямецкіх уласцьцёў, датыкаючыя спосабу выхаду нямецкіх салдат з Беларусі захоўваюць сваю сілу.

5) Ад сяго моманту ўстаўляецца на Беларусі рэволюцыйны парадак; усе супроціў рэволюцыйныя выступы і патугі зрабіць пагромы, грабеству і гвалтаўніні будучь няшчадна руйнавацца.

6) Рабочыя, сяляне і працаўнікі ўсіх нацыянальнасьцяй, якія жывуць на абшары Беларусі, карыстаюцца роўным правам і знаходзяцца пад абаронаю рэволюцыйных законаў.

7) Уся зямля памешчыкаў і наогул буйных зямляўласьнікаў, магнастыроў, цэркваў і касцёлаў і духаўнікоў, з усім жывым і мёртвым багацьцем (інвэнтаром), а таксама ўсе лясы, воды і нутра зямлі становяцца дастаткам працоўнага народу Беларусі.

8) Усе чыгункі і ўсе пуці злучкі (сообщения), пошты, тэлеграфы ды тэлефоны, фабрыкі, заводы і банкі абвяшчаюцца дастаткам рабочых і беднага сялянства Беларусі.

9) Мясцовыя саветы мусяць абараняць людзкае дабро ад раскраву і псоты і прыцягаць віноўнікаў да адказу.

10) Уводзіцца восем гадзін у дзень ля працы, бяз зьверхурочных гадзін, на ўсялякай рабоце і ўваходзяць у моц усе дэкрэты Р.С.Ф.С.Р. па забяспечы рабочага стану.

Чырвонай арміі, рабочым і сельскай беднаце Беларусі даручае Часовае Правіцельства Савецкай Беларускай Незалежнай Рэспублікі ахову ўсіх гэтых вялікіх заваёў соцыяльнае рэволюцыі.

Яно дапамагае ўсім працаўніком, што праз абарону Савецкай Беларусі—абараняецца Савецкая Расія, абараняецца сусьветная рэволюцыя, інтарэсы працоўнага народу ўсіх краёў на сьвеце і яскравае панства кунізму.

Няхай жыве вольная працоўная Беларусь!

Няхай жыве Савецкая Расія!

Няхай жыве сусьветная працоўнічая рэволюцыя!

Імем вольнага Беларускага народу:

Старшыня Часовага Работніча-Сялянскага Правіцельства Беларусі

Зьмітро Жылуновіч, А. Мясніков, С. Іванов.

Сябры Правіцельства: *Алесь Чэрвяк, І. Рейнгольд.*

1-га студня (января) 1919 году.

Менск.

У. Ігнатоўскі.

Ад Беларускай Тэрмінолёгічнай Камісіі да Беларускай Акадэміі Навук.

Пасья канчатковага замацаваньня Савецкай улады на Беларусі ў кастрычніку 1920 году, шырока развінулася ў разбуранай краіне культурнае будаўніцтва. Сучасны стан культуры на Беларусі сведчыць аб гэтым. У нашу задачу не ўваходзіць абхапіць усю гісторыю культурнага будаўніцтва. Мы спынімся толькі на адной старонцы гэтай гісторыі, якая зьмяшчае ў сабе гісторыю Інстытуту Беларускае Культуры, які цяпер рэарганізуецца ў Беларускаю Акадэмію Навук.

Думка аб арганізацыі Інстытуту Беларускае Культуры зьявілася ў Наркамце Асьветы Беларусі ў канцы 1920 і пачатку 1921 году.

Адсутнасьць кваліфікаваных сіл і сродкаў не далі магчымасьці Наркамату Асьветы адразу рэалізаваць гэтую думку. Часова у пачатку 1921 году ў Наркамце Асьветы была ўтворана Навуковая сэкцыя Навукова-Літаратурнага Аддзелу. Яна паставіла сваёю мэтай, у якасьці ўдарнай працы, апрацоўку беларускай тэрмінолёгіі. Была арганізавана Тэрмінолёгічная камісія з 15 асоб, у склад якой увайшлі спэцыялісты па розных навуковых дысцыплінах, якія добра ведалі беларускую мову. Камісія разьдзялілася на тры сэкцыі: гуманітарных, прыродных і матэматычных навук. За ўвесь час свайго існаваньня Камісія мела каля 70 агульных пасяджэньняў, на якіх было разгледжана і прынята да 3000 тэрмінаў¹⁾.

Думка аб арганізацыі навукова-дасьледчай працы на больш шырокую ногу не пакідала Наркамат Асьветы.

У канцы 1921 году Ёнбелкульт распачаў сваё фактычнае існаваньне. Аб гэтым можна судзіць з матар'ялаў аб Акадэмічным Цэнтры Наркамату Асьветы к III зьезду Саветаў²⁾. З гэтых матар'ялаў мы даведваемся, што вышэйпамянёны Навукова-Літаратурны Аддзел Наркамату Асьветы быў рэарганізаваны ў Акадэмічны Цэнтр. Акадэмічны Цэнтр падзяліў свае ўстановы на тры групы: а) навуковую, б) мастацкую і в) музэі, архівы і інш. Сярод інстытуцый навуковай групы мы знаходзім як Беларускаю Тэрмінолёгічную Камісію, так і Інстытут Беларускае Культуры. Там-жа знаходзіцца і навукова-гістарычнае яўрэйскае таварыства. Далей у матар'ялах вызначаецца, што к канцу 1921 году „ўсе памянёныя інстытуцыі ў тым ці іншым выглядзе існавалі пры Наркамце Асьветы і вялі адпаведную працу“³⁾.

Формальна Ёнбелкульт замацоўваецца ў пачатку 1922 году. Па тых матар'ялах, якія маюцца ў нас⁴⁾, мы ведаем, што ўрачыстасьць адчынення Ёнбелкульту была прызначана на 20 лютага 1922 году. Урачыстае адчыненне за выездам Наркома Асьветы і іншых адказных працаўнікоў у Маску і на паветы так і не адбылося. Тым ня менш існаваньне Ёнбелкульту не засталася няпрыметным. Студэнты і прарэктар Горыгорацкага сельска-гаспадарчага Інстытуту тэлеграмаю⁵⁾ ві-

1) Советская Белоруссия. К III Съезду Советов БССР. Минск 1921 г. Материалы о Наркомате просвещения, стр. 185.

2) Там-жа. Стар. 185-6.

3) Советская Белоруссия. Минск 1921 г., стр. 186.

4) Запрашалыня карткі.

5) „Адраджэньне“ Літаратурна-навуковы вестнік ІБК. № 1, Менск 1922 стар. 283-4.

таюць адчыненне Ёнбелкульту. У канцы лютага вітае Ёнбелкульт Народны Камісарыят Асьветы Украіны ¹⁾. У канцы красавіка атрымана прывітальная тэлеграма ад неадменнага сакратара Акадэміі Навук РСФСР акадэміка С. Ф. Ольдэнбурга ²⁾.

Аб працы Інстытуту за 1922 год мы даведаемся са справаздачы ³⁾ яго, якую ён прадставіў у Наркамат Асьветы ў канцы году. Інстытут складаўся з 16 правадзейных членаў на чале з старшынёю С. М. Некрашэвічам. Ён падзяліўся на дзьве сэкцыі: прыродазнаўчую і этнолёга-лінгвістычную. Этнолёга-лінгвістычная сэкцыя мела тры камісіі: тэрмінолёгічную, слоўнікавую і літаратурна-дасьледчую. Прыродазнаўчая сэкцыя прыняла 2481 тэрмін, разглядала праграмы дакладных навук у школах і злажыла некалькі беларускіх падручнікаў для школ. Тэрмінолёгічная камісія этнолёга-лінгвістычнай сэкцыі прыняла 2300 тэрмінаў і падрыхтавала да друку 2 падручнікі. Слоўніковая камісія разглядала ранейшыя слоўнікі беларускай мовы (Насовіча, Дабравольскага, Гарэцкага і інш.) і вынесла на карткі больш 35000 слоў. Літаратурна-дасьледчая камісія распрацавала анкету па зьбіраньні народнай творчасці і ўкладала зборнік беларускіх народных казак.

На працягу далейшага часу (1923 і 1924 г. г.) праца Ёнбелкульту пашыралася і паглыблялася. Да працы прыцягваліся ўсё новыя і новыя сілы. Адзін за адным выходзяць з друку сшыткі тэрмінолёгіі, падручнікі і хрыстоматы для школ.

Самым цікавым зьявішчам гэтага часу зьяўляецца краязнаўчы рух, які сконцэнтравалася каля Ёнбелкульту. Компартыя і Савецкая ўлада заўжды падымалі пытаньне аб уцягненьні шырокіх працоўных мас у дасьледваньне і вывучэньне сваёй краіны. Сьледуючы за гэтымі імкненьнямі партыі і ўлады, ЁБК зьвярнуўся да працоўнага насельніцтва Беларусі, заклікаючы яго да ўтварэньня краязнаўчых арганізацый. Партыя і ўлада падтрымалі гэты заклік сваёю дапамогаю і аўтарытэтам. На мясцох пачалі расьці краязнаўчыя арганізацыі. Першым залажылася ў 1923 г. Слуцкае павятовае таварыства. Праз нейкі час мы ўжо бачым краязнаўчыя таварыствы ў Віцебску пры саюзе працаўнікоў асьветы і ў Чэрвені ⁴⁾. Каб укласьці краязнаўчы рух у арганізацыйныя рамкі, было ўтворана Цэнтральнае Бюро Краязнаўства пры ЁБК, якое было зацьвержана 1 студзеня 1924 году. ЦБК прысылае адчыненне краязнаўчых арганізацый у Магілёве, Оршы і Барысаве. У студзені 1924 году Акадэмія навук Саюзу ССР склікала канфэрэнцыю Краязнаўчых Бюро ў Ленінградзе. На канфэрэнцыі ўжо прысутнічалі прадстаўнікі ад Беларускага ЦБК. Яны выкарысталі канфэрэнцыю як для краязнаўчых мэтаў, так і для арганізацыі ў Ленінградзе выставы беларускіх кніжак, выдадзеных на Беларусі ад 1921 да 1924 году ⁵⁾. У сакавіку 1924 году адбылася Менская краязнаўчая канфэрэнцыя. Яна была як-бы ўводам у 1-ю Ўсебеларускую Краязнаўчую Канфэрэнцыю, якая адбылася ў лістападзе гэтага-ж году. Галоўныя падваліны краязнаўчага руху, такім спосабам, былі заложаны. Быў разам з тым заложаны фундамент для ўвязкі працы ЁБК з шырокімі масамі.

Як мы вызначылі раней, праца ЁБК пашыралася і паглыблялася. К сярэдзіне 1924 году ў ім утварыліся новыя сэкцыі—этнографічная,

¹⁾ Там-жа, стар. 283.

²⁾ Там-жа, стар. 283.

³⁾ Архіў ЁБК. Справа № 4, за 1922 г., дак. № 9.

⁴⁾ „Полымя“. 1923 г., № 7-8, стар. 136.

⁵⁾ „Полымя“. 1924 г., № 1 (9), стар. 207.

геаграфічная, мастацкая, педагогічная, медычная і г. д. Прэзыхудум узрос да 4 асоб, замест ранейшых старшыні і сакратара. Жыць далей без дакладна пабудаванага статуту ІБК, бязумоўна, ня мог. Такі статут быў падгатоўлены Наркаматам Асветы і ўхвалены ЦВК так і СНК Беларусі 8 жніўня 1924 году³⁾.

З статуту мы бачым, што ІБК прызнаецца вышэйшаю дзяржаўнаю навуковаю ўстановаю на Беларусі. Ён мае сваім заданьнем плянавае дасьледваньне Беларусі з розных бакоў. ІБК падзяляецца на сэкцыі: лінгвістычную, літаратурна-мастацкую, этнаграфічную, гісторыка-археалягічную, педагогічную, прыродную, соц.эканамічную і іншыя, якія арганізуюцца па меры патрэбы. ЦВК існуе пры ІБК на правах сталай камісіі. Для дасьледваньня пытаньняў, звязаных з яўрэйскай культурай, утвараецца ў ІБК яўрэйскі аддзел, які падзяляецца на сэкцыі і камісіі. Для дасьледваньня пытаньняў, звязаных з культурамі іншых нацменьшасьцяў, па меры патрэбы могуць арганізавацца адпаведныя сэкцыі і камісіі. Ёнбелкульт складаецца з правадзейных членаў, членаў-супрацоўнікаў і членаў-корэспандэнтаў.

Як мы бачым з статуту, Ёнбелкульт забяспечвае разьвіцьцё культур нацменьшасьцяў Беларусі нараўне з культураю беларускай большасьці. Праз Цэнтральнае Бюро Краязнаўства ён атрымлівае магчымасьць увязваць сваю працу з шырокімі масамі. Апроч таго, трэба адзначыць, што згодна статуту ІБК у члены-корэспандэнты могуць быць прыцягнуты актывісты гораду і вёскі, амаль што незалежна ад іх кваліфікацыі.

У пачатку лістапада 1924 году адбывалася 3-я сэсія ЦВК Беларусі. На вячэрнім пасяджэньні 4 лістапада стаяў спэцыяльны даклад аб Ёнбелкульце Народнага Камісарыяту Асветы. У дакладзе²⁾ былі адзначаны цяжкія ўмовы працы Ёнбелкульту. Нават у 1923-4 акадэмічным годзе, шмат лепшым за папярэдня, на ІБК было затрачана толькі 7186 рублёў. У першыя гады затраты былі яшчэ меншыя. Ня глядзячы на гэта, ІБК за кароткі час свайго існаваньня зрабіў вялікую навуковую працу. Найбольш зроблена ў галіне апрацоўкі беларускай літаратурнай мовы, чаго найперш за ўсё патрабавала школа. Ужо вышлі з друку шэсьць выпускаў тэрмінолёгіі і прыблізна столькі-ж падрыхтавана да друку, разгледжана і прынята больш 15000 слоў-тэрмінаў. Увесь час вялася праца па складаньні расійска-беларускага слоўніка. Ужо распачаліся навуковыя экспэдыцыі і архэалягічныя раскопкі. У далейшым ІБК павінен быць цэнтрам навуковай думкі на Беларусі, набліжаючыся да тыпу Акадэміі Навук. Як і раней, ён павінен у першую чаргу вывучаць і дасьледваць беларускую мову, вывучаць мінулае БССР. Вельмі важным заданьнем Ёнбелкульту зьяўляецца вывучэньне прыроды Беларусі, якая дагэтуль была зусім ня вывучана. Для апрацоўкі пытаньняў яўрэйскай мовы, літаратуры, гісторыі і інш. у Ёнбелкульце павінен арганізавацца аформіцца яўрэйскі аддзел, які фактычна ўжо і існуе.

Па дакладу Наркамата Асветы аб ІБК была прынята падрабязная рэзольцыя, якую мы лічым патрэбным прывесці тут амаль цалкам: „У звязку з пашырэньнем БССР і з практычным правядзеньнем нацыянальнай палітыкі, Ёнбелкульт Беларусі павінен быць арганізацыяй, якая забяспечвае разьвіцьцё культуры нацменьшасьцяў Беларусі, у тым ліку і яўрэйскай культуры, і забяспечвае іх навуковымі дасьледаваньнямі і зьвесткамі аб іх гісторыі, культуры і г. д.“

¹⁾ Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства БССР. № 18, 30, XI, 1924 г. Статя 161. Стр. 5—9.

²⁾ „Савецкая Беларусь“, 1924 г. № 257 (1254). 5, XI. Стар. 3-4.

ліва важнае дзяржаўнае і політычнае значэнне. На падставе вышэй-адзначанага і ў сувязі з новымі заданнямі ІБК, Сэсія ЦВК БССР пастанаўляе: 1) Ухваліць усе мерапрыемствы Прэзідыуму ЦВК і Савету НК, накіраваныя к узмацненню Інстытуту, пашырэнню яго дзейнасці і канчатковаму арганізацыйнаму афармленню. Паміж іншым сэсія адзначае правільна праведзеную рэарганізацыю Інстытуту, накіраваную для абслугоўвання культурных патрэб ня толькі беларусоў, але ўсіх нацыянальнасцей на Беларусі. 2) Прызнаць патрэбным рэарганізаваць ІБК ў пастаянную дзяржаўную вышэйшую навукова-даследчую, па тыпу Акадэміі Навук, установа, якая павінна заняцца сыстэматычнай і плянавай апрацоўкай пытанняў навукі і культуры, да-тычных БССР. 3) Даручыць НКА папоўніць склад Інстытуту кваліфікаванымі навукова-марксыцкімі працаўнікамі і ўтварыць адпаведныя ўмовы для іх працы. 4) Звярнуць увагу ўсіх савецкіх органаў на неабходнасць максымальнага падтрымання Інстытуту ў яго працы па выпрацоўцы беларускай тэрмінолёгіі ў розных галінах ведаў, што павінна палягчыць пераход нашых ВНУ на беларускую мову выкладання¹⁾. Ніякіх коментарыяў да гэтай пастановы мы дадаваць ня будзем, яны не патрэбны.

У першую палавіну 1925 году была праведзена рэарганізацыйная праца, Наркаматам Асьветы былі прызначаны новыя правадзейныя члены Інбелкульту. Праца ў Інстытуце была разьдзелена сярод яго сэкцый, якіх налічвалася 10: мовазнаўчая, літаратурная, мастацкая, гісторыка-археалёгічная, прыродазнаўчая, эканомічная, пэдагогічная, сельска-гаспадарчая, мэдычная і этнографічная. Сэкцыям быў нададзены характар навуковых таварыстваў. Апроч сэкцый, у ІБК былі ўтвораны наступныя пастаянныя камісіі: дыялекталёгічная, па складанні слоўніка, правапісна-тэрмінолёгічная, літаратурная, гістарычна-археалёгічная, па вывучэнні рэвруху на Беларусі, па ахове помнікаў, па вывучэнні прыродных вытворчых сіл, па вывучэнні народнай гаспадаркі, па выданні твораў Леніна, па вывучэнні савецкага будаўніцтва, этнографічная і бібліяграфічная. На правах пастаяннай камісіі існавала і Цэнтральнае Бюро Краязнаўства. Яўрэйскі аддзел складаўся з двух сэкцый і трох камісій. Польскі аддзел складаўся з трох сэкцый і трох камісій. Інбелкульт меў сваю бібліятэку і выдавецтва²⁾.

У 1925-26 акадэмічным годзе³⁾ лічба сэкцый з 10 дасла да 13. Апроч старых сэкцый, працавалі і такія новыя сэкцыі як пэдагогічная, сельска-гаспадарчая і беларускага мастацтва. На правах сэкцыі ІБК распачало сваю працу ў Горы-Горках пры Беларускай Сельска-Гаспадарчай Акадэміі Навуковае Таварыства па вывучэнні Беларусі. Таварыства абхапіла працу ў галінах прыродазнаўчай і гаспадарчай. Замест ранейшых 14 камісій працуе толькі 10. Не працавалі камісіі—дыялекталёгічная, па вывучэнні рэвруху, па вывучэнні народнай гаспадаркі і савецкага будаўніцтва, па выданні твораў Леніна і этнографічная. Затое заснавалі дзве новыя камісіі: навуковае бюро па сельска-гаспадарчай справе і вайсковая тэрмінолёгічная камісія. Апошняя моцна развінула сваю чыннасць у сувязі з беларусізацыяй вайсковых тэрыторыяльных часцей у БССР. Яўрэйскі і польскі аддзелы працавалі добра, асабліва першы. Бібліятэка ІБК вырасла да 12000 та-

¹⁾ „Савецкая Беларусь“. 1924, 5, XI. № 257(1254), стар. 4.

²⁾ „Абвесьнік НКА БССР. 1, III, 1925. № 4, стар. 2—6.

³⁾ Кароткая інфармацыя аб дзейнасці Інбелкульту. Менск 1926.

моў. К лету 1926 году выдавецтва ЁБК налічвала выдадзеных кніг каля 40 назваў.

Паступовы і няўхільны рост працы ЁБК зьвярнуў на сябе ўвагу ўраду БССР. Пытаньне аб палепшаньні ўмоў яго працы было пастаўлена на пасяджэньнях Прэзыдыуму ЦВК і СНК. Пасьля дэталёнага абгавору пытаньня, 12 лютага 1926 году¹⁾ ЦВК і СНК БССР ухвалілі ніжэйпаданую пастанову. „Адзначаючы важнасьць працы Ёнбелкульту і прымаючы пад увагу ўсё большы і большы размах яго дзейнасьці і ўплыў на шырокія масы, ЦВК і СНК БССР ухваляюць: а) выдзеліць Інстытут Беларускае Культуры са складу Наркамату Асьветы і ператварыць яго ў самастойную дзяржаўную ўстанову, якая знаходзіцца непасрэдна пры СНК, б) надаць старшыні прэзыдыуму Ёнбелкульту права ўваходзіць непасрэдна ў СНК з усімі пытаньнямі і прапановамі, якія датычаць Ёнбелкульту“. У выніку гэтай пастановы мы бачым хуткі ўзрост бюджэту Ёнбелкульту. Выдзяленьне з НКА давала магчымасьць выдзяленьня сродкаў на навукова-дасьледчую працу з агульных сродкаў НКА на культурна-асьветную працу.

Рост і паглыбленьне працы Ёнбелкульту, як навукова-дасьледчай установы, паставілі перад Компартыяй і Савецкай уладай пытаньне аб магчымасьці рэарганізацыі ЁБК з цягам часу ў Беларускаю Акадэмію Навук. Працаю ЁБК зацікавіліся ўрадавыя ўстановы СССР. У пачатку чэрвеня 1926 году ўрад БССР рабіў справаздачу ў Прэзыдыуме ЦВК СССР. Было закранута пытаньне і аб працы ЁБК, што адзначылася ў рэзолюцыі Прэзыдыуму ЦВК СССР па справаздачы Беларускага ўраду, якая была прынята 4 чэрвеня 1926 году. Там мы чытаем паміж іншым ніжэйпадане месца: „Прымаючы пад увагу труднасьці нацыянальнага пытаньня ў Беларусі, якія ўзьнікаюць, дзякуючы рознастайнаму складу яе насельніцтва, Прэзыдум ЦВК Саюзу ССР адзначае, што Беларускі ўрад здолеў правільна вырашыць у асноўным важнейшыя пытаньні нацыянальнай політыкі, аддаючы належную ўвагу пытаньням беларускай культуры, забяспечыўшы яе далейшае разьвіцьцё“. Пры гэтым Прэзыдум ЦВК Саюзу асабліва адзначае вялікае значэньне дзеля гэтай мэты Інстытуту Беларускае Культуры, які ў сваёй далейшай працы павінен ператварыцца ў Беларускаю Акадэмію Навук²⁾.

Праз месяц справаздача ЁБК стаяла на пасяджэньні СНК БССР. Пасьля абгавору справаздачы, СНК 10 ліпеня 1926 году прыняў наступную рэзолюцыю³⁾: „Адначыць узмацненьне ўплыву ЁБК на ўсю навуковую і дасьледчую працу ў рэспубліцы і разам з тым лічыць неабходным з 1926-7 акадэмічнага году надаць Ёнбелкульту напрамак у бок паступовага ператварэньня яго ў Беларускаю Акадэмію Навук“. Як мы бачым з абедзвюх вышэйпаданых пастановаў, ЁБК рэарганізаваны ў 1924 годзе па тыпу акадэміі навук, ішоў даволі паспешна па шляху, вызначаным для яго Беларускім урадам. З кожным годам ён падыходзіў усё бліжэй і бліжэй да прадназначанай яму мэты.

У 1926-27 акадэмічным годзе ЁБК значна паглыбіў сваю працу⁴⁾. Лік яго сэкцый і камісій зьменшыўся, але якасьць працы кожнай

¹⁾ Белорусская Сов. Соц. Республика. Изд. СНК БССР. Минск. 1927 г. стр. 432; „Институт Белорусской Культуры“. Менск. 1926. стр. 24.

²⁾ Практичнае вырашэньне напытаньня ў БССР. Выданьне Нацкамісіі ЦВК БССР ч. I Менск. 1928 г. стар. 79.

³⁾ Там-жа, стар. 79.

⁴⁾ „Институт белорусской культуры“. Краткая информация. Минск. 1927.

сэкцыі і камісіі значна палепшылася. У складзе ІБК ў 1926-27 годзе працавалі 7 сэкцый і 8 пастаянных камісій. Прышлося звярнуць вялікую ўвагу на ўзмацненне працы па вывучэнні прыроды Беларусі, бо даследванне прыроды значна адставала ад гуманітарных даследаў. Прыродазнаўчая сэкцыя ІБК прыступіла да арганізацыі музея прыроды ў рэспубліканскім маштабе. Была спецыяльна наладжана хэмічная лябараторыя. Праца камісіі па вывучэнні вытворчых прыродных сіл Беларусі была ўзмоцнена сродкамі і кваліфікаванымі работнікамі. Асабліва пашыралася геолёгічнае вывучэнне Беларусі. Пры бліжэйшым удзеле сельска-гаспадарчай сэкцыі Інбелкульту распачаў сваю арганізацыю Беларускі Навукова-Даследчы Інстытут сельскай і лясной гаспадаркі імя У. І. Леніна. Бібліатэка ІБК дасла да 25000 тамоў, галоўным чынам па беларусазнаўству. Пачынаючы з 1926-27 акадэмічнага году, пры Інбелкульце ўжо функцыянавала свая друкарня акадэмічнага тыпу з 3 плоскімі друкарскімі машынамі. Нацыянальныя сэктары шырока развінулі сваю працу, асабліва яўрэйскі сэктар. З восені 1926 году распачала сваю працу камісія па вывучэнні латыскай культуры.

Галоўнейшым момантам працы ІБК ў 1926-27 годзе была скліканая ім 14 лістапада Акадэмічная Конфэрэнцыя па рэформе беларускага правапісу і азбукі, якая працавала ў Менску цэлы тыдзень. Конфэрэнцыя складалася з 69 дэлегатаў. Апроч лепшых мовазнаўцаў Беларусі, тут удзельнічалі прадстаўнікі філёлёгічнай навукі РСФСР, УССР, Нямеччыны, Польшчы, Латвіі і Літвы.

Конфэрэнцыя мела вялікае значэнне. Дзякуючы ёй, беларуская мовазнаўчая праца зрабілася здабыткам усесаюзнай і эўропейскай навукі і выкарыстала, з другога боку, заваёвы ўсясветнай навукі для сябе. Конфэрэнцыя выявіла той шлях, па якім павінна ісці праца вывучэння беларускай мовы, як мовы самастойнай, роўнай з іншымі славянскімі мовамі. У галіне рэформы беларускай графікі і правапісу Конфэрэнцыя прыняла цэлы шэраг рэальных вельмі каштоўных пастаноў. Не малое значэнне мела Конфэрэнцыя для вывучэння беларускай літаратуры. Былі разгледжаны асноўныя этапы развіцця беларускай літаратуры і метады яе даследвання. Мы атрымалі шмат каштоўнага матар'ялу па даследванні навейшага перыяду беларускай літаратуры.

Чужаземныя дэлегаты мелі магчымасць бачыць, як будзеца жыццё ў Савецкай Беларусі. Яны з вялікаю цікавасцю аглядалі культурна-асветныя ўстановы ў Менску і Віцебску. Тое, што яны бачылі, зрабіла на іх добрае ўражанне.

Доцэнт Латвійскага універсітэту Е. Блесе ў сваёй прамове на заключным пасяджэнні Конфэрэнцыі гаворыць так: „Я павінен тут констатаваць вялікія дасягненні Беларусі ў розных галінах культуры. Звярнуўшыся дамоў я бязумоўна пастараюся растлумачыць і даць звесткі аб Беларусі, якія я тут паспеў набраць. Хоць мы і суседзі, але тое, што робіцца на Беларусі, нам было зусім невядома, і дзеля гэтага погляды некаторых колаў нашае грамадзкасці на становішча Беларусі далёка не адпавядалі запраўднасці. Я думаю, што цяпер мне ўдасца растлумачыць маім сапляменікам запраўднае становішча справы і думаю, што гэта таксама паслужыць справе зносінаў на карысць абодвух народаў“¹⁾.

¹⁾ Працы Акадэмічнай Конфэрэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі Менск. 1927 г. Выд. ІБК. стар. 400.

Зразумела, што такая дадатная ацэнка нашага культурнага будаўніцтва замежнымі вучонымі спрыяла больш правільнаму асьвятленьню загіраніцай тых посьпехаў, якіх дасягнуў наш край пад кіраўніцтвам Компартыі і Савецкай улады.

На ўсім працягу існаваньня Ёнбелкульту Компартыя Беларусі ўважліва сачыла за яго ростам, выпраўляла яго недахопы і падтрымлівала сваім кіраўніцтвам. Асаблівую ўвагу зварочвала яна на Ёнбелкульт у 1926 акадэмічным годзе, які быў як-бы пераломным годам у гісторыі ЁБК. Да гэтага году ў ЁБК культурна-асьветная праца пераважала над навукова-дасьледчай, з 1926-27 году ЁБК выразна пашоў па навукова-дасьледчай дарозе. Партыя і вызначыла яму гэтую дарогу.

24 сьнежня 1926 году Бюро ЦК КП(б)Б заслухала даклад аб становішчы і дзейнасьці Ёнбелкульту. Пасьля дэталёнага абгавору ўсіх дасягненьняў і недахопаў ЁБК была ўтворана камісія для падгатоўкі проекту рэзолюцыі ЦК па дакладу. Камісія, на аснове абмену думкамі членаў Бюро ЦК, апрацавала проект рэзолюцыі, які і быў прыняты Бюро ЦК КП(б)Б праз тыдзень, 31-ХІІ 1926 году. Праз два тыдні 15-І 1927 году Бюро ЦК яшчэ раз разглядала пытаньне аб ЁБК і прыняло дадатковую рэзолюцыю. Спынімся крыху на гэтых рэзолюцыях.

Азнаёміўшыся з становішчам і працаю Ёнбелкульту, Бюро ЦК КП(б)Б адзначыла, што дзейнасьць ЁБК за мінулы год значна пасунулася наперад як у сэнсе ахапленьня і ўцягненьня ў працу навуковых і культурна-грамадзкіх сіл, таксама і ў сэнсе ўсебаковага дасьледваньня і вывученьня Беларусі. Пэўная сетка краязнаўчых арганізацый дала магчымасьць шырока разгарнуць працу, уцягнуць у яе шырокі актыў рабочых, сялян і інтэлігенцыі.

Разам з дасягненьнямі былі адзначаны і недахопы працы ЁБК. Важнейшымі з іх былі такія. У краязнаўчыя арганізацыі яшчэ не даволі было ўцягнута рабочых і сялян. Значная частка навуковых працаўнікоў ЁБК яшчэ ня мела выстарчальнай кваліфікацыі і працавала ў няспрыяючых умовах, аднэю з якіх быў дрэнны будынак.

Далей Бюро ЦК давала дырэктыву прыняць меры да зьнішчэньня вызначаных недахопаў. Апроч таго было прызнана неабходным: а) Устанавіць больш сьціслую сувязь Інстытуту з вышэйшымі навучальнымі ўстановамі БССР, а таксама з акадэміямі навук СССР і ЎССР. б) Упрасьціць структуру ЁБК шляхам арганізацыі і афармленьня аддзелаў, якія павінны аб'яднаць адпаведныя інстытуцыі, а некаторыя з іх злучыць. в) Правесці дэградацыю і разьмеркаваньне членаў ЁБК, палажыўшы ў аснову гэтай працы кваліфікацыю навуковых працаўнікоў і іх актыўнасьць, а таксама ўліць у ЁБК максімум навуковых працаўнікоў БССР¹⁾.

Праз два тыдні перад Бюро ЦК КП(б)Б паўстала пытаньне аб тым, ці сваечасова ў даны момант рэарганізацыя ЁБК ў Акадэмію Навук. Адказ на гэта запытаньне быў дадзены адмоўны, але разам з тым Бюро ЦК вызначыла канкрэтна шлях ад ЁБК да Акадэміі Навук. Было ўхвалена: 1) Лічыць у даны момант несваечасовым рэарганізацыю Ёнбелкульту ў Акадэмію Навук. 2) Узяць курс на ўтварэньне Акадэміі Навук у БССР шляхам разьвіцьця і паглыбленьня навуковай працы ЁБК. 3) Прызнаць неабходным рэарганізацыю Навуковай рады Ёнбелкульту ў Акадэмічную раду, якая павінна сконцэнтравать у сябе навуковую працу, аб'ядна-

¹⁾ Выпіска з протоколу Бюро ЦК КПБ ад 31, ХІІ, 1926 г.

ючы працаўнікоў найбольш блізкіх па навуковых заслугах да годнасьці акадэмікаў¹⁾.

Па шляхах, вызначаных Компартыяй, Ёнбелкульт пашоў далей, зьнішчаючы паступова свае недахопы і паглыбляючы сваю кваліфікацыю. Больш як паўтара гады вялася гэтая праца. Вынікам яе была пастанова Бюро ЦК КП(б)Б аб сваечасовасьці рэарганізацыі ЁБК ў Акадэмію Навук, якая была вынесена ў восень 1928 году.

Ужо вышэйпаказаная пастанова Бюро ЦК КП(б)Б вызначыла важнасьць краязнаўчай працы. Краязнаўчыя арганізацыі расьлі і іх сетка ўсё гусцей і гусцей пакрывала Савецкую Беларусь. Трэба было прыдаць пэўную і сталую форму краязнаўчаму руху. Гэта зрабілі зьезды краязнаўцаў, якія адбыліся ў Менску—у лютым 1926 году і другі ў лютым 1927 г.

На першым усебеларускім краязнаўчым зьездзе было 147 дэлегатаў. Апроч ЁБК, ЦБК і музэяў, тут былі прадстаўлены 87 краязнаўчых арганізацый БССР, лік членаў якіх дасягае 5000. Апрача справаздачы ЦБК і дакладаў з месц (10 акруговых арганізацый, 2 раённых і аднаго гуртка), зьезд заслухаў 8 інструкцыйных дакладу і даклад аб далейшых шляхах краязнаўства. Быў прыняты шэраг рэзолюцый, якія адзначылі шлях краязнаўства на далейшы час. Асаблівая ўвага была зьвернута на ўцягненьне ў краязнаўчы рух нацменшасьцяў Беларусі: „Зьезд адзначае абавязковую патрэбнасьць уцягваньня нацыянальных меншасьцяў у працу краязнаўчых арганізацый, як дзеля агульнай працы, так і дзеля вывучэньня быту і культуры нацменшасьцяў. Нацыянальныя аддзелы Ёнбелкульту павінны мець сваіх прадстаўнікоў у ЁБК“²⁾. Асаблівым пунктам зьезд адзначыў неабходнасьць шырокай арганізацыі гурткоў краязнаўства пры сельсаветах, хатах-чытальнях і школах. Заданьнем гэтых гурткоў трэба лічыць: а) утварэньне сельсавецкіх, школьных і іншых музэяў, б) арганізацыю краязнаўчых гурткоў у хатах-чытальнях, в) зьбіраньне матар’ялаў для раённых таварыстваў, г) наладжаньне лекцый, дакладаў на краязнаўчыя тэмы і г. д.³⁾

На другім краязнаўчым зьездзе было 187 дэлегатаў: ад раёнаў—82, ад акруговых краязнаўчых арганізацый—34, ад Вузаў і тэхнікумаў—21, ад цэнтральных устаноў—50. Было прадстаўлена каля 9000 членаў арганізацыі. Куды шырэй, чым на першым зьездзе, былі прадстаўлены раённыя арганізацыі, якія за год значна ўзрасьлі. У першым пункце сваёй рэзолюцыі зьезд адзначыў ніжэйпаданае: „Ад I да II краязнаўчага зьезду краязнаўчы рух БССР, выкліканы ўмовамі і патрэбамі надзвычайнага ўзросту гаспадарча-культурнага будаўніцтва і яго соцыялістычных элемэнтаў, пад ідэёвым кіраўніцтвам Комуністычнай партыі, становіцца запраўды шырокім грамадзкім рухам навуковага вывучэньня краю ў мэтах дапамогі соцыялістычнаму будаўніцтву, паступова ўцягваючы ў гэтую справу шырокія масы працоўных“⁴⁾. Зьезд праходзіў вельмі актыўна. Дэлегаты вызначалі ня толькі дасягненьні, але і недахопы краязнаўчай працы, вельмі сурова іх крытыкуючы. Асноўнымі пытаньнямі дыскусіі былі—пытаньне арганізацыйнага парадку і пытаньне творчай працы арганізацый па вывучэньні краю. Зьезд адзначыў, што праца краязнаўчых арганізацый за мінулы год канцэтравалася на зьбіраньні слоўнікавага матар’ялу жывой беларускай мовы,

1) Выпіска з протоколу Бюро ЦК КПБ ад 15-I 1927 г.

2) Працы Першага ўсебеларускага краязнаўчага зьезду. Менск 1926. Стар. 73, § 2.

3) Там-жа. Стар. 73 § 7.

4) „Наш Край“. Штомесячнік ЦБК, 1927 г. № 2 (17), стар. 60.

па збіраньні казак, песень, прыпевак і іншага фольклёрнага матар'ялу, на запісах мэтэаролёгічных і фэнолёгічных нагляданьняў, на збіраньні музэйных рэчаў і г. д. Краязнаўцы затое амаль што зусім не працавалі над вывучэньнем прыродных вытворчых сіл Беларусі, над яе эаэномікай і гаспадаркай. Гэтыя недахопы трэба зьнішчыць. Вось чаму ў плян працы мясцовых краязнаўчых арганізацый увайшло: а) вывучэньне бюджэту селяніна, вывучэньне хатніх рамэстваў і іншых гаспадарча-эаэномічных фактараў. Пад'агульваючы працу зьезду, яе значэньне можна ахарактарызаваць у двух словах. Зьезд зацьвердзіў усталяваныя формы краязнаўчага руху, ён даў кірунак далейшай арганізацыйнай працы. Апроч таго зьезд зацьвердзіў усе мерапрыемствы адносна вядзеньня творчае працы па вывучэньні краю, даўшы пэўны кірунак гэтае працы (вывучэньне ў першую чаргу вытворчых сіл краю)¹⁾.

Пасьля ўсебеларускіх краязнаўчых зьездаў праца краязнаўчых арганізацый канчаткова ўзмацняецца. Краязнаўчы рух прасякае ў самыя глухія куткі Беларусі, уцягваючы ў вывучэньне краю актывістаў гораду і вёскі. Уся гэтая праца праз Цэнтральнае Бюро Краязнаўства ўвязана з Ёнбелкультам. У бягучы момант краязнаўчыя арганізацыі абхапілі больш 10000 чалавек. Масавы краязнаўчы досьлед злучаецца з тым досьледам, які вядзецца ў Ёнбелкульце.

Паступовае разьвіцьцё навукова-дасьледчае працы Ёнбелкульту рабіла рамкі старога статуту, зацьверджанага ў 1924 годзе, зацэснымі для яго і неадпавядаючымі яго сутнасьці. Само сабою ўзьнікала пытаньне аб новым статусе, які адказваў-бы запраўдному зьместу ЁБК і тым заданьням, якія былі пастаўлены перад ім партыяй і ўладай. Такім статутам мог быць акадэмічны статут, блізкі да статутаў Акадэміі Навук СССР і УССР. Падрыхтоўка праекту статуту распачалася яшчэ вясною 1927 году. Саўнарком БССР зацьвердзіў яго 29-VI 1927 году.

На аснове гэтага статуту ЁБК быў, як і ў ранейшым статусе, адзначаны як вышэйшая дзяржаўная навуковая ўстанова БССР, але цяпер ён знаходзіўся пры СНК Беларусі. Заданьні яго, параўнаўча са старым статусам, значна пашырыліся. Усе дысцыпліны, якія вывучае Ёнбелкульт, былі падзелены на два аддзелы: а) прыроды і гаспадаркі і б) гуманітарных навук. Нападдзелы былі перайменаваны ў нацсэктары і праца іх больш увязана з аддзеламі. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства было прызначана аўтаномнай інстытуцыяй пры ЁБК. Былі павялічаны кваліфікаваныя запатрабаваньні, як у адносінах да правадзейных членаў, так і ў адносінах да іншых навуковых супрацоўнікаў ЁБК. Былі сьцісла аформлены правілы набору і тых і другіх. Быў устаноўлены ў ЁБК інстытут асьпірантаў.

На чале ЁБК, як агульна-кіраўнічы орган, была пастаўлена Акадэмічная Рада. Як выканаўча-кіраўнічы орган на чале ЁБК быў Прэзыдыум. На чале аддзелаў і сэктараў былі з'арганізаваны Рады аддзелаў і сэктараў. Бягучыя справы Ёнбелкульту былі аддадзены на разгляд Сэкрэтарыяту. Ёнбелкульт атрымаў усе правы існаваўшых у Саюзе ССР Акадэміі Навук.

На працягу 1927-28 году Ёнбелкульт працаваў ужо ў рамках новага акадэмічнага статуту. Ён налічваў 15 правадзейных членаў і 13 дырэктароў і больш 70 навуковых супрацоўнікаў і асьпірантаў, апроч пазаштатных. Гадовы бюджэт ЁБК складаў каля 340000 рублёў. Пры

¹⁾ Там-жа. М. Бялуга. Праца 2 краязнаўчага зьезду. Стар. 5.

прэзыхдыме Інбелкульту працавалі—Цэнтральнае Бюро Краязнаўства, бібліаграфічная камісія, камісія па вывучэнні Заходняй Беларусі, вайскова-тэрмінолёгічная камісія, камісія па вывучэнні прыродных вытворчых сіл Беларусі, бібліятэка і друкарня. Па аддзелу гуманітарных навук працавалі—катэдра гісторыі беларускай мовы, катэдра жывой беларускай мовы, інстытут навукавай мовы, катэдра гісторыі беларускай літаратуры, катэдра агульнай гісторыі, катэдра па гісторыі Беларусі з камісіямі, камісія гісторыі асьветы на Беларусі, катэдра этнографіі і інстытут беларускага мастацтва. Па аддзелу прыродных і гаспадарчых навук працавалі—геалагічны інстытут, катэдра глебазнаўства, ботанікі, зоолёгіі, географіі, хэміі, антрополёгіі, біолёгіі і камісіі па вывучэнні прамысловасці, хатніх рамёстваў і коопэрацыі. Пры гэтым жа аддзеле працавала ў Горы-Горках Навуковае Таварыства па вывучэнні Беларусі, якое распадалася на прыродазнаўчую і гаспадарчую секцыі.

Праца ўсёх тых камісій—лінгвістычнай, тэрмінолёгічнай, гісторыка-літаратурнай, фольклёрнай і эканомічнай. У польсэктары працавалі камісіі літаратурна-мовазнаўчая, этнографічная і гістарычная. Камісія па вывучэнні латыскай культуры працавала ў гэтым годзе менш актыўна дзеля атсутнасці працаўнікоў. Праца яе ажывілася з вясны 1928 году. Была заснавана катэдра па гісторыі Літвы, пры якой і стварылася адпаведная камісія.

У сакавіку 1928 году даклад Беларускага ўраду аб правядзенні беларусізацыі стаяў на пасяджэнні Прэзыхдыму Савету Нацыянальнасцый ЦВК СССР. Было закранута пытанне і аб Інбелкульце. Прэзыхдым Савету Нацыянальнасцый, азнаёміўшыся з працаю ІБК, у агульную рэзольцыю па дакладу ўнёс наступны пункт: „Адзначаючы асабліваю ролю Інстытуту Беларускае Культуры ў справе развіцця культуры ўсіх нацыянальнасцый БССР, а таксама пашырэнне яго дзейнасці, лічыць сваёчасовым і мэтазгодным рэарганізацыю вышэй-адзначанага Інстытуту ў Акадэмію Навук“¹⁾. Гэтая думка аб сваёчасавасці рэарганізацыі будзе спатыкацца цяпер часта як на Беларусі, так і ў СССР. Паступова яна ўсё больш і больш будзе пашырацца і захопліваць як партыйную, так і беспартыйную грамадзкасць.

Яшчэ больш садзейнічаў гэтаму даклад Інбелкульту і Вышэйшага Савету Народнай Гаспадаркі ў СНК БССР аб выніках даследчай працы ў галіне прыродных вытворчых сіл Беларусі, які адбыўся 16-V 1928 году. Рэзольцыя па дакладу адзначыла, што ІБК разгарнуў значную навукова-даследчую працу ў галіне дакладных навук, а таксама і па вывучэнні вытворчых прыродных сіл. СНК прызнаў неабходным: а) паставіць на належную вышыню стацыянарна-лябараторныя ўстановы ІБК па прыродных і гаспадарчых навуках, б) звярнуць асабліваю ўвагу ІБК на развіццё дысцыплін індустрыяльнага цыкла, в) узяць перад СНК СССР пытанне аб асыгнаванні сродкаў на геалёгічныя досьледы ў БССР з сум, якія асыгнуюцца ўсесаюзнаму Геалёгічнаму Камітэту, г) даручыць ІБК узмацніць склад навуковых працаўнікоў па прыкладных навуках шляхам прыцягнення адпаведных асоб²⁾.

Для ІБК быў асабліва важным § 12 рэзольцыі СНК. Приводзім яго тут цалкам: „Прымаючы пад увагу цяжкія ўмовы размяшчэння

¹⁾ Архіў ІБК. Справа аб рэарганізацыі ІБК ў БАН. Адносьнік ЦБССРВК ад 18-IV 1928 г.

²⁾ Протокол паседжання СНК БССР № 43, 16-V 1928, 570.

ўстаноў ІБК, запрапанаваць Менскаму Акруговаму Выканаўчаму Камітэту разам з ІБК падаць на працягу месяца проект аб прадастаўленьні ІБК ў бягучым гаспадарчым годзе дадаткова адпаведнага памяшканьня. Разам з тым прызнаць неабходным для грунтоўнага разьвязаньня умоў, спыяючых разьвіцьцю дасьледчай працы, пабудаваць новы будынак для ІБК, запрапанаваўшы апошняму падрыхтаваць матар'ялы і проекты і канкрэтны даклад па гэтым пытаньні з заключэньнем Дзяржаўнай Плянавай Камісіі падаць у Савет Народных Камісараў¹. Гэты пункт пастановы меў вялізнае значэньне, асабліва, калі мы прыем пад увагу амаль што катастрофічнае палажэньне ІБК у сэнсе разьмяшчэньня яго ўстаноў.

У 1928-29 акадэмічны год ІБК увайшоў як моцная навукова-дасьледчая ўстанова, выгадаваная Компартыяй і Савецкай уладай. ІБК разьвінуў шырокую працу ў вывучэньні беларускай культуры і культур іншых нацыянальнасьцяў БССР. У ІБК згуртаваліся лепшыя навуковыя сілы і ён пачаў абрасьтаць кадрам маладых дасьледчыкаў. Сувязь ІБК з шырокімі працоўнымі масамі Беларусі ўзмацнілася. Наладзілася навуковая сувязь ІБК з навуковымі ўстановамі СССР і замежных краін. Усё гэта прывяло, як партыйную так і беспартыйную грамадзкасьць да прызнаньня сваечасовасьці рэарганізацыі ІБК у Беларускаю Акадэмію Навук.

У першых лічбах кастрычніка Бюро ЦК КП(б)Б, як мы ужо вызначылі раней, аднагалосна вынесла пастанову аб сваечасовасьці рэарганізацыі ІБК ў БАН.

13-X 1928 году ЦВК і СНК БССР выдалі пастанову аб рэарганізацыі. Прыняўшы пад увагу паступовы ўзрост ІБК і „маючы на мэце далейшае паглыбленьне навуковай працы ЦВК і СНК БССР пастанаўляюць: 1) рэарганізаваць Інстытут Беларускае Культуры ў Беларускаю Акадэмію Навук, 2) Рэарганізацыю скончыць да 1 студзеня 1929 году (да юбілею дзесяцігодзьзя стварэньня БССР). Утварыць урадавую камісію ў складзе т. т. Хацкевіча (старшыня), Ігнатоўскага, Баліцкага, Некрашэвіча і Аршанскага, якой даручыць да 15 лістапада 1928 году падаць у СНК на зацьвярджэньне сталы склад Прэзыдыуму і асабовы склад правадзейных членаў БАН, а таксама тыя зьмены ў статуте Акадэміі, якія патрэбны і выцякаюць з гэтай пастановы“¹).

Савет Народных Камісараў СССР, 9-X 1928 году, прымаючы рэзолюцыю па дакладу Беларускага ўраду таксама адзначыў у ёй сваечасовасьць рэарганізацыі Інбелкульту ў Беларускаю Акадэмію Навук і зацьвердзіў пастанову СНК БССР аб рэарганізацыі ІБК ў БАН і аб пабудове спэцыяльнага будынку для Беларускай Акадэміі Навук²).

Так быў пройдзены сямігадовы шлях ад Беларускай тэрмінолёгічнай камісіі да Беларускай Акадэміі Навук. Беларуская Акадэмія Навук ёсьць дзіця Кастрычніка. Яна ёсьць першая ў Саюзе ССР Акадэмія, пабудаваная з самага пачатку Компартыяй і Савецкай уладай. Гэта накладвае на яе пачэсны абавязак заўжды ісьці па шляху творчасьці Компартыі і Савецкай ўлады. БАН, якая вырасла зьнізу, заўжды павінна памятаць аб тым, што і ў далейшым яна будзе моцнаю толькі тады, калі яна яшчэ больш змобілізуе рабоча-сялянскі актыў дасьледчыкаў, калі яе лябораторная і кабінэтная праца будзе злучана з

¹ Газэта „Савецкая Беларусь“ 1928, 14-X № 238 (2425), стар. 1.

² „Звязда“ 1928. № 245 (3052). Пастанова СНК СССР па дакладу ўраду БССР, § 20а, 21.

краязнаўчаю працаю шырокага актыву. Узгадаваная ва ўмовах комуністычнага разьвязаньня нацполітыкі, БАН і надалей павінна памятаць, што соцыялістычнае будаўніцтва вядзецца на Беларусі рабочаю клясаю і працоўнымі масамі розных нацыянальнасьцяй, што ў розных нацыянальных формах на Беларусі, як і ўва ўсім Саюзе ССР, будзецца адзіная новая пролетарская культура, якая зьнішчае нацыянальную рознь і нецярпімасць. Беларуская Акадэмія Навук будзе ўважліва разьвіваць як беларускую культуру, так і культуры нацыянальнасьцяй Беларусі, выкоўваючы новых працаўнікоў з розных нацыянальнасьцяй на ніве пролетарскай культуры.

БАН пабудована Кастрычнікавай рэволюцыяй і рабочаю ўладаю. Тэорыяй клясавай барацьбы рабочае клясы за сваё вызваленьне і вызваленьне прыгнечаных мас зьяўляецца рэволюцыйная Марксава тэорыя дыялектычнага матэрыялізму. Зразумела, што БАН—дзіця Кастрычніка і рабочай дзяржавы—павінна моцна трымацца дыялектычнага матэрыялізму; як запраўднага сьветапогляду і тэорыі барацьбы і соцыялістычнага будаўніцтва. Мэтод і тэорыя дыялектычнага матэрыялізму павінны будучь заўжды ўжывацца ў Акадэміі ў галінах навук гуманітарных і дакладных.

Інбелкульт на ўсім працягу ранейшай сваёй працы меў моцнае падтрыманьне Партыі, Савецкай улады і шырокіх працоўных мас. Толькі дзякуючы гэтаму ён ішоў па шляху разьвіцьця і росту. Цяпер, вырасшы ў Беларускаю Акадэмію Навук, ён тым больш патрабуе гэтага падтрыманьня. „Стварэньне БАН азначае пераход беларускай культуры ў вышэйшую клясу. Неабходна максымальная канцэнтрацыя ўсіх сіл навакол яе, неабходна максымальная ўвага мас да яе, неабходна максымальнае садзейнічаньне ёй з боку Партыі, Савецкае ўлады, арганізаванай рабоча-сялянскай грамадзкасьці. Тады яна стане запраўдным асяродкам новай культурнай эпохі. Тады яна стане буйным культурным асяродкам. Няхай жыве Беларуская Акадэмія Навук“¹⁾.

М. Каспяровіч.

Беларуская навука к дзесяцігодзьдзю абвяшчэньня БССР.

1 студзеня 1919 году была абвешчана Беларуская Савецкая Соцыялістычная Рэспубліка. Гэтым актам беларускія працоўныя масы былі соцыяльна і нацыянальна распрыгонены і ўпяршыню атрымалі права вольнага разьвіцьця свае культуры—пролетарскай па зьместу і нацыянальнай па форме. Але хутка ім прышлося весці ўпартае змаганьне за ажыццяўленьне гэтага права з белапалякамі, якія ўсё яшчэ прыгнатаюць Заходнюю Беларусь. І толькі з 11 ліпеня 1920 году, калі беларускія работнікі і сяляне прагналі белапалякаў, да гэтага часу адбывалася, распачатая ў студзені 1919 году, творчасць у галіне беларускай навукі побач з такою-ж у другіх галінах беларускае культуры (пёны агляд гл. „Маладняк“, Менск 1928, № 12). Дзесяць год—зусім невялічкі кавалак часу, а на самай справе гэтыя дзесяць год—цэлая эпоха ў жыцьці беларускага народу. Кавалак часу такі багаты вы-

¹⁾ В. Кнорын. Беларуская Акадэмія Навук. „Зьвязда“ 1928, 14-X № 238 (3045) стар. 1.

нікамі навуковай і мастацкай творчасці, што з ім нельга нават раўняць папярэднія дзесяцігодзды і стагодзды. Запраўднае культурнае развіццё без належнага разгортвання асветы сярод шырокіх мас немагчыма, таму зразумелы вялізны поступ беларускай асветы ў нашай рэспубліцы за гэтыя дзесяць год. Ня меншы рост асветы і культуры і нацыянальных меншасцяў на Беларусі. Да Кастрычнікавай рэвалюцыі на тэрыторыі Беларусі ня было ніводнай урадавай беларускай асветнай установы, ды прыватных і грамадзкіх не дазвалялася мець, калі ня лічыць некаторых з часоў нямецкай окупацыі Віленшчыны. Усе асветныя ўстановы былі расійскія і навучаліся ў іх дзеці пануючае клясы—памешчыкаў і буржуазіі.

Пасля Кастрычнікавае рэвалюцыі перамогшая кляса рабочых і сялян высунула зусім новую задачу асветы, а ўласна: „стварыць з усёй падрастаючай моладзі новае пакаленне людзей з псыхолёгіяй калектывізму, з цвёрдай воляй, з грамадзка-патрэбнай кваліфікацыяй, з матар’ялістычным сьветапоглядам, на падставе яснага разуменьня законаў развіцця прыроды і грамады; падняць сьвядомасць дарослага працоўнага насельніцтва; пашыраць, паглыбляць і замацоўваць прыныцы камунізму“. Адпаведна новай сутнасці асветы выпрацавалася і новая сыстэма яе ў нас на Беларусі. У апошні час яна абмяркоўваецца шырокімі масамі па ўсёй БССР па прадмет далейшага палепшання і ўдасканалення яе.

Дзіцячыя пляцоўкі, сады і дамы даюць дзецям першапачатковае грамадзкае выхаваньне, а апошнія нават гадуюць бяспрытульных да паўналецця. Зараз у БССР ёсць каля 50 беларускіх дзіцячых дамоў.

Асноўным тыпам школы, на якім будзеца ўсеагульнае навучаньне, зьяўляецца чатырохгадовая пачатковая школа. Такіх беларускіх школ налічваецца ў БССР больш чатырох тысяч, прычым выкладаньне ў іх вядзецца ўжо цалкам на беларускай мове. Над асноўным тыпам чатырохгадовай школы ў нас стаіць так званы другі канцэнтр сямігадовай школы з трохгадовым курсам навучання.

У сямігодках першы канцэнтр—пачатковая чатырохгадовая школа і другі канцэнтр—трохгадовая школа злучаны разам, ад чаго такія школы і завуцца сямігодкамі, хоць паступаюць у 5 клясу такой школы ня толькі вучні з чацвёртае клясы яе, але і з іншых звычайных чатырохгодалак. Беларускіх сямігадовых школ у нас зараз больш двухсот, выкладаньне ж цалкам на беларускай мове ва ўсіх клясах вядзецца толькі ў палове іх; у рэшце цалкам беларусізаваны толькі шэсьць, пяць або нават чатыры клясы.

Часовым тыпам школы над сямігодкай зьяўляюцца ў нас двухгадовыя агульнаадукацыйныя курсы, выкладаньне на якіх часткова беларусізавана.

Ва ўсіх гэтых школах летась навучалася каля 340.000 беларускіх дзяцей з агульнага ліку больш 452.000 вучняў. Апрача таго, на вёсцы было яшчэ 15 школ сялянскай моладзі, у якіх навучалася каля 1.150 беларускіх дзяцей.

Па ліній профэсіянальнай асветы ў нас ёсць 30 профшкол, 7 школ фабрычна-завадзкага вучнёўства, 7 навучальных майстэрняў ды 30 тэхнікумаў. У профшколах летась навучалася каля 1400 беларусаў, у школах фабзавуч—каля 70 беларусаў, у навучальных майстэрнях—звыш 350 беларусаў і ў тэхнікумах больш 2900 беларусаў. Агулам выкладаньне ва ўсіх гэтых установах беларусізавана на процантаў 60.

Па лініі пазашкольнай асьветы працуюць пункты ліквідацыі няпісьменнасьці, школы для малапісьменных і вячэрнія школы ўзвыша-нага тыпу для работнікаў і сялян, а таксама больш 300 хат-чыталень, каля 100 народных дамоў, каля 50 клюбаў, 12 дамоў селяніна ды каля 30 бібліотэк. У школах узвышанага тыпу навучалася каля 35% беларусаў ад агульнага ліку вучняў. Побач з гэтым існуе адна партыйная школа I ст. і адна II ст. ды Комуністычны Унівэрсытэт, у якіх наву-чалася летась звыш 300 беларусаў, а таксама тры рабочыя факультэты, на якіх навучалася каля 575 студэнтаў-беларусаў.

Але бясспрэчна, што галоўнае значэньне ў справе культурнага разьвіцьця краіны маюць вышэйшыя школы, якіх з памянёным Кому-ністычным Унівэрсытэтам у нас чатыры.

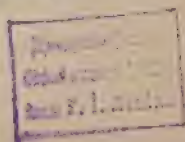
Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт быў адчынены 11 ліпня 1921 году, у дзень першай гадавіны званьнення тэрыторыі БССР ад польскай окупацыі. Пачаўшы сваю працу 1 лістапада 1921 году ў са-мых цяжкіх варунках зруйнаванай окупацый краіны, наш Унівэрсы-тэт здолеў за гэты час вырасьці ў паважную навучальную ўстанову ў складзе факультэтаў—права і гаспадаркі, пэдагогічнага і мэдычнага. Летась у ім працавала 248 чалавек акадэмічнага пэрсоналу, з ліку якіх 43 профэсары, 33 доцэнты і выкладчыкі, 100 асыстэнтаў, орды-натараў і прэзэктараў, 56 ляборантаў і 16 іншых. Сярод профэсараў ёсьць шэраг выдатных навуковых імён, як Кроль, Замоцін, Ні-кольскі і інш. ды неадменны рэктар, заслужаны профэсар Уладзімер Іванавіч Пічэта.

Студэнтаў-беларусаў летась налічвалася ў Унівэрсытэце каля 1500 чалавек. Сёлета пачалася пабудова Унівэрсытэцкага гарадка. Толькі да 1927 году Унівэрсытэт выпусьціў 273 настаўнікі, 130 юры-стаў, 125 эканомістаў і 170 дактароў. Выкладаньне ў Унівэрсытэце па ўсіх факультэтах, асабліва на пэдагогічным, значна беларусізавана.

Адначасна Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт зьяўляецца і вялі-каю навукова-дасьледчаю ўстановаю. Апрача таго, што акадэмічны пэрсонал Унівэрсытэту і пачынаючыя навуковыя працаўнікі са сту-дэнтаў прымаюць удзел у працы шэрагу навукова-дасьледчых інсты-туцый і організацый ды выконваюць вялікую дасьледчую працу па лініі розных ведамстваў, яны вынікамі свае навуковае чыннасьці служаць выданьню Унівэрсытэтам сваіх „Прац“, якіх вышла ўжо 22 выпускі. Частка навуковых работ у „Працах“ Унівэрсытэту друкава-лася на беларускай мове. Ужо факт выданьня навуковых „Прац“ Унівэрсытэту сьведчыць аб яго карыснай, ня толькі навучальнай, але і навуковай чыннасьці. Але пры Унівэрсытэце ёсьць яшчэ асоб-нае Навуковае Таварыства ў складзе сэкцый: соцыяльна-гістарыч-най, літаратурна-мовазнаўчай, юрыдычнай прыродна-матэматычнай, мэдычнай і пэдагогічнай ды Навукова-Дасьледчае таварыства края-знаўства ў складзе сэкцый: соцыяльна-эканомічнай, прыродна-геогра-фічнай, мэдычнай, культурна-гістарычнай, мовы і літаратуры і юрэй-скай, якія выконваюць толькі навукова-дасьледчую працу.

Разам з тым у другім таварыстве члены-студэнты навучаюцца мэтодам навуковай працы па выкананьні гэтай апошняй пад кіраўніц-твам спэцыялістых Унівэрсытэту, пачынаючы ад Рэктара Пічэты, якія вельмі ахвотна дапамагаюць утварэньню навуковай зьмены ўласна з мясцовых сіл.

Беларуская Сельска-Гаспадарчая Акадэмія адчынілася ў 1925 го-дзе ў выніку злучэньня Горы-Горацкага і Менскага Сельска-Гаспадар-

чых Інстытутаў. Акадэміі ў Горках было лягчэй пачынаць сваю чынасьць, чым Унівэрсытэту ў Менску, бо ў Горках была старая, вядомая на ўсю былую Расію, сельска-гаспадарчая школа. На ўсіх Факультэтах Акадэміі: аграномічным, лясным, зямлябудаўнічым і мэліарацыйным летась працавала 35 профэсараў, 24 доцэнты і выкладчыкі, 37 асыстэнтаў, 8 ляборантаў і 24 асьпіранты, а ўсяго 128 навуковых працаўнікоў, з якіх 9 лічыцца па лініі сэкцыі навуковых працаўнікоў асабліва выдатнымі. Акадэмія мае шэраг каштоўных падсобных лябораторый і іншых спецыяльных навукова-дасьледчых садоў, палявых і д. т. п. устаноў.

Летась у Акадэміі навучалася 1005 студэнтаў-беларусаў, з якіх 43 бежанцы з прыгнечанай палякамі Заходняй Беларусі. За час толькі з 1 кастрычніка 1926 году да 1 кастрычніка 1927 году аграномічны факультэт Акадэміі скончылі 81 чалавек, з іх абараніла дыплёмную працу—43; лясны факультэт—99, з дыплёмнай працай—25; мэліарацыйны факультэт—2 і абаранілі дыплёмныя працы—7 (5 з папярэдніх выпускаў); зямлябудаўнічы факультэт—12 і з дыплёмнай працай—1 ды машыназнаўчае аддзяленьне—7 і абаранілі дыплёмныя працы—3, а ўсяго скончыла—201 і абараніла дыплёмныя працы 79 чалавек. Выкладаньне ў Акадэміі часткова беларусізавана.

Як і Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт, Акадэмія зьяўляецца разам і навукова-дасьледчаю ўстановаю, навуковая праца якой выконваецца ў катэдрах і дапаможных установах. Вынікі гэтай працы друкуюцца ў „Запісках“ Акадэміі, якіх вышла шэсьць тамоў, „Працах“ сельска-гаспадарчай дасьледчай станцыі пры Акадэміі ды „Працах“ Горацкага навуковага таварыства па вывучэньні Беларусі.

Апошняе заснавана 15 сакавіка 1925 году і зараз існуе на правах сэкцыі Беларускай Акадэміі Навук, аб'яднаючы лепшых навуковых працаўнікоў Акадэміі ў сваіх сэкцыях: аграномічнай, прыродазнаўчай, лясной, і мэліарацыйна-зямляўпарадкавальнай. За гэты час таварыства выдала пяць тамоў сваіх прац, адзін з якіх прысьвечаны цалкам апісаньню Горацкага раёну Аршанскай акругі.

Вялікае значэньне гэтай усебаковай навуковай працы зусім правільна вызначана старшынёй таварыства наступнымі словамі: „Гэты том прадстаўляе ў навуковай літаратуры нязвычайнае зьявішча. Тут на падставе як літаратурных дадзеных, так, галоўным чынам, і ўласных дасьледваньняў даюцца не матар'ялы па вывучэньні данай мясцовасьці, а сводныя нарысы яе геолёгічнае будовы, глебаў, флёры, фаўны, сельскае гаспадаркі, гісторыі, быту і інш., што агулам і цалкам дае зьвязаны і выразны малюнак жыцьця данага раёну. Навуковае таварыства лічыць, што падобнае выданьне павінна прадставіць глыбокі краянаўчы інтарэс, што яно можа быць узорам для імкненьняў іншых краянаўчых арганізацый і што яно з свайго боку павінна дапамагаць краянаўчаму руху на Беларусі“. Некалькі навуковых працаўнікоў і студэнтаў Акадэміі ўваходзяць у склад мясцовага Горацкага Раённага Таварыства Краязнаўства, хоць на жаль тут яшчэ не разгарнуўся такі масавы студэнцкі краянаўчы рух, як у Менску.

Беларускі Дзяржаўны Вэтэрынарны Інстытут заснаваны ў Віцебску ў 1924 годзе. Пазалетась у ім працавала 5 профэсараў, 20 доцэнтаў, 11 асыстэнтаў і 5 навуковых супрацоўнікаў, усяго 41 навуковы работнік, а сёлета 52. Летась у Інстытуце вучылася 273 беларусы. Сёлета адбыўся першы выпуск вэтэрынарных дактараў у ліку 75 асоб. Беларусізацыя выкладаньня ў Інстытуце яшчэ толькі пачынаецца.

У ліку дапаможных устаноў Інстытуту лічацца: Беларускі вэтэрынарны, орнітолёгічны і энтомолёгічны музэй, Ботанічны сад і д. т. п.

Навукова-дасьледчая праца Інстытуту выявілася як у распрацоўцы пытаньняў, звязаных з тэрыторыяй Беларусі, так і нязвязаных з ёю і выконвалася катэдрамі і дапаможнымі ўстановамі Інстытуту.

Апрача таго, пры Інстытуце ў 1926 годзе было арганізавана навуковая канфэрэнцыя, у склад якой аўтаматычна ўваходзяць усе работнікі Інстытуту, вэтэрынарныя дактары з БССР, а таксама вэтэрынарныя дактары чырвонаармейскіх частак з Віцебску. За год яна заслухала каля 20 навуковых дакладаў.

З 1925 году Інстытут выдае штомесячнік „Беларуская вэтэрынарыя“, у якім і зьмяшчаюцца навуковыя працы акадэмічнага персоналу Інстытуту, а таксама паасобныя выданьні.

Па ініцыятыве навуковых работнікаў Інстытуту ў Віцебску заснавана аддзяленьне Таварыства работнікаў навукі і тэхнікі для дапамогі соцыялістычнаму будаўніцтву СССР. Таварыства краязнаўства пры Інстытуце сваёй чыннасьці ня выявіла.

Комуністычны Унівэрсытэт заснаваны ў Менску ў 1925 годзе. У 1926-27 акад. годзе ў ім працавала 57 выкладчыкаў і навучалася 139 беларусаў.

Такім чынам нашы вышэйшыя школы выконваюць ня толькі навучальную працу з галіны спэцыяльнае падрыхтоўкі будаўнікоў новага беларускага жыцця, але і значную навукова-дасьледчую. Але ўсё-ж галоўная навуковая праца вядзецца спэцыяльнымі навуковымі ўстановамі і арганізацыямі.

Беларуская Акадэмія Навук вырасла ў 1928 годзе з Інстытуту Беларускае Культуры, які ў сваю чаргу арганізаваўся ў 1922 годзе з Навукова-Тэрмінолёгічнае Камісіі, заснаванай у 1921 годзе. Адчыненне Акадэміі цалкам падрыхтавана папярэдняя навуковая чыннасьцю Інстытуту. За гэты час апошнім выканана вялізная навукова-дасьледчая праца, галоўным чынам датычная тэрыторыі Беларусі, а таксама з галіны яго наступных заданьняў наогул: а) пашырэння і ўдасканалваньня навуковых дысцыплін, якія належаць да яго кампэтэнцыі, збагачаючы іх новымі выкрыцьцямі і мэтадамі дасьледваньня; б) плянавага дасьледваньня Беларусі з боку яе прыродных вытворчых сіл, вывучэньня і садзейнічэньня іх выкарыстаньню, народнай гаспадаркі, права, грамадзкага руху, мовы, літаратуры, гісторыі, этнографіі і інш.; в) аб'яднаньня ў гэтых галінах усяе навуковае працы, якая вядзецца навуковымі ўстановамі БССР і паасобнымі вучонамі; г) дапаўненьня навуковых твораў і вынікаў навуковых досьледаў да практычнага ўжываньня ў прамысловасьці і культурна-экономічным будаўніцтве БССР.

У апошні час Інстытут складаўся з двух аддзелаў: аддзелу прыродазнаўчых і гаспадарчых і аддзелу гуманітарных навук, двух сэктараў: яўрэйскага і польскага, Цэнтральнага Бюро Краязнаўства, Бібліаграфічнай Камісіі, Камісіі для вывучэньня прыродных і вытворчых сіл Беларусі, бібліотэкі і друкарні. Непасрэдная навуковая праца адбывалася галоўным чынам у катэдрах і камісіях аддзелаў і сэктараў.

Так, Катэдра архэолёгіі зрабіла шэраг раскопак курганоў і стаянак і выдала значны лік сваіх капіталіных прац аб архэолёгічных помніках Беларусі. Камісія для вывучэньня гісторыі асьветы на Беларусі апрацавала вельмі цікавую працу аб гісторыі грамадзкай думкі на Беларусі, частка якой друкавалася ў „Полымі“ пад назваю „западно-русская школа і яе прадстаўнікі“ ды „арганізаванае вывучэньне Бела-

русі". Камісія гісторыі мастацтва выдала цікавы том сваіх прац, сярод якіх ёсць і аб бэтлейцы, і аб архітэктуры і інш.; апрача таго ёю-ж выданы першы том „Нарысаў гісторыі беларускага мастацтва“. Катэдра этнографіі выдала свой том прац, сярод якіх ёсць цікавыя даныя аб музыцы, узоры беларускай набіванкі і д. т. п. Апрача таго, Кляса гісторыі выдала два томы сваіх прац, том архіўных матар’ялаў ды працы першага з’езду даследчыкаў беларускае архэалёгіі і архэографіі, зборнік аб чатырохсотлеціі беларускага друку і шмат іншага. Клясаю філёлёгіі Гуманітарнага-ж аддзелу выдана 18 выпускаў беларускай навуковай тэрмінолёгіі, лінгвістычная географія Беларусі, чатыры кнігі фольклёру, досьлед севера-беларускіх гутарак, працы акадэмічнае канфэрэнцыі па рэформе правапісу і азбукі і шэраг іншых прац.

Апрача таго, выканана вялізная зьбіральніцкая праца: Слоўніковай Камісіяй сабрана каля 300.000 слоў-картак народнай мовы ды выданы Віцебскі Краёвы слоўнік разам з Віцебскім акруговым таварыствам краязнаўства і выдаецца Чэрвенскі раённы слоўнік; Фольклёрнай Камісіяй сабраны сотні тысяч запісаў беларускай вуснай народнай творчасці. Катэдрай этнографіі—значны лік зарысавак народнага орнаманту і г. д. Катэдра літаратуры выдала першы том твораў Багдановіча, друкуе другі том яго і першы том А. Гаруна, ды зьбірае матар’ялы да біяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменьнікаў.

Аддзел прыродазнаўчых і гаспадарчых навук працаваў таксама ў складзе дзвёх кляс: прыроды і гаспадаркі. Апошнія ў сваю чаргу падзяляюцца і зараз на шэраг устаноў. Так, Кляса прыроды аддзелу прыродазнаўчых і гаспадарчых навук мае: а) Геалёгічны інстытут з сэкцыяй рэгіональнае геалёгіі і сэкцыяй прыкладнае геалёгіі, б) Катэдру глебазнаўства, в) Ботанічны сад ў В. Летцах, г) Ботанічную камісію, д) Зоолёгічны музэй, е) Камісію географіі і картографіі, з) цэнтральную хэмічную лябараторыю (сумесна з Нав. Дасл. Інстытутам сельскай і лясной гаспадаркі імя У. І. Леніна), ё) Антрополёгічны кабінэт, ж) Лябараторыю вышэйшае нэрвае дзейнасьці, з) Лябараторыю эксперыментальнае біолёгіі. У склад клясы гаспадаркі ўваходзяць: а) Камісія для вывучэння прамысловасці, б) Камісія для вывучэння хатніх рамёстваў, в) Камісія для вывучэння коопэрацыі, г) Навуковае таварыства для вывучэння Беларусі ў Горках.

Аддзел за гэты час выдаў два томы прац і шэраг каштоўных монографій, а таксама мае значныя матар’ялы з галіны пазнаньня вытворчых сіл Беларусі, картаграфаваньня апошняй, географічнага слоўніку Беларусі і д. т. п. Зоолёгічны музэй аддзелу ўжо бывае адчынены для агляду публікаю і мае ў сабе значныя калекцыі.

Такім чынам вывучэньне ўсіх насельнікаў Беларусі, яе прыроды і гаспадаркі цалкам забяспечана адпаведнымі ўстановамі Інстытуту.

Асабовы склад апошняга складаецца з правадзейных членаў, членаў корэспандэнтаў і навуковых супрацоўнікаў. Членамі Інстытуту абіраюцца асобы, якія ўзбагацілі навуку або мастацтва працамі высокавыдатнага значэння.

Агульнае кіраўніцтва дзейнасьцю Інстытуту ажыццяўляецца Акадэмічнаю Радаю яго на чале з Прэзыдыумам Інстытуту. Аддзелы і сэктары кіруюцца сваімі радамі; выканаўча-кіраўнічым органам Інстытуту зьяўляецца яго Прэзыдыум, які зьбіраецца Акадэмічнаю Радаю.

Самаю-ж значнаю ўстановаю Акадэміі зьяўляецца памінае ўжо Горацкае навуковае таварыства для вывучэння Беларусі. Яно мае

мэтаю плянавае вывучэнне прыроды і гаспадаркі Беларусі і сваю дзейнасць выяўляе паводле прыцыпаў і характару працы Інстытуту. У члены яго абіраюцца навуковыя працаўнікі, якія працуюць у Горы-Горках і прымаюць актыўны ўдзел у працах Таварыства; спачатку кандыдатуры іх абмяркоўваюцца радай Аддзелу Прыроды і Гаспадаркі, а пасля зацвярджаюцца Прэзыдыумам Інстытуту. Агульнае кіраўніцтва працаю таварыства належыць радзе аддзелу, а непасрэднае—прэзыдыуму таварыства.

У сваёй бягучай працы Акадэмія Навук, а раней Інстытут, звязаны з шырокімі масамі мясцовых краязнаўцаў праз сваё Цэнтральнае Бюро Краязнаўства. Гэтым Акадэмія ня толькі не замыкаецца ў вузкія муры сваіх будынкаў, але цясней звязана з жыццём стараны і ўладае неабмежаванымі магчымасцямі ў галіне навуковай збіральніцкай працы, маючы свае вочы амаль у кожным глухім куточку Беларусі.

Згодна апошнім даным у БССР ёсць 8 акруговых таварыстваў краязнаўства, 100 раённых таварыстваў краязнаўства, 96 гурткоў краязнаўства і, апрача іх, 97 гурткоў і таварыстваў краязнаўства ў сямігадовых і вышэйшых школах ды тэхнікумах, а ўсіх 301 арганізацыя з агульным лікам 10.500 членаў. Такі вялізны краязнаўчы рух разгарнуўся зьнізу дзеля задавалення канечнай патрэбы ўсеабовага вывучэння мясцовага краю для зьмен яго на сваю карысць. Першыя беларускія мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі заснаваліся ў 1918 і 1922 годзе, а з 1924 году пачалося масавае заснаванне іх.

Вось, улічваючы гэта, а таксама немагчымасць даследавання Беларусі бяз шырокай дапамогі яе працоўных мас, Інстытут Беларускае Культуры ў снежні 1923 году вылучыў камісію з трох сяброў для арганізацыі Цэнтральнага Бюро Краязнаўства, якое і было зацвярджана з 1-га студзеня 1924 году. На першым пасяджэнні ЦБК 29 лютага 24 году было ўхвалена выявіць мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі, апрацаваць нормальныя статуты для іх, заснаваць краязнаўчую консультацыю і г. д.

Дзякуючы частым зьменам складу ЦБК, а таксама арганізацыйным, дзейнасць яго змагла шырока разгарнуцца толькі з пачатку 1926 году. Але і раней яно выконвала даволі вялікую аб'яднаваючую, арганізацыйную і кіруючую працы. Паміж іншым, ім былі скліканы: першая Менская агульна-гарадзкая краязнаўчая канферэнцыя ў сакавіку 1924 году, першая ўсебеларуская краязнаўчая канферэнцыя ў снежні 1924 году, першы ўсебеларускі краязнаўчы з'езд у лютым 1926 году, другі ўсебеларускі краязнаўчы з'езд у лютым 1927 году і шэраг розных нарад. З 1925 году ЦБК выдае штомесячнік „Наш Край“; пры яго-ж дапамозе выходзіць і шэраг розных спецыяльных інструкцый і програм. Апрача таго, кіраўніцтва ажыццяўляецца шляхам звычайнай перапіскі і выезду інструктароў і членаў прэзыдыуму ЦБК на месцы.

У арганізацыйным кірунку ЦБК дапамагала арганізацыйна аформіцца большасці краязнаўчых арганізацый, і ў 1926 годзе выпрацавала нормальныя статуты для розных тыпаў краязнаўчых арганізацый. У той-жа час ЦБК падлічыла ўсе навуковыя краязнаўчыя інстытуцыі і апублікавала іх спіс у 1927 годзе.

Такім чынам, з 1924 году ЦБК яднае дзейнасць усіх краязнаўчых арганізацый Беларусі, пераважная большасць якіх офіцыйна пачала існаваць, як гаварылася, у 1924-25 акадэмічным годзе.

Дарэволюцыйныя краязнаўчыя арганізацыі на Беларусі па мове і мэтаймкнёнасьці былі або польскімі, або рускімі. Беларускія зьявіліся толькі ў часе Кастрычнікавае рэволюцыі ды былі адзінкавыя, пераходнага тыпу незадоўга перад ёю. Буржуазныя польскія і рускія краязнаўчыя арганізацыі на Беларусі ўпарта змагаліся паміж сабою, бо адны хацелі Беларусі для польскага магнацтва, а другія—для рускага царату. Краёвых арганізацый ня было; былі часамі толькі краязнаўчы-краёўцы, якія жадалі ўсялякага палепшання для мясцовага краю, але на основе культуры тае нацыі, да якой належалі яны самі, ды і яны самі ўваходзілі ў склад польскіх ці рускіх арганізацый. Таму вынікі іх чыннасьці, апрача сабранага фактычнага матар'ялу, у пераважнай большасьці былі шкодныя працоўнаму насяленьню Беларусі.

Пасьлякастрычнікавыя-ж беларускія арганізацыі, як гаварылася маюць канцавою мэтай ўласна палепшаньне жыцьця працоўных. І ўласна таму ды дзякуючы падтрыманьню Савецкае ўлады нашы краязнаўчыя арганізацыі за гэты час выканалі волатаву працу. У галіне зьбіраньня матар'ялаў імі сабрана каля 200.000 нумароў розных краязнаўчых матар'ялаў: музэйных, экспонатаў, запісаньняў, слоў-картак, фольклёру і д. т. п. Адбылося больш 600 канфэрэнцый і сходаў, на якіх заслухана звыш 1500 мэтодычных і навуковых краязнаўчых дакладаў. Выдана каля 20 мясцовых выданьняў—у Віцебску: Краёвы слоўнік, два томы прац, дзьве монографіі і шэсьць брошур; у Воршы: выпуск прац і брошур; у Магілёве: том прац і г. д. Значная частка прац мясцовых краязнаўцаў друкуецца ў „Нашым Краі“.

У шмат якіх мясцох у выніку краязнаўчых досьледаў вырасьлі—санаторы, майстэрня, распрацоўкі і д. т. п., што ўжо непасрэдна зьвязала мясцовы краязнаўчы рух з гаспадарчым і культурным будаўніцтвам краю і сьведчыць аб правільным выкананьні асноўных задач мясцовых арганізацый, якімі зьяўляюцца: а) усебаковае вывучэньне і дасьледваньне сваёй акругі ў грамадзка-экономічным, прыродна-геаграфічным і культурна-гістарычным стасунках, б) пашырэньне ведаў, зьвязаных з вывучэньнем і дасьледваньнем акругі; в) абуджэньне зацікаўленасьці сярод шырокіх колаў грамадзтва да заданьняў таварыства і наогул да краязнаўства. Навукова-Дасьледчы Інстытут Сельскай і Лясной Гаспадаркі імя У. І. Леніна заснаваны ў пачатку 1927 году ў Менску і таксама, як Акадэмія, знаходзіцца ў непасрэдным падпарадкаваньні Савету Народных Камісараў. Ён мае мэтай сыстэматычнае і ўсебаковае вывучэньне сельскай і лясной гаспадаркі Беларусі, каб дапамагчы хутчэйшай перабудове яе на соцыялістычных асновах і шпарчэйшаму разьвіцьцю вытворчасці ўсяе народнае гаспадаркі Беларусі наогул.

У сучасны момант Інстытут складаецца з аддзелаў: а) лясной гаспадаркі, б) мэліорацыі і культуры балот, в) сельска-гаспадарчай эканомікі і аграрнай палітыкі, г) жывёлагадоўлі і прыкладной зоолёгіі і д) расьлінагадоўлі і прыкладной ботанікі. Апрача таго, Інстытут мае хэмічную лябараторыю, музэй, бібліятэку і інш.

Згодна сваёй справяздачы, найбольшую ўвагу Інстытут зьварачвае на вывучэньне: а) жывёлагадоўлі і ў першую чаргу—сьвінагадоўлі, б) інтэнсіўных культур і ў першую чаргу—бульбы, в) лесу і ў першую чаргу—лясных дрэвастанав, лесагадоўлі, хэмічнай і мэханічнай тэхнолёгіі лесу і г) мэліорацыі.

Пад кіраўніцтвам Навукова-Дасьледчага Інстытуту працуюць шэраг спэцыяльных дасьледчых станцый і мэтэаролёгічнае бюро з 22

мэтэаролёгічнымі станцыямі II разраду, 48 станцыямі III разраду і 46 вадамерна-дажджамернымі пастамі. У галіне паляводства працуюць Менская, Горацкая, Віцебская, Турская і Палеская даследчыя станцыі; у галіне сэлецыі і насенняводства—Горацкая, Віцебская, Турская і Менская; у галіне садоўніцтва—Горацкая; гародніцтва—Віцебская; лекавых раслін—Магілёўская і культуры балот—Менская балотная даследчая станцыя і Забалоцкая балотная даследчая гаспадарка.

Апрача таго, падобна краязнаўчай сетцы Акадэміі, Інстытут мае сетку сялян-даследчыкаў на мясцох. Яны на сваіх палёх арганізуюць шэраг досьледаў, якія значна дапамагаюць Інстытуту ў справе набывання масавых матар'ялаў для сваіх навуковых вывадаў. Зараз лік сялян-даследчыкаў перавышае 1000 чалавек, якія і зьяўляюцца наймацнейшым звязном сувязі Інстытуту з шырокімі масамі і іх патрэбамі.

Інстытут выдае свой часопіс „Сельская і лясная гаспадарка“ ўжо за гэты кароткі час паспеў выдаць некалькі паасобных выданняў.

Выдатную працу выканала Беларускае станцыя ў сёсаязнага Інстытуту прыкладнай ботанікі і новых культур у Лошыцы ля Менску пры ўдзеле нябожчыка Гайдуківа. Вялікую збіральніцкую навуковую працу робяць і нашы бібліятэкі, музеі і архівы.

Беларуская Дзяржаўная Бібліятэка заснавана ў 1921 годзе ў Менску і зараз мае каля 400.000 томаў. Асноўны фонд бібліятэкі склаўся з купленых бібліятэк Карскага, Янчука, Барысава, Ісаева, Грота, Гольдштэйна і інш., а таксама шляхам іншых паступленняў, з якіх асабліва вылучаюцца бібліятэкі Каладзева, Карнілава, Случэўскага і інш.

Дзейнасьць бібліятэкі абхоплівае ўсе віды бібліятэчнай і бібліографічнай працы. Адназначна гэтаму бібліятэка складаецца з аддзелаў: агульнага, беларускага, яўрэйскага і польскага, марксызму і савецкага будаўніцтва і Беларускага бібліографічнага бюро ды Беларускай кніжнай палаты. Карыстаньне кнігамі Бібліятэкі адбываецца ў дзьвёх чытальнях, у якіх па даных леташняга году было выдана 220.905 кніг на 154.163 наведваньні.

Кніжная палата збірае абавязковыя паасобнікі ўсіх выданняў з тэрыторыі БССР, вядзе сталы абмен кнігамі з самымі рознымі ўстановамі каля 30 дзяржаў—Амэрыкі, Азіі, Афрыкі і Эўропы і з 1925 году выдае „Летапіс беларускага друку“, у якім зьмяшчае бібліяграфію ўсёй сучаснай кніжнай прадукцыі на тэрыторыі БССР.

Бібліографічнае бюро арганізуе картотэку беларускай бібліяграфіі і дае бібліографічныя даведкі ўстановам і ўсім жадаючым. Ём ужо зроблена каля 80.000 картак беларускага бібліографічнага рэпэртуару і выдана бібліяграфія беларускіх выданняў 1917—1924 гг. і бібліяграфія пэрыядычнага друку на беларускай мове ды разам з Інбелкультам бібліяграфія этнографіі; падрыхтаваны да друку: бібліяграфія зместу беларускіх часопісаў 1917—1927 гг. і бібліяграфія паасобных выданняў і артыкулаў па ўсіх галінах беларусазнаўства 1917—1927 г. Апрача таго, бібліографічныя матар'ялы Бюро часта друкуюцца ў розных часопісах з адпаведнаю адзнакаю, а то і без яе. Распачата праца па выданьні рэфэратаў і аглядаў з паасобных галін беларусазнаўства.

У 1928 годзе Бібліятэка адчыніла свае аддзяленьні ў Віцебску і Магілёве.

Беларускі Дзяржаўны Музей у Менску адчыніўся 31 жніўня 1923 году. Зараз агульны лік яго экспонатаў перавышае 30.000, якія разьмяшчаюцца ў аддзелах: гістарычна-археалёгічным, нумізматычным

і сфрагістычным, этнографічным, царкоўна-археалёгічным і мастацкім ды архіве і бібліотэцы. У першым адзеле самымі каштоўнымі зьяўляюцца калекцыі з раскопак беларускіх археалёгаў за час з 1921 да 1928 году ўключна; у другім—скарбы і паасобныя монэты, знойдзеныя ў гэты-ж час на Беларусі, ды пячаткі беларускіх устаноў 18 і 19 веку; у трэцім—калекцыі паяскоў, тканін, вырабаў з дрэва і інш., асабліва з экспедыцый 1928 году; у чацьвертым—беларускі іконапіс 15—16 веку, скульптура ды начыньне; у пятым—калекцыі прац мастакоў—ураджэнцаў Беларусі, ды беларускіх масткоў: Каганца, Драздовіча і інш. У архіве Музею ёсьць старадрукі, калекцыі, фотграфіі, зарысоўкі і д. т. п., а бібліотэка налічвае да 2000 томаў спецыяльнай літаратуры.

Віцебскі дзяржаўны культурна-гістарычны музей адчынены ў Віцебску ў 1924 годзе. Зараз у ім таксама больш за 30.000 экспонатаў. Віцебскі Музей складаецца з а) археалёгічнага аддзелу, у якім асаблівую ўвагу зварачваюць старасьвецкія кахлі, рэшткі маманта ды інвэнтар Віцебскіх курганаў; б) гістарычнага аддзелу з асабліва цікавымі помнікамі цэхавага ладу Віцебшчыны ды масонскімі знакамі; в) мастацкага аддзелу, дзе найкаштоўнымі лічацца карціны Кс. Розы, Клевера ды левых мастакоў з часу паслякастрычнікавага мастацкага росквіту Віцебску; этнографічнага аддзелу з цікавай калекцыяй клішэ набіванкі ды бэтлейкай; д) аддзелу сучаснай прамысловасьці, яшчэ ня зусім поўнага і е) выдатнага царкоўна-археалёгічнага аддзелу з багатай калекцыяй драўлянай скульптуры і іконапісу. Працаўнік Музею Краснянскі шмат сіл паклаў на навуковую апрацоўку калекцый музэю і вынікі яго гэтай працы ўжо друкаваліся ў выданьнях Інбелкульту і Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства.

Гомельскі дзяржаўны культурна-гістарычны музей арганізаваны ў б. палацы Паскевічаў у 1927 годзе з б. гарадскога музэю. Сам палац зьяўляецца музэйнаю рэччу, сваёй архітэктурай характарызуючы політычна-экономічную пару 18-19 веку з сваім імкненьнем да клясыцызму, французкай плястыкі і нэронаўскага самаўладства. З калекцый скульптуры асаблівую ўвагу зварачваюць працы Кановы, Джузэпэ дэ ля Нэро, Торвальдсэна, Раўха і інш. Усе-ж калекцыі Музэю наогул: ваянныя, ліццзя, лепкі, разьбы, мадэльерныя, інкрустацыі і мозаікі, керамікі, сэлікату, тэкстылю, маляўніцтва, гравюры ды кнігазбор зьяўляюцца асабліва каштоўнымі па выяўленьні быту магнатства на Беларусі 18-19 веку і з гэтага боку надзвычайна ідэалёгічна вытрыманым. Агульны лік экспонатаў музэю прывышае 10.000, а кнігазбор мае каля 20.000 томаў. У апошні час у музэі заснаваны невялічкі куток мясцовага рэволюцыйнага руху, ды, апрача таго, ёсьць невялікая археалёгічная калекцыя.

Магілёўскі краёвы музей адчынены ў Магілёве ў 1924 годзе і налічвае каля 10.000 экспонатаў, з якіх самымі каштоўнымі зьяўляюцца, бадай, калекцыі старога беларускага іконапісу. Апрача таго, у музэі ёсьць бібліотэка старадрукаў з амаль 10.000 томаў.

Менскі Музей Рэволюцыі заснаваны ў Менску 2 траўня 1926 году. Матар'ялы Музэю даволі поўна адлюстроўваюць рэволюцыйны рух і Кастрычнікавую рэволюцыю на тэрыторыі былой Расіі. Асабліва цікавым зьяўляецца беларускі аддзел, у якім ёсьць даволі значны лік ня копій, а орыгіналаў. Апрача сваёй музэйнай працы, Музей выконвае і вялікую працу з галіны вывучэньня рэволюцыйнага руху на Беларусі.

Аршанскі Сельска-Гаспадарчы Музей заснаваны ў Воршы ў 1924 годзе. Самым каштоўным у ім зьяўляюцца, як відаць, ботанічныя калек-

цыі. Апрача яго, у Віцебску і ў Менску ёсць сельска-гаспадарчыя музеі пры дамох селяніна.

З краёвых музеяў, якія належаць мясцовым краязнаўчым арганізацыям, асаблівай увагі заслугоўваюць наступныя багатыя музеі: Аршанскі, Бабруйскі, Клімавіцкі, Мазырскі, Нараўлянскі, Полацкі і Слуцкі.

Ня меншую працу па пазнанні Беларусі выконваюць і шэраг ведамстваў: Дзяржаўны Архіў з 8 акруговымі аддзяленнямі, Цэнтральная Статыстычная Управа з 8 акруговымі Бюро, Дзяржаўная Плянавая Камісія і акруговыя плянавыя камісіі, Вышэйшы Савет Народнай Гаспадаркі, Народны Камісарыят Земляробства і інш. Яны выдаюць шэраг выданняў, арганізуюць экспедыцыі, маюць свае сталыя навукова-даследчыя ўстановы і г. д.

Такім чынам колькасць сучасных навукова-краязнаўчых устаноў і арганізацый перавышае дарэволюцыйны лік іх больш чым у 30 раз. Аб усім гэтым, а асабліва аб навуковай працы карыснай Беларусі да рэвалюцыі ня можна было і думаць. Толькі Кастрычнікавая рэвалюцыя дала магчымасць беларускім працоўным масам дасягнуць пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі такіх значных вынікаў свае творчасці ў галіне беларускай навукі.

П. В. Трапавіч.

Вывучэнне прыродных вытворчых сіл Беларусі¹⁾.

Вывучэнне Беларусі, як гаспадарчай адзінкі, пачалося толькі ў паслякастрычнікавы перыяд.

У дарэволюцыйныя часы Беларусь даследвалася толькі паасобнымі даследчыкамі ў парадку прыватнай ініцыятывы, якая часам сустракала спрыячыя адносіны земскага самакіраўніцтва альбо нават акадэмічных інстытутаў.

Але ўсе досьледы, якія мелі месца на тэрыторыі сучаснае Беларусі, пераважна былі досьледамі суседніх з Беларуссю абшараў і пераходзілі на яе тэрыторыю толькі ў мэтах удасканалення і заканчэння саміх досьледаў. Уся Беларусь ніколі ня была ахоплена досьледамі аніводнай галіны навукі. Даследчык ніколі ня ставіў сабе задачы ацэнкі ўсіх вытворчых сіл краіны як цэлага, а толькі вырашэнне паасобных, абмежаваных пытанняў, праўда, маючых вялікую навуковую вартасць.

Пытанне аб выкарыстанні вынікаў усіх гэтых досьледаў, як асновы для разгортвання гаспадаркі і прамысловасці краіны, у дарэволюцыйныя часы і да ўтварэння БССР ніколі ня ставілася.

Толькі пры працы Дзяржаўнай Плянавай Камісіі выявілася дастойлівая неабходнасць утварэння інстытутаў, якая магла-б апрацаваць навукова абгрунтаваныя даныя для пабудовы пляну развіцця народнае гаспадаркі.

Дзяржплянам БССР у 1923 годзе для дэталёвага вывучэння БССР была ўтворана камісія для вывучэння прыродных вытворчых сіл БССР і такім чынам пачалося сістэматычнае вывучэнне Беларусі.

¹⁾ Паводле матар'ялаў камісіі для вывучэння прыродных вытворчых сіл БССР пры Беларускай Акадэміі Навук.

Недахват навуковых сіл, неабходнасьць увязкі ўсёй дасьледчай працы з вывучэньнем Беларусі наогул, а таксама, немагчымасьць існаваньня ў складзе Дзяржаўнай Плянавай Камісіі інстытуцыі, якая праводзіла-б практычную дасьледчую працу,—былі аб'ектыўнымі прычынамі таго, што камісія была перададзена Інстытуту Беларускае Культуры, як установе, якая канцэнтравала ў сваіх мурах навуковых работнікаў і ўсебаковае вывучэньне Беларусі, як дзяржаўнай і гаспадарчай адзінцы.

Дзейнасьць камісіі ў складзе Інстытуту Беларускае Культуры была: 1) арганізацыйнай і 2) практычнай.

Арганізацыйная праца КПВСБ выявілася ў разглядзе і ўстанаўленьні пераліку і чарговасьці досьледаў а таксама ў распрацаваньні маршрутаў паасобных партый.

Практычная дзейнасьць КПВСБ складалася з арганізацыі самых досьледаў па плянах і ў чарзе, якія былі апрацаваны камісіяй, у арганізацыі зімовай апрацоўкі матар'ялаў, здабытых падчас летніх экспэдыцый, унутранай увязцы досьледаў па паасобных галінах для арганізацыі ўсебаковага вывучэньня Беларусі.

Досьледы, якія вяліся пад кіраўніцтвам і па заданьнях Камісіі, ахапілі наступныя галіны: 1) геолёгію Беларусі, 2) глебы Беларусі, 3) гео-ботанічныя досьледы, 4) гідроэнэргетычныя досьледы, 5) геамагнетавая здымка, 6) для вывучэньня мясцовых угнаеньняў, 7) для вывучэньня некаторых тэхнічных расьлін, 8) вывучэньне месц, маючых курортнае значэньне.

Геолёгічныя досьледы, да арганізацыі Беларускага Геолёгічнага Інстытуту, вяліся трыма партыямі ў акругах Менскай, Бабруйскай, Магілёўскай, Віцебскай і Полацкай.

Апрача гэтага, геолёгічныя матар'ялы зьбіраліся ўздоўж будуючыхся чыгуначных ліній, на выемках, пры пабудове мастоў, пры сьвідравальных працах.

Пасьля арганізацыі Беларускага Геолёгічнага Інстытуту ўсе геолёгічныя досьледы былі аб'яднаны, увязаны з ВСНГ і працамі дасьледчыкаў інстытуцый агульнасаюзнага значэньня (пр. Мірчэнка і інш.) пад агульным кіраўніцтвам Ін. Бел. Геол. Інст. Пэрсональна кіраваў досьледамі дырэктар Інстытуту проф. М. Т. Блюдухо.

Геолёгічнае вывучэньне Беларусі мае дзьве мэты: сыстэматычнае вывучэньне рэгіонарнай геолёгіі і вывучэньне карысных выкапняў, як грунту для разгортваньня прамысловасьці Беларусі.

Невялічкія сродкі, якія былі адпушчаны на дасьледчую працу наогул і на геолёгічныя досьледы ў прыватнасьці, не далі магчымасьці закончыць усе вызначаныя маршруты.

Яшчэ не адбылася сустрэча паасобных дасьледчых партый, не закончаны працы ў адміністрацыйных межах акруг, няма друкаваных карт. Для гэтага яшчэ патрэбна шмат часу, працы і вялікія сродкі.

Папярэдняя геолёгічная карта ўложена толькі ў старых межах Менскае акругі Б. К. Тэрлецкім.

Ва ўсёй Беларусі знойдзена і занесена на карты звыш 300 выхадаў карысных выкапняў, з якіх заслугоўваюць адзначэньня наступныя:

Па Меншчыне—выхады крэйды, валунаў, вапнякоў, глянэконітавых пяскоў, маргеляў, жалезістых крыніц і жалезістага торфу.

Па Бабруйскай акрузе—выхады крэйды, бурага і чырвонага жалеза, кварцавых пяскоў, вапнякоў палеозойскіх і валунных, крэйды высокай якасьці.

Па Аршаншчыне—выхады маргеляў, трэпелаў, кварцавых пяскоў, вапнякоў палеозойскіх і валунных, каштоўных глін, торпавага вугальля, фасфарытаў.

Па Магілёўшчыне—выхады крэйды, каштоўных пяскоў, глін, маргеляў, фасфарытаў, жалезных руд, крэмяных запасаў.

Па Мазыршчыне—выхады бурага вугальля, асабліва каштоўных гатункаў торпу, розных надта плястычных глін, белых кварцавых пяскоў.

Па Гомельшчыне—выхады агнятрывалых, керамічных і фарбовых глін, глянёконітавых пяскоў, вохры, белых кварцавых пяскоў і фасфарытаў.

Па Віцебшчыне—выхады глін і палеозойскіх вапнякоў.

Па Полаччыне—выхады пяскоў, глін, валунных вапнякоў, сярчаныя і жалезістыя крыніцы.

Гэты пералік карысных выкапняў дае характарыстыку галоўнейшым з іх, але большасць гэтых выхадаў толькі зарэгістраваны і патрабуюць далейшага вывучэння.

Агульная вывучанасць геолёгічнага акрыцця Беларусі недавальная. Няма даных аб генэзісе паасобных выхадаў. Няма іх эканомічнае ацэнкі і разведкі. Таму да гэтага часу месцы выхадаў карысных выкапняў не падзелены ў залежнасці іх значэння і эканомічных магчымасцяў на агульна-саюзныя, рэспубліканскія і мясцовыя.

Узоры, якія ўзяты з зарэгістраваных выхадаў, толькі часткова апрацаваны хэмічна, і мы яшчэ ня маем дасканалай якаснай ацэнкі, так неабходнай пры эксплёатацыі гэтых карысных выкапняў.

Камэральная апрацоўка ідзе надта павольна, з прычын невыстарчальнага абсталявання хэмічнай лябараторыі і адсутнасці патрэбнай колькасці штатных працаўнікоў.

Тым часам, цэлы шэраг пералічаных выкапняў, пры ўмове рацыянальнае апрацоўкі, мог-бы паступіць у эксплёатацыю і даць рэспубліцы шмат карысці.

Пытаньне аб нетрах магчыма вырашыць толькі на аснове дэталёвага вывучэння тэктонікі Беларусі. Зроўнены рэльеф мясцовасці, нязначнасць натуральных агаленняў, магутнае акрыццё мяккіх парод патрабуюць, для вывучэння тэктонікі, генэзісу выкапняў і парод займаючых нізкі гіпсомэтрычны ўзровень, моцнага развіцця сьвідравальных прац.

З другога боку горная прамысловасць адыгрывае вялікую ролю ў эканоміцы кожнае краіны.

Неабходна зараз-жа высветліць магчымасці забяспечвання мясцовым сырцом і палівам як прадпрыемстваў, якія ўжо працуюць, гэтак і тых, якія толькі будуцца.

Інтэнсыўнае будаўніцтва, якое разгарнулася ў рэспубліцы, патрабуе ўтварэння заводаў па вытворчасці, портланд-цэменту, парцеляны, фаянсу, опычнага шкла, агнятрывалых вырабаў.

На чарзе стаіць пытаньне аб падвышэнні прадукцыі шкляных, цагляных і керамічных заводаў.

Інтэсыфікацыя і развіццё сельскае гаспадаркі даюць дасканалыя перспектывы да выкарыстання мясцовых мінеральных угнаенняў.

Пытаньне эксплёатацыі торпу і бурага вугальля набывае, у зьвязку з індустрыялізацыяй краіны, першараднае значэнне.

Неабходна адзначыць вялікую працу, праробленую проф. М.Т. Блюдухо, які склаў бібліяграфію матар'ялаў, якія маюць адносіны да вы-

вучэння геолёгіі Беларусі. Гэтай працай ахоплена 2500 назваў і яна ўтварае грунт для далейшай працы Беларускага Геолёгічнага Інстытуту.

Наогул, Геолёгічны Інстытут мае перад сабой вялізарныя задачы, таму неабходна падтрымаць усімі сродкамі гэтую маладую інстытуцыю, забяспечыць яе навуковымі сіламі, абсталяваньнем і сродкамі для хуткае і дэтальнае апрацоўкі маючыхся матар'ялаў.

Глебавыя досьледы на Беларусі павінны ўявіць магчымасьці правільнай эксплёатацыі глебы як вытворчае сілы і закончыцца складаньнем глебовай карты БССР трохвэрснага маштабу.

Асабліваьці і якасьць беларускіх глеб зусім ня вывучаны. Глебавыя досьледы на тэрыторыі БССР пачаліся ў 1923 годзе. У 1924 годзе Ёнбелкультам была склікана першая глебазнаўчая канфэрэнцыя. Пасьля канфэрэнцыі шэраг дасьледчыкаў вёў працу самастойна і толькі ў канцы 1925 году Ёнбелкульт аб'яднаў глебавыя досьледы ў адной інстытуцыі, пад адзіным кіраўніцтвам. З гэтага часу і пачалося плянавае вывучэньне глебавага акрыцьця БССР.

Да гэтага часу зроблена дэтальная здымка акруг: Аршанскае, Менскае, б. Барысаўскае, Мазырскае, б. Слуцкае і Бабруйскае.

Акрамя гэтага глебавая здымка рабілася ў ваколіцах вопытных станцый і ў некаторых лясьніцтвах.

На падставе папярэдніх досьледаў складзена схэматычная глебавая карта 15-вэрснага маштабу ўсёй Беларусі, устаноўлены асновы для падзелу БССР на глебавыя раёны.

Па дасьледваных акругах складзены папярэднія карты глеб і кароткія нарысы.

У 1924 годзе Інстытутам Беларускае Культуры пачаты гео-ботанічныя досьледы БССР. У 1927 годзе скончана маршрутнае дасьледваньне і здымка ўсёй тэрыторыі БССР. А ў летку 1928 году прароблены паверачныя маршруты. Складзена гео-ботанічная карта 10-ці вэрснага маштабу, напісаны гео-батанічныя нарысы шэрагу акруг, складзены дадатковыя карты, якія ўяўляюць пашэрэньне па БССР паасобных відаў расьлін. Заснованы цэнтральны беларускі гэрбары. Дзеля высьвятленьня магчымасьцяй арганізацыі Беларускага ботанічнага саду зроблены досьледы ваколіц Менску.

Для вывучэньня фаўны Беларусі было наладжана некалькі экспэдыцый, у выніку якіх сабраны багаты матар'ял і шмат колекцый. У Менску адчынены зоолёгічны музэй. Падрабязна распрацоўваўся матар'ял аб драпежніках. Надрукаваны шэраг прац па географіі і дынаміцы паляўнічай фаўны БССР.

Асобнае месца ў працах камісіі для вывучэньня прыродных вытворчых сіл Беларусі займаюць досьледы катэдры антрополёгіі, якія накіраваны ў бок вывучэньня фізычнага тыпу беларускага насельніцтва.

У Менску дасьледуюцца прызыўнікі беларусы. Наладжаны шэраг экспэдыцый для дасьледваньня паасобных груп сялянства. У Менску і Гомелі прароблены працы па антропомэтры дзяцей, вынікі якіх надрукаваны ў працах ЁБК.

Упяршыню пры антрополёгічных досьледах ужыты мэтад умоўных рэфлексаў па асобнай мэтодыцы, якая апрацавана проф. А.К. Ленцам і доктарам А. А. Сьмірновым.

Катэдрай географіі распрацавана дэтальная дазімэтрычная 10-ці вэрсная карта БССР, складзена географічнае апісаньне Асіпавіцкага і Горацкага раёнаў, маршрутамі пройдзена Аршаншчына, а таксама апрацаваны матар'ялы, якія маюць адносіны да Заходняй Беларусі

Катэдрай этнографіі сабраны вялікі матар'ял па матар'яльнай культуры беларускага насельніцтва, які характарызуе яго ўмовы быту і працы.

Камісіяй хатніх рамёстваў вывучаны эканомічныя і тэхнічныя ўмовы народнага ткацкага промыслу. Таксама вывучалася ганчарства і смалярства на Беларусі. Беларусь багатая вазёрамі, якія ляжаць сярод астаткаў найлепшага сосновага бору, багатая пяшчанымі адкладамі па берагох рэк і вазёр, багата мінералізаванымі крыніцамі і запасамі мінералізаванага торфу.

Усё гэтае багацце да гэтага часу зусім не эксплёатавалася. На Беларусі зараз ёсць толькі дзве санаторыі, якія не задавальняюць усіх запатрабаванняў Рэспублікі. Сетка летніх санаторый ня развіта, сетка дамоў адпачынку развіваецца надта слаба. Дачнае пасёлкавае будаўніцтва пакуль што не развіваецца.

Тым часам паўночная і паўночна-ўсходняя часткі Беларусі, як па сваім ландшафту, гэтак і па кліматычных і эканомічных умовах ня толькі ня горш ад Фіншчыны, але па колькасці сонечных дзён, умовах кармлення і інш. значна лепш.

Полаччына, частка Віцебшчыны і Магілёўшчыны здаўна вядомыя як дасканалыя месцы адпачынку, дзе ёсць добрыя ўмовы для купання, рачныя і вазёрныя пляжы, сасновыя бары, найлепшыя магчымасці для развіцця ўсіх відаў спорту і сельскае гаспадаркі, якая можа даставіць колькасць produkтаў, якая зможы пакрыць запатрабаванне значнай колькасці курортнікаў і адпачываючых.

Развіццё беларускае прамысловасці, павялічэнне кадраў пролетарыату, электрыфікацыя, бязумоўна, павялічаць попыт на месцы летняга адпачынку, на дамы адпачынку. Рост профэсійнае траўматызацыі выкліча рост колькасці спецыяльных інстытуцый санаторна-курортнага тыпу.

Даследаванне Беларускіх курортных мясцовасцяў пачалося ў 1927 годзе. Даследаваны мінеральныя крыніцы каля вёскі Баркоўшчына на Полаччыне і каля вёскі Вішанковічы на Віцебшчыне. Дэталёва даследавана вазёрная частка Полаччыны, як адно з найлепшых месцаў для пабудовы санаторый фінляндзкага тыпу.

Магнэсавае здымка БССР пачалася ў 1926-27 акадэмічным годзе. Першы год працы прайшоў у падрыхтоўцы прылад, кваліфікаваных працаўнікоў і здымцы першых 8 пунктаў агульнай сеткі.

Фактычна гео-магнэсавае здымка пачалася толькі ўлетку 1928 году, калі прыбыла замежнае абсталяванне, з'явілася магчымасць рабіць усе вылічальныя працы на месцы і пройдзена маршрутам 40 асноўных пунктаў.

Роўналежна з геалёгічнымі досьледамі ідуць работы па вывучэнні плянкону рэк і вазёр БССР.

Торп і балоты складаюць значную частку прыродных багаццяў Беларусі.

Для правільнай эксплёатацыі гэтых багаццяў неабходна зрабіць даследаванне процесаў торпаўтварэння і забалачвання вазёр, асабліва ў палудзённай частцы БССР.

Адносна плянкону Савецкая Беларусь зусім не даследаваная частка СССР.

Ёсць матар'ял па вывучэнні вазёр паўночнае Нямеччыны, Пінскіх балот, некаторых вазёр Віленшчыны і б. Ковенскай губэрні, часткова б. Горадзенскай губ. і Цвярскага плянкonnaга раёну. Уся тэры-

торыя, якая ляжыць паміж гэтых раёнаў, г. з. БССР, адносна плянк-тону зусім не вывучалася.

Па пляну Камісіі для вывучэння прыродных вытворчых сіл Беларусі, вывучэнне плянктону вядзецца ў наступных кірунках: 1) вывучэнне плянктону вазёр, 2) вывучэнне даных адкладаў, 3) вывучэнне сапрапеляй, 4) вывучэнне адкладаў торпу і бурага вугля.

Як відаць з гэтага пляну, плянктонныя досьледы, побач з распрацоўкай пытанняў вялікага тэарэтычнага значэння, прадугледжваюць вырашэнне пытанняў і практычных, надта паважных для эканомікі нашае краіны. Гэтымі досьледамі будуць улічаны запасы паліва рэспублікі, высветлены магчымасці выкарыстання гэтых запасаў і спынення працэсу вынішчэння нашых лясоў.

Плянктонныя досьледы толькі пачаліся, пачалася камэральная праца па даследванні матар'ялаў, здабытых падчас двух экспедыцый.

Адным з вынікаў геолёгічных, плянктонных і іншых досьледаў зьяўляецца высвятленне вялікіх запасаў матар'ялаў, якія маюць значэнне ўгнаенняў. Напрыклад, фосфарыты залягаюць у БССР магутнымі пластамі, ёсць вялікія запасы торпу, крэйдавых пакладаў. Усё гэта можа быць выкарыстана як дасканалае мінеральнае ўгнаенне.

Насельніцтва Беларусі здаўна прызвычалася карыстацца мінеральнымі ўгнаеннямі. Пры наяўнасці апошніх і іх добрай якасці рынак збыту забяспечаны.

Таму КПВСБ распрацавала і праводзіла плян латорнага даследвання фізіолёгічных і хэмічных якасцяў беларускіх агро-руд. Вывучаны фосфарыты Парадзінскага раёну. Зараз гэтыя досьледы перададзены Бел. Нав. Дасл. Інст. імя Леніна.

Такім чынам, па аддзелу геолёгіі, нетраў і звязаных з гэтым аддзелам плянктонных, курортных і інш. досьледаў зроблены практычныя вывады.

1) Наяўнасць значных пакладаў фосфарытаў высокай якасці ў вадазборах рэк Лабжанкі, Бесядзі і Сажа.

2) У крэйдавых пакладах адзначана і шляхам доўгага вывучэння, даведзена наяўнасць флёрыдзінавых матар'ялаў.

3) У раёне м. Копысь выяўлена наяўнасць трэпелаў надта высокай якасці.

4) Адзначаны выходы тэхнічных кварцавых пяскоў, якія па папярэдніх даных зьяўляюцца найлепшай сыравінай для крышталнае вытворчасці.

5) Выяўлены значныя запасы керамічных матар'ялаў.

6) Выяўлены старажытныя сапрапелі і пахаваныя торпы (торпавы вугаль).

7) Выяўлены мінералізаваныя крыніцы і торп як матар'ялы лекавага значэння.

Гідроэнергетычныя досьледы Камісіі для вывучэння прыродных вытворчых сіл Беларусі маюць на мэце высветліць статычныя запасы вадзяной энергіі, дынаміку іх выкарыстання, рэнтабельнасць, радыус эканомічнага прыцяжэння, магчымасці гідраэнергетычных устаноў, іх карыснасць і ступень шкоднасці, звязанай з павышэннем роўню вады, затапленнем ралі і сенажаці.

Да гэтага часу прароблена толькі невялікая частка працы: складзены каталёг вазёр і рэк Беларусі (бяз Гомельшчыны), часткова выяў-

лены ўмовы іх вадакармлення, вадзянога рэжыму, тэрмінаў ускрыцця і замярзаньня.

Апісаньне, складаньне гідрэнэргетычнае карты БССР, тэхнічнае, інструмэнтальнае і эканомічнае дасьледваньне патрабуюць шмат часу, навукова-інжынэрных сіл і сродкаў.

На жаль, у 1928 годзе гэтая праца спынілася дзеля таго, што немагчыма было знайсці працаўніка на тыя ўмовы, якія магла запрапанаваць КПВСБ.

Па пытаньнях гідрэнэргетыкі БССР існуе некалькі дзесяткаў старых друкаваных прац, пераважна апісальных. Большасьць гэтых прац ня можа даць адказу на пытаньні, якія ставіць сучаснасьць і якія звязаны з агульным плянам і тэмпам разьвіцьця народнае гаспадаркі Беларусі. Таму плян гідрэнэргетычных досьледаў рэспублікі, які распрацаваны КПВСБ, дае шэраг арыгінальных прац з гэтае галіны, і будучь мець агульнасаюзнае значэньне.

У сучасны момант зроблена гідрографічная карта з паказаньнем рэк і вадазбораў, з якіх улічана 34.000 кіл. рэк і 2300 вадазбораў. Высьветлены падставы для падзелу Беларусі на пяць гідрэнэргетычных раёнаў у залежнасьці ад моцы плыні і вышыні спаданьня вады.

Акрамя КПВСБ, вывучэньне прыродных вытворчых сіл Беларусі праводзілася іншымі інстытуцыямі: Беларускай Навукова-Дасьледчым Інстытутам імя У. І. Леніна; Горацкай Сельска-Гаспадарчай Акадэміяй, Горным Аддзелам ВСНГБел. і некаторымі іншымі. Гэтыя досьледы мелі мэтавы характар, звязаны з агульнымі мэтамі пералічаных інстытуцый, і вынікі іх прац немагчыма ахапіць у гэтым артыкуле.

Заслугоўвае адзначэньня праца Горы-Горацкага Навуковага Таварыства для вывучэньня Беларусі, якая дала матар'ял для пяці тамоў прац таварыства.

Такім чынам, мы бачым, што працы, праробленыя на тэрыторыі БССР для вывучэньня прыродных вытворчых сіл, выявілі, што Беларусь—краіна не такая бедная, што яе гаспадарчы рост і разьвіцьцё яе прамысловасьці маюць цвёрдыя прыродныя падставы.

З другога боку, праца па вывучэньні прыродных вытворчых сіл ня можа быць прызнана выстарчальнай, адказваючай яе дзяржаўнаму значэньню, і настойліва патрубуе як пашырэньня, гэтак і радыкальнага палепшаньня ўмоў, пры якіх яна працякае.

11-ую гадавіну Кастрычніка працаўнікі і дасьледчыкі КПВСБ сустракаюць са значнымі дасягненьнямі ў працы і арганізацыі.

У 12-ты год рэвалюцыі і 11-ы год існаваньня БССР мы ўваходзім пад знакам рэарганізацыі Інстытуту Беларускае Культуры ў Беларускаю Акадэмію Навук.

Гэты акт Савецкае ўлады ўжо досыць ацэнены з боку політычнага і грамадзкага, гэты акт для дасьледчыкаў багаты практычнымі вынікамі.

Пэратварэньне Інбелкульту ў Беларускаю Акадэмію Навук раз назаўсёды скончыць непаразуменьне навукова-дасьледчых інстытуцый Беларусі з такімі-ж інстытуцыямі агульнасаюзнага значэньня.

Да гэтага часу наглядаюцца зьявішчы, калі цэнтральныя ўстановы праводзяць досьледы на тэрыторыі БССР, не ўвязаўшы іх перад гэтым з мясцовымі навуковымі інстытуцыямі і аб'яднаньнямі навуковых працаўнікоў. Пры гэтым зусім ня прымаецца пад увагу ні вопыт мясцовых сіл і інстытуцый, ні літаратура, ні мясцовая кніжная прадукцыя.

Часта цэнтральныя інстытуцыі абцягаюць правядзеньне працы на тэрыторыі БССР, але для гэтае працы вызначаюць настолькі нязначныя сродкі, што аб паважнай і сур'ёзнай рабоце ня можа быць гутаркі. А гэтакім чынам і з такімі сродкамі робяцца спробы правясьці досьледы агульна-рэспубліканскага значэньня.

Гэтае распыленьне сродкаў і навуковых сіл ня можа мець месца пры наяўнасьці Беларускае Акадэміі Навук, і бязумоўна будзе ўстаноўлены модус, пры якім усе працы, якія робяцца за кошт агульнасаюзных сродкаў, павінны выконвацца, у першую чаргу, мясцовымі інстытуцыямі і мясцовымі навуковымі працаўнікамі і толькі пры недахопах у спэцыяльным абсталяваньні альбо ў паасобных спэцыялістах, альбо неабходнасьці атрымаць спэцыяліста найвышэйшае кваліфікацыі запрашаюцца экспэдыцыі з цэнтру. У апошнім выпадку наяўнасьць БАН забясьпечыць мясцовыя музэі і сховішчы ўзораў дабытых матар'ялаў.

Наяўнасьць Беларускае Акадэміі Навук будзе спрыяць і зьнішчэньню адбегных сіл у справе вивучэньня прыроды Беларусі, якія маюць месца ў БССР.

Беларуская Акадэмія Навук аб'яднае ўсе магчымасьці па дасьледваньні прыродных вытворчых сіл, усіх навуковых працаўнікоў, якія цікавяцца гэтай справай, выпрацуе адзіны плян, які ўважа з ведамамі і зьнішчыць тую саматужнасьць у гэтай справе, якая наглядалася ў мінулым.

Наяўнасьць БАН зьнішчыць таксама і крызіс памяшканьняў для навукова-дасьледчае працы, які наглядаецца ў Менску: новы будынак БАН забясьпечыць ня толькі працу яе катэдраў, але іх нормальнае разьвіцьцё і лябараторныя магчымасьці для апрацоўкі матар'ялаў.

Утварэньнем Беларускае Акадэміі Навук вырашаецца яшчэ адно актуальнейшае пытаньне для правільнае пастаноўкі навукова-дасьледчае працы ў БССР,—арганізацыя добра абсталяванай сучаснай у поўным сэнсе гэтага слова, хэмічнай лябараторыі. Гэта будзе набыцьцё, значэньне якога будзе адчувацца ня толькі за межамі БССР, але і за межамі СССР.

Рэарганізацыя Інбелкульту ў Бел. Акад. Навук падштурхне да абсталяваньня існуючых інстытуцый і лябараторый, дасьць палёжку ў атрыманыя замежнага абсталяваньня.

Утвараецца асяродак для падрыхтоўкі новых кадраў навуковых працаўнікоў, вырасьце лічба аспірантаў, асабліва па дысцыплінах, якія ня выкладаюцца ў В. Н. У. Беларусі.

Вывучэньне прыродных вытворчых сіл гэта ёсьць праца, разьлічаная на доўгі тэрмін, на прыцягненьне да яе шэрагу працаўнікоў, фіксацыі каля яе грамадзкае думкі.

У праробленай працы пачэснае месца займаюць беларускія краязнаўцы. Пры паглыбленьні і пашырэньні гэтай працы ўдзельная вага краязнаўцаў павялічыцца і на іх актыўна падае адказная праца па рэгістрацыі і занатаваньні багацьцяў нашай краіны, карысных і шкодных прыродных зьявішч.

Мы ўваходзім у 12 год рэвалюцыі і 11-ты год існаваньня БССР з бадзёрасьцю, надзеямі і імкненьнямі да творчае працы. Нашы дасягненьні ў параўнаньні з тым, што яшчэ патрэбна зрабіць, невялікія; але ў параўнаньні з тым, што зроблена ў Заходняй Беларусі, нашы дасягненьні набываюць характару бліскачай перамогі.

Гэтая перамога магчыма толькі дзякуючы рэволюцыі, дзякуючы дыктатуры пролетарыату, дзякуючы кіраўніцтву Комуністычнае партыі.

Гэтыя абставіны адчыняюць шлях да новых перамог, да развіцця і гаспадарчага росквіту нашае краіны.

Залогам гэткага росквіту зьяўляецца наша цесная гаспадарчая сувязь з вялікім Савецкім Саюзам, які тоіць у сабе нявычарпаныя магчымасці.

Пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі, кожны навуковы працаўнік, кожны краязнаўца аддадуць усе свае веды, свае сілы, каб хутчэй падняць нашу гаспадарку і вясці яе па шляху соцыялістычнага будаўніцтва да поўнай перамогі соцыялізму.

Ал. Шлюбскі.

Трэці год зьбірання фольклёрнага матар'ялу.

Мінулы 1927-28 акадэмічны год быў трэцім годам зьбірання фольклёрнага матар'ялу на абшарах БССР, якое ажыццяўлялася Катэдрай Этнографіі Інстытуту Беларускае Культуры пры дапамозе беларускіх краязнаўчых арганізацый.

Па традыцыі папярэдніх гадоў (гл. „Наш Край“ за 1927 г. №№ 1-2, за 1928 г. № 3) зробім агляд зьбіральніцкай дзейнасці і за мінулы год.

I.

Аршанская акруга.

Коханаўскі р. выявіў найбольшую актыўнасць у справе зьбірання фольклёрнага матар'ялу ў параўнанні з іншымі раёнамі акругі, ён даў 1038 тэкстаў розных адмен вуснай народнай творчасці. Амаль што ўвесь гэты матар'ял быў сабраны наступнымі вучнямі Коханаўскай сямігодкі: Аладзьдэвай, М., Атрошчанкай, І., Антаневічам, Ф., Блюмкінай, Ф., Барашкавай, А., Варанковай, В., Вараб'ёвай, В., Вараб'ёвым, І., Гаўрыленкам, Е., Гракавай, З., Гендаль, М., Дземяшкевіч, І., Дзянісавай, Е., Дубоўскай, П., Ермаковым, Е., Жадзінскім, А., Зарубавым, Н., Казлоўскім, В., Кармазінавым, С., Касінцом, Е. і Г., Каспэрскім, Я., Крывіцкім, І., Каплеўскім, І., Клімянковым, Казлоўскім, В., Кановічам, Я., Кітаёвым, Кагнарам, А., Катляровай, В., Лагойскім, А., Лукашэвічам, І. і Ф., Петрашкевічам, О., Рудштэйнам, З., Савінічам, І., Скобелевым, Н., Савіцкім, А., Урыным, М., Хейфіцам, Я., Церашковым, М., Чэпікавым, П., Шараевым, Ф., Шапавалавым, І., Шамітай, В., Шымханавым, П., Шчэрбай, О., Шыліханавым, П.

Найлепшыя запісы з ліку пералічаных асоб належаць Кагнеру, А., Кітаёву, Клімянкову, Крывіцкаму, Я. і Шмыглеўскаму, М.

Наогул-жа трэба адзначыць, што сярод тысячы тэкстаў, якая сабрана вышэйпералічымі вучнямі, шмат ёсць малакаштоўнага матар'ялу, як, напр., вялікая колькасць расійскіх прыказак, розных романсаў, узятых з расійскіх лубочных песеньнікаў і г. д.

Апрача вучняў Коханаўскай сямігодкі з гэтага раёну прыслалі запісы—Галубовіч, В., Кудраўцаў, П., Тумар, А., Цюніс, Е.—26 тэкстаў і Катуржэнец, П.—12 песень.

Аршанскі р.—Радкевічам, К. і некаторымі іншымі асобамі, якія не адзначылі свайго прозьвішча, прыслана 10 запісаў песень.

Горацкі р. Настаўнік Горацкай сямігодкі Дзянісёнак праз сваіх вучняў Гапонаву, Г., Дручакор, Р., Зуйкова, Л., Кароткіна, К., Кузьняцова, А., Котава, П., Лазоўскую, Л., Новікавых, В. і С. і Семянкава, У. сабраў 215 тэкстаў песень і адрывачныя апісаньні некаторых звычайяў і абрадаў.

Нам здавалася-б, што дапаручаць дзецям (нават і старшых клясаў) апісаньні народных абрадаў і звычайяў ня варта, бо яны з прычыны сваёй нявосьпеласьці ня могуць цалкам абхапіць і зразумець тыя ці іншыя абрады; да абрадаў яны падыходзяць з дзіцячай наіўнасьцю і прастай, робячы выпадковыя адзначэньні, якія ня маюць аніякай вартасьці.

Апрача адзначаных у Горацкім раёне А. Яўхімавым запісана 37 тэкстаў і В. Маслоўскім—30.

Дрыбінскі р. Казаковым К. запісана 40 розных тэкстаў. Тут варта адзначыць, што фольклёрныя запісы трэба рабіць атрамантам, а не алоўкам; так, напр., у некаторых запісах К. Казакова аловак сыцёрся і запісы ня маюць ніякай значнасьці, бо нельга нічога разабраць.

Копыскі р. Карцовым запісана 21 вясельная песня і 62 прыпеўкі.

Мсьціслаўскі р. Длугаконскім, І. прыслана 169 дужа цікавых вясельных песень старых запісаў; апрача таго Антошчанка, П. запісаў 40 песень і 2 замовы, запісы выкананы добра і нарэшце Ганчароў, Я. даў 4 песні.

Апрача пералічанага без адзначэньня месц запісаў 43 тэксты прыслала А. Арцішэўская і 29 тэкстаў прыслала Культкамісія Аршанскага Вучкому Працасьветы.

Бабруйская акруга.

Асіпавіцкі р. даў найбольшую колькасьць матар'ялаў, запісаных у акрузе ўсяго 1209 тэкстаў; у зьбіраньні гэтага матар'ялу прынялі ўдзел: Альхавік, П., Акановіч, Андреевіч, М., Бакланоўскі, Вайцаховіч, А., Валодзька, Выдрыч, Н., Габрыельчык, М., Грышановіч, М., Даўнар, А., Драздовіч, Жук, М., Крыловіч, Комар, В., Лейкоўскі, М., Леванда, І., Ланеўскія, К. і Л., Налівайка, Г., Пастушонак, Г., Раеўская, Рэмянь, Стэльмах, М., Тамковіч, П., Трус, Я., Хэлмоўскі, В., Ціхонская, М., Цяцёрскі, М., Цьвірко, К., Чаропка, А., Чэрнік, А., Шафранаў, А., Шынклер. Найлепшыя запісы належаць М. Андреевічу.

Бабруйскі р. Бяляўскі, В. запісаў 40 песень. Чайкоўскі, Я. запісаў 50 тэкстаў, прычым да песень ён далучыў кароткую характарыстыку вёскі, у якой зроблены запісы. Бародзіны А. і З., Кандратовіч, Н. і Пінчук, З. далі разам 31 запіс розных адмен вуснай народ. творчасьці. Стралкоў, П. запісаў 176 прыпевак; у сувязі са сваімі прыпеўкамі ён піша: „Трэба зазначыць, што сярод прыпевак шмат можна спаткаць русіфізмаў; народныя прыпеўкі перапраўляць ня варта. Ня варта, я лічу, пераводзіць іх і на агульна-літаратурную мову, а пісаць (трэба) так, як яны сьпяваюцца. У працёўным выпадку яны згубяць усялякую каштоўнасьць і цікавасьць“. Бясспрэчна падыход

да пытаньня ў Стралкова правільны. Ніякіх зьмен у тых песнях, якія запісваюцца, рабіць нельга, бо тыя ці іншыя зьмены зьменьшаць каштоўнасьць запісаў пры іх навуковым вывучэньні.

Глускі р. Сянкевіч і некаторыя іншыя асобы, якія не адзначылі свайго прозьвішча, запісалі 49 тэкстаў.

Жлобінскі р. Клімянком Х. зроблена 25 запісаў, Савіцкім, Р. запісана 18 прыказак і Выцёрскай, Зэльманавай і Іванашкай запісана 70 розных тэкстаў.

Парыцкі р. Ліневіч, Я. запісаў 13 тэкстаў і Лечкі, А.—11 т.

Рагачэўскі р. Ларычкаў, А. запісаў 9 тэкстаў; Слухачы Рагачэўскага Пэдтэхнікуму Акіншэвіч, Гулюхава, Заруба, Кузьлянкоў, Трайковіч, Шаўрук далі 120 тэкстаў розных адмен вуснай народн. творчасці; Савіцкі, Я. запісаў 2 песні; Чапцова, М., Паўлава, З. і Варачкова далі апісаньне вясельля з дадаткам 97 песень; Галава, Н. і Гратцава, О. запісалі 129 тэкстаў розных адмен песень. Савіцкі, Я. апісаў ткацтва і даў дзьве песні, якія сьпяваюцца ў час працы над тканьнем. Зянькоў, В. запісаў 7 тэкстаў.

Слуцкі р. Ажэўскім, П. у часе экспэдыцыі на возера „Князь“ сабраны каштоўны фольклёрны матар’ял, з ліку якога ён падаў у Катэдру Этнографіі 153 песні ў добрых запісах з захаваньнем патрэбных этнографічных даных. Почарк, М., прыслаў 5 песень.

Старобінскі р. Розныя дробныя запісы былі прысланы: Бародкай, Я., Ванчукевічам, Х., Бярдніковічам М. і Лагуном, Т., якія разам далі 71 тэкст.

Сьвіслацкі р. Нісьневіч, С. прыслаў 15 запісаў розных тэкстаў.

Віцебская акруга.

Віцебскі р. Ерашэвіч, А. запісаў 15 прыпевак.

Гарадоцкі р., запісы рабіў Стальмашэўскі і некаторыя іншыя асобы, якія не адзначылі свайго прозьвішча; разам яны далі 43 тэксты.

Езярышчанскі р.; гэты раён таксама як і папярэдні Гарадоцкі, за тры гады прыслалі фольклёрны матар’ял у першы раз і запісы ў гэтым раёне рабілі Котаў, П. і Шандарэўскі, С., якія далі 74 тэксты.

Ліозьнянскі р. Жураўлёў, В. зрабіў 8 запісаў (4 замовы і 4 песні).

Межанскі р. Актыўнасьць раёну ў параўнаньні з папярэднімі гадамі значна зьменшылася; замест 712 запісаў першага году і 313 запісаў другога году ў мінулым годзе гэты раён даў усяго толькі 95 запісаў. Чым тлумачыцца гэтае зьмяншэньне цікавасьці да зьбіраньня фольклёрных матар’ялаў невядома. У мінулым годзе ў зьбіраньні матар’ялаў у раёне прыймалі ўдзел: Вашчылаў, Н., Багданаў, В., Кіслоў, Л., Мач, П. і Нікалаешчанка, І.

Сіроцінскі р. Сташонак, З. запісаў 46 прыпевак; у прадмове да якіх ён, паміж іншым, піша: „У мове прыпевак значна адчуваецца ўплыў русіфікацыі, тлумачыцца гэта тым, што $\frac{2}{3}$ жыхароў нашай вёскі складаюць расійцы-стараверы“. Дужа важная заўвага, якая дае тлумачэньне расійскасьці прыпевак. Усім зьбіральнікам прыпевак і песень наогул пры запісах зрусіфікаваных тэкстаў трэба звяртаць увагу на прычыны русіфікацыі (напр., вялікарускія колёністыя стараверы—„маскалі“, вялікарускі песеньнік, пакінуты салдатамі вялікару-

самі, якія дзе-небудзь суседзілі, з лєнінградзкага заводу і г. д.) і записваць іх у сшытак тут-жа разам з самымі тэкстамі.

Чашніцкі р. Настаўніца Н. Адэльская запісала 231 тэкст розных адмен вуснай народн. творчасці. Даўгапольскі, Э. запісаў 24 тэксты.

Гомельская акруга.

Гэтая акруга на працягу ўсіх трох год зьяўляецца самай слабай у справе збірання фольклёрнага матар'ялу; у гэтых адносінах мясцовыя краязнаўцы выказваюць дужа малую зацікаўленасць.

Веткаўскі р. Казуноў, Е. запісаў 143 прыпеўкі і 10 песень.

Церахоўскі р. Бандарэнка, В. зрабіў 17 запісаў.

Чачэрскі р. Ржавуцкі, Б. апісаў некаторыя вясельныя абрады з дадаткам 10 песень.

Некаторы матар'ял па Гомельскай акр. быў надасланы Мазырскім Акруговым Таварыствам Краязнаўства.

Магілёўская акруга.

Клімавіцкі р. па ліку сабранага матар'ялу ўсяго каля чатырох тысяч запісаў займае ў справаздачным годзе першае месца ня толькі ў Магілёўскай акрузе, але нават ва ўсіх акругах БССР.

Амаль што ўвесь матар'ял сабраны пад кіраўніцтвам настаўніцы Гірконт вучнямі другой Клімавіцкай сямігодкі. У збіраньні матар'ялаў прынялі ўдзел наступныя вучні: Андрэйчыкаў, А., Антонавы, А. і З., Алейнікава, М., Анішчанка, П., Асмалоўскія М., Я., Г. і А., Асіпёнак, С., Аскінадзін, В., Аўсеенкава, В., Бычкаў, В., Бабураў, П., Большына, Л., Бадзяка, М., Буранкова, Г., Блюмкіна, Я., Ветрава, А., Гэнкіна, Е., Гамолка Г., П., Х. і К., Грыгор'еў, В., Данькін, В., Дваракоў, Я., Давыдавы К. Л. і Р., Дадыка, В., Драздоў, Я., Дуброўскі, С., Дарменя, У., Эльмаж, У., Эберман, С., Жыц, Р. і М., Жабыха, А., Забялышчынская, А., Захарэнка, В., Залманава, Р., Зубовіч, А., Зэлкіны Л. і Ф., Ілініч, Я., Івашкевіч, К., Ісачэнкаў, П., Індзіна, Г., Казінцаў, І., Коган, М., Казлова, А., Клімянкоў, Я., Кучук, В., Конахава, П., Курачоў, М., Кашанская, А., Кухаравы, В. і Т., Кандраценка, Р., Кірпічэнкаў, Б., Кавалёў, М., Кураткоў, А., Казакевіч, В., Карась, Б., Кіндраў, Каркюшка, Л., Ларына, М., Лявіцына, Ф., Локшын, Г., Летнікава, В., Леванькоў, М., Ліхтэрман, П., Малыгін, Я., Міркіна, Ф., Мінаймаў, М., Маглыш, А., Марчанка, А., Новікава, Н., Персіны М. і Р., Петрашын, Ю., Падабед, Б., Падгурскі, М., Райскіны А. і Д., Родзевіч, Л. і С., Разанцава, В., Рабчэўскі, М., Раманаў, П., Радзівілаў, П., Скачкоў, Г., Сахонкін, М., Салаўцоў, А., Смотрина, Л., Сапранкоў, А., Сакальніцкі, А., Сяўроў, Я., Саковіч, М., Савяршэнны, А., Смотрина, Н., Судзілоўскі, Я., Тэмкіна, Е., Фэйгін, Л., Федаровіч, Н., Фельдман, З., Фрумкіна, Ф., Хазанава, Э., Цыганкоў, А., Ціханава, М., Т. і К., Цупянкоў, Я., Чмыхаў, П., Чумасаў, В., Чарткова, Х., Шаўцова, К., Шафранскі, Я., Шапавалаў, Я., Шаўцова, А., Шалыгін, П., Шчарбоў, Х., Якубенка, В.

Апрача пералічаных асоб з Клімавіцкага р. 100 запісаў прысланы М. Рухавым.

Ня ўсе запісы вучняў Клімавіцкай сямігодкі маюць аднолькавую вартасць; паводле значнасьці матар'ялы можна падзяліць на некалькі груп; так, найлепшымі запісамі зьяўляюцца матар'ялы, сабраныя Андрэйчыкавым, А., Гэнкінай, Е., Ларынай, М., Міркінай, Ф. і Чума-

савым, В.; прыемнае ўражаньне робяць запісы Антонавай, А., Каган, М., Карась, Б., Смотровых Л. і Н., Шалыгіна, Б., Фэйгінай, Л. і Петрашына, Ю.; найгоршымі зьяўляюцца матар'ялы, якія прысланы Бабуравым, П., Дадыкай, В., Забялышчанскай, А., Клімянковым, Я., Ліхтэрманам, П., Персінымі М. і Р., Хазанавай, Э., Шчарбовым, Х., Захарэнкай, В., Кашанскай, А., Кандрашчанкай, Р., Локшыным, Г. і Шапавалавым, Я.

Галоўнейшым недахопам сабранага матар'ялу зьяўляецца запіс значнай колькасьці рамансаў расійскіх лубочных песельнікаў, якія пры нашай мэце, зьбіраньня выключна беларускага фольклёру, можна не запісваць; настаўніку, які кіруе зьбіраньнем фольклёрнага матар'ялу ў школе, трэба даваць вучням дакладныя паказаньні на тое, што трэба запісваць, ілюструючы іх такімі непатрэбнымі запісамі як, напр.:

„Дитя не таянись ты за розой весною“...
(Запіс Ліхтэрмана).

„Ах зачем ты меня целовала
Жар безумных страстей затая...“
(Запіс Какашыньскай)

„По старой Калужской дорожке стоит одиноко сосна“...
(Запіс Шапавалава).

Такіх запісаў можна набраць значную колькасьць; і напэўна вучні, якім інструкцыя была-б ілюстравана шэрагам падобных прыкладаў (у параўнаньні з беларускімі песьнямі) непатрэбнага больш не запісвалі-б.

Быхаўскі р. Настаўнік с. Мокрага Мік. Караленка надалаў 205 розных тэкстаў; ён у прадмове да свайго зборніка піша: „Галоўную ўвагу я звярнуў на вясельныя песьні, якія ў большасьці выпадкаў захаваліся ў старажытных формах“. Апошніяе бясспрэчна правільна, калі раўнаць вясельныя песьні з сучаснай прыпеўкай, але мы пры аглядзе надаланых матар'ялаў у папярэднія гады звярталі ўвагу нашых карэспандэнтаў на зьбіраньне тых адмен вуснай народнай творчасці, якія знікаюць, як, напр., калядныя п., веснавыя і асабліва валачобныя п., русальныя і г. д. Гэта добра, што М. Караленка зрабіў шэраг запісаў вясельных песень, але звяртаць выключную ўвагу на гэтыя песьні ня трэба.

Апрача М. Караленкі з памянёнага раёну прысланы дужа добрыя запісы ў колькасьці 120 тэкстаў Аўгенам Гладкоўскім, які зьяўляецца найсур'езнейшым і найлепшым зьбіральнікам фольклёрных матар'ялаў у Магілёўскай акрузе.

Некаторую колькасьць тэкстаў запісалі Сабалеўская, М. і Дзержакоў, Ц.

Бялыніцкі р. У першы раз з раёну прыслана 36 песень В. Станчыцам.

Журавіцкі р. Іванцоў П. прыслаў 54 добрых запісы.

Кармянскі р. запісы рабілі Герасімовіч і Мадорскі.

Магілёўскі р. Бародзін, Н. прыслаў 203 запісы (з іх 150 прыказак і 45 загадак).

Чавускі р. Дазорцаў, А.—прыслаў 1 апавяданьне.

Чэрыкаўскі р. Матар'ялы аб забабонах і шэраг запісаў песень надалалі Дзянісенка, І. і некаторыя асобы, якія не адзначылі свайго прозьвішча.

Шклоўскі р. Акулаў, А. прыслаў 20 тэкстаў добрых запісаў, якія маюць нахіл да адзначэньня дыфтонгаў.

З Прапойскага р. А. Кузьміцкім і з Быхаўскага р. Дзярга-чоў, Ц. прысланы шэраг аповяданняў у літаратурным перакладзе, якія, дзякуючы гэтаму, ня маюць амаль што ніякай значнасьці. Аповяданьні трэба запісваць з дакладным захаваньнем гутаркі казальніка.

Мазырская акруга.

Тураўскі р. даў найбольшы лік запісаў у акрузе, усяго 253 тэксты. У зьбіраньні матар'ялаў прынялі ўдзел Раеўская А., якая зрабіла апісаньне вясельных звычайў і дала 202 тэксты вясельных песень; менш каштоўны матар'ял надаслалі Трызна, У. і Янкоўскі, І.

Азарыцкі р.—матар'ялы ў раёне зьбіралі Астроўскі, Ліўшыц, Р. і Касьянчык, З.; імі запісана 69 тэкстаў і шэраг народных прыкмет.

Калінкавіцкі р. Змушко, М. дае 100 цікавых тэкстаў розных адмен песень; апрача яго запісы надаслалі Дарошык, А., Мазур, Л. і Сітнік, П.

Капаткевіцкі р. Чаўнавік, М. прыслў 2 песьні; больш у раёне запісаў не рабілася.

Каралінскі р. Куцкевіч, Н., зрабіў 28 запісаў; апрача таго некаторы матар'ял надасланы Шыбутамі С. і М., Гаравой, М., Рагінскі, С., Дзюрычам, Я., Пятроўскай, В., Пырх, В., Мілановічам, Я., Цітавым, М., Фрайман, М., і Куцковіч, Н. Усяго ў раёне зроблена 86 запісаў.

Лельчыцкі р. Багдановіч запісаў 6 замоў.

Нараўлянскі р. Запісы ў раёне рабілі Жукава, Н., Крыцкая, А., Лейфманы Ф. і Х., Сакіцкая, Я., Сякач, А., Сышчанка, Ф. і Шынкарчук, В.; разам яны запісалі 69 тэкстаў.

Пятрыкоўскі р. Гутман, З. запісаў 8 тэкстаў.

Апрача пералічанага Бабырам, А. у гор. Мазыры запісана 15 тэкстаў.

Менская акруга.

Астрашыцка-Гарадзецкі р. У мінулым акад. годзе выявіў найбольшую актыўнасьць у справе зьбіраньня фольклёрнага матар'ялу ў сваёй акрузе, ён даў 493 тэксты розных адмен вуснай народнай творчасьці.

Але на вялікі жаль, самыя лепшыя запісы ў колькасьці 408 тэкстаў ня маюць адзначэньня прозьвішча асобы, якая іх запісвала. Гэта, бясспрэчна, недахоп запісаў. Апрача таго запісы надасланы Астраханам, Г., Яфімам, М. і Качарэўскай, Н.

Барысаўскі р. Самцэвіч, П. А. даў 364 тэксты ў дужа добрых запісах, запісаных у адным невялікім раёне і апісаньне хрэсьбінскіх звычайў, якое зьмешчана ў папярэднім нумары „Нашага Краю“. У прадмове да аднаго з сваіх зборнікаў Самцэвіч піша: „Сумесна з жонкай сваёй—Б. С., задаўся я мэтай, па магчымасьці, запісаць усё, што толькі мажліва. У гэтым напрамку дапамагае мне мясцовая вясковая моладзь, старыя таксама не адмаўляюцца ад дапамогі“... П. А. Самцэвіч зьяўляецца адным з найлепшых і найсур'ёзных нашых карэспандэнтаў, да матар'ялаў якога можна аднесьціся з поўным давер'ем. Пастаўленая ім мэта, сабраць увесь фольклёрны матар'ял пэўнага раёну, бясспрэчна, дужа карысная і цікавая, застаецца толькі пажадаць, каб сабраны матар'ял клясыфікаваўся не па сюжэтах, не па адменах песень, а паводле казацеляў, каб такім чынам можна было-б

вывучаць рэпэртуар нашых вясковых казацеляў; пытаньне зусім ня высьветленае ў беларускай этнографіі.

Апрача Самцэвіча некаторая колькасьць песень у гэтым раёне была запісана Бірычам, А.

Грэскі р. Дзежка, Г. даў 27 добра запісаных песень.

Заслаўскі р. Прачук В. надалаў 12 песень; Кузьміцкі, К.—зрабіў апісаньне народных павер'яў, звязаных з могілкамі.

Лагойскі р. надала 9 запісаў без адзначэньня прозьвішча зьбіраньніка матар'ялаў.

Пухавіцкі р. Матар'ялы надаланы Беразоўскім, Я. (28 цікавых песень), Васкабовічам, Я. і Коўзалем, Н.

Самахвалавіцкі р. даў 300 тэкстаў. Каштоўныя запісы ў колькасьці 96 тэкстаў надаланы Шчавелем, А., апрача яго ў раёне запісы рабілі Тарановіч, А. (85 тэкстаў), Грыб, У., Гарачка, У., Кросік, Русаловіч, М., Кнып, В. і Дзядзюля, Я.

Сьмілавіцкі р. даў 346 тэкстаў. Найбольшая колькасьць запісаў у гэтым раёне належыць Варэнікаву, С., які даў 256 тэкстаў; апрача яго запісы рабілі Пісарчык, Г. (80 тэкстаў), Бабіцкі, А. і Лухверчык, А. Паміж іншым Пісарчык Г. пытае, ці трэба запісваць тыя песьні, у якіх памінаецца бог і сустракаюцца розныя „рэлігійныя словы“, а раней хтосьці пытаў ці трэба запісваць нецэнзурныя песьні.

Адно і другое дае для спэцыялістаў каштоўны матар'ял, а дзеля гэтага песьні рэлігійнага характару і песьні нецэнзурныя запісваць трэба не мяняючы нічога ў самым тэксьце.

Узьдзенскі р. запісы рабілі Доўнар, Б., Грыб, Я., Левіна, Б., Лычкоўскі, М., Мядзвецкі, С., Прадуковіч, А., Трус, А., Шавель, А. і Скварцоў М.

Халапеніцкі р. запісы рабіліся Ў. Лепашыньскім (61 прыпеўка) і некаторымі іншымі асобамі, прозьвішча якіх часткай не адзначана, а часткай напісана нячытальна.

Чэрвенскі р. даў 252 тэксты, з якіх Пастарнацкая, В. зрабіла 96 запісаў, Чаган—46, Вышнеўскі, А.—60; рэшта матар'ялу сабрана Нісьлевічам, Б., Карпучком, А., Габэрнікам, М., Лікманам, С. і Шарым П.

Апрача пералічанага ў Менскай акрузе запісана 69 тэкстаў без адзначэньня месца запісаў.

Полацкая акруга.

Валынецкі р. даў 250 запісаў. Сур'ёзным падыходам да справы адзначаецца В. Губскі нават ня глядзячы на тое, ён ня даў выдатных запісаў у адносінах тэматыкі; апрача Губскага запісы ў раёне рабіліся Гузеем, В., Расіцкім, З. і Шломанам, П. Некаторыя запісы былі зроблены вучнямі Прудзінкаўскай школы.

Ветрынскі р. слухач Менскага Беларускага Пэдагагічнага Тэхнікуму А. Гагалінскі надалаў 36 песень у добрых запісах.

II.

Трохгадовы вопыт зьбіраньня фальклёрнага матар'ялу на абшарах БССР пры дапамозе краязнаўчых арганізацый дазваляе зрабіць падагульненьне сабранаму ў асобку па кожным раёне. Такім чынам маем наступныя даныя:

Назва округ і районаў	Колькасць запісанага матэрыялу			
	За 1925-26 г.	За 1926-27 г.	За 1927-28 г.	Усяго за тры гады
Аршанская.				
Аршанскі	—	144	10	154
Багушэўскі	—	690	—	690
Горацкі	220	108	282	610
Дрыбінскі	—	14	40	54
Дубровенскі	—	40	—	40
Копыскі	—	22	83	105
Коханаўскі	—	7	1038	1045
Круглянскі	—	1235	—	1235
Крупскі	518	—	—	518
Ляднянскі	362	779	—	1141
Мсціслаўскі	9	—	215	224
Расьнянскі	57	—	—	57
Талачынскі	—	99	—	99
Чарэйскі	110	109	—	219
Бабруйская				
Асіпавіцкі	116	807	1209	2132
Бабруйскі	—	10	297	307
Глускі	10	—	49	59
Жлобінскі	—	77	113	190
Клічаўскі	—	—	—	—
Любанскі	72	21	—	93
Парыцкі	—	15	24	39
Рагачэўскі	16	—	366	376
Слуцкі	75	58	158	291
Стара-Дароскі . .	36	7	—	43
Старобінскі	168	78	71	317
Сьвіслацкі	52	15	15	82
Чырвона-Слабодзкі	86	22	—	108
Віцебская				
Бешанкавіцкі . . .	—	601	—	601
Віцебскі	—	—	15	15
Высачанскі	—	33	—	33
Гарадокскі	—	—	43	43
Езярышчанскі . . .	—	—	74	74
Ліозьнянскі	—	35	8	43
Межанск	712	313	95	1120
Сеньненскі	—	—	—	—

Назва округ і районаў	Колькасць запісанага матэрыялу			
	За 1925-26 г.	За 1926-27 г.	За 1927-28 г.	Усяго за тры гады
Сіроцінскі	—	106	46	152
Сурацкі	—	—	—	—
Чашніцкі	89	1813	255	2157
Гомельская				
Брагінскі	—	—	—	—
Буда-Кашалёўскі .	—	59	—	59
Веткаўскі	—	—	153	153
Гомельскі	58	—	—	58
Камарынскі	—	—	—	—
Лоеўскі	—	—	—	—
Рэчыцкі	—	—	—	—
Церахоўскі	—	—	17	17
Уваравіцкі	—	5	—	5
Хойніцкі	—	—	—	—
Чачэрскі	—	—	10	10
Магілёўская				
Быхаўскі	114	401	414	929
Бялыніцкі	—	—	36	36
Журавіцкі	—	4	54	58
Кармянскі	—	153	15	168
Касцюковіцкі . . .	3	218	—	321
Клімавіцкі	—	55	3896	3931
Краснапольскі . . .	128	—	—	128
Крычаўскі	47	—	—	47
Лупалаўскі	—	—	—	—
Магілёўскі	—	75	203	278
Прапойскі	—	—	—	—
Хоцімскі	2068	210	—	2278
Чавускі	—	43	1	44
Чачавіцкі	—	—	—	—
Чэрыкаўскі	198	—	78	276
Шклоўскі	—	—	20	20
Мазырская				
Азарыцкі	9	120	69	198
Жыткавіцкі	—	165	—	165
Калінкавіцкі	15	58	135	208
Капаткевіцкі	25	32	2	59
Каралінскі	—	80	86	166

Назва округ і раёнаў	Колькасць запісанага матар'ялу			
	За 1925-26 г.	За 1926-27 г.	За 1927-28 г.	Усяго за тры гады
Лельчыцкі . . .	—	78	6	84
Нараўлянскі . . .	—	14	69	83
Пятрыкоўскі . . .	31	3	8	42
Тураўскі . . .	391	69	253	713
Юравіцкі . . .	—	—	—	—
Менская				
Астрашыцка-Гарадзецкі . . .	—	101	493	494
Барысаўскі . . .	85	316	390	791
Бягомльскі . . .	381	86	—	467
Бярэзінскі . . .	4	—	—	4
Грэскі . . .	191	—	27	218
Заслаўскі . . .	—	—	12	12
Капыльскі . . .	184	47	—	231
Койданаўскі . . .	304	693	—	997
Лагойскі . . .	—	190	9	199
С/с. Менскай гар. мижы . . .	8	—	—	8

Назва округ і раёнаў	Колькасць запісанага матар'ялу			
	За 1925-26 г.	За 1926-27 г.	За 1927-28 г.	Усяго за тры гады
Плешчаніцкі . . .	32	335	—	367
Пухавіцкі . . .	—	26	48	74
Самахвалавіцкі . . .	27	38	300	365
Смалявіцкі . . .	—	123	—	123
Сьмілавіцкі . . .	12	5	346	363
Узьдзенскі . . .	17	23	83	123
Халапеніцкі . . .	—	—	121	121
Чэрвенскі . . .	310	542	252	1104
Полацкая				
Асьвейскі . . .	—	4	—	4
Валынецкі . . .	73	131	250	454
Ветрынскі . . .	—	—	36	36
Дрысенскі . . .	286	—	—	286
Лепельскі . . .	—	—	—	—
Полацкі . . .	—	—	—	—
Расонскі . . .	—	362	—	362
Ульскі . . .	—	535	—	535
Ушацкі . . .	217	179	—	396

Гэтая табліца паказвае ў якой меры расьце або падае зацікаўленне зьбіраньнем фольклёрнага матар'ялу ў паасобных раёнах; яна таксама вызначае і тыя раёны, у якіх на працягу трох гадоў ня было зроблена ніводнага этнографічнага запісу або было зроблена дужа нязначная колькасць. Зразумела, што раённым таварыствам краязнаўства найбольш адсталым у справе зьбіраньня фольклёрнага матар'ялу варта было-б на гэты недахоп у іх краязнаўчай дзейнасьці звярнуць сур'ёзную ўвагу.

Сабраны матар'ял у мінулым 1927-28 акад. годзе паміж акругамі падзяляецца наступным чынам:

Магілёўская акруга	4702 запісы.
Бабруйская "	2206 "
Менская "	2081 "
Аршанская "	1668 "
Мазырская "	628 "
Віцебская "	536 "
Полацкая "	286 "
Гомельская "	180 "

прычым 387 запісаў ня маюць дакладных азначэньняў месц запісаў, што зьяўляецца хібай матар'ялаў. Тут цікава адзначыць, што ў папярэднім акад. годзе першае месца па колькасці сабранага фольклёрнага матар'ялу належала Аршанскай акр.; а ў 1925-26 г.—Калінінскай

(якая зараз уваходзіць у Магілёўскую). Апошнія месца ва ўсе тры гады належыць Гомельскай акрузе.

Сабраны матар'ял паводле сваіх адмен выяўляецца ў наступных лічбах:

	Замовы	Прыказкі	Загадкі	Календны п.	Маслёнічны п.	Веснавы п.	Русальны п.	Купальскія п.	Песні працы	Храбосціны (і дзівачны) п.	Васельны п.	Хаўтур, галашэнні	Бытавы п.	Прыпеўкі	Духоўны вершы	Казкі, аповяданні і легенды	Усяго за год
Лік запісаў за 1925-26 акад. год .	163	452	680	180	47	242	9	103	355	112	1.480	1	1.167	3.427	3	144	8.565
Лік запісаў за 1926-27 акад. год .	255	1.653	1.666	177	114	309	13	193	502	147	1.976	7	1.720	4.521	5	201	13.459
Лік запісаў за 1927-28 акад. год .	293	1.742	2.520	126	26	221	14	99	818	117	1.360	10	1.056	4.197	8	163	12.776
Усяго па адменах .	711	3.847	4.866	483	187	772	36	395	1.675	376	4.816	18	3.943	12.145	16	508	34.794

Такім чынам у мінулым акад. годзе бачым некаторае, праўда нязначнае, зьніжэнне зацікаўленасці збіраннем фольклёрных матар'ялаў у параўнанні з папярэднім годам. Гэты недахоп пакрываецца вялікай колькасцю адказаў, якія былі прысланы на спецыяльныя анкеты Катэдры этнаграфіі па вывучэнні пытання аб волатах і валатоўках, аб набіванні тканіны ўзорамі і афарбаванні яек. Падрабязны разгляд матар'ялу атрыманага ў адказ на анкеты будзе зроблены ў другім артыкуле.

У кароткай заметцы цяжка канкрэтна вызначыць навуковую значнасць сабранага матар'ялу; ясна адно, што, ня гледзячы на цэлы шэраг (іншы раз і даволі сур'ёзных) недахопаў, увесь сабраны матар'ял у цэлым мае бяспрэчную навуковую каштоўнасць. Кідаецца ў вочы паміж іншым, слабае вывучэнне нашымі корэсподэнтамі зараджэння новага быту ў вёсцы; так, напр., на больш чым чатыры тысячы запісаных у справаздачным годзе прыпевак, тэкстаў з новымі мотывамі прыпадае вельмі, вельмі мала. За некаторымі нязначнымі выключэннямі яны падаюцца ніжэй:

1. У нашага дзяка
Новыя законы:
Пачынае прапіваць
Старыя іконы.
2. Правалісь зямля і неба—
Мы на кочцы пражывём;
Бога нет, цара ня трэба,
Уласць саветаў прызнаём.
3. Ходзе бусел па балоту
Не памоча сваіх нох;
А хто ССР любіць кінэ
Не паможа яму бох.

(Запіс Пастарнацкай, В.,
Чэрвенскі р., Менск. акр.).

(Запіс Сотчанка, Я.
Клімавіцкі р., Магілёўск. акр.).

(Запіс Зарубы,
Рагачоўскі р., Бабруйск. акр.).

4. Я ў бацькі спрашуся
У камсамольцы запішуся;
Жыць па-новаму пачнём—
Буржуяў разаб'ём.
(тс.).
5. Я ўжо з вёскай распрашчаўся
Кінуў сеяць і касіць,
У красну армію сабраўся
Брата старшага зьмяніць.
(Запіс Стралкова, П.,
Бабруйскі р. і акр.).
6. Ой, яблчка
наліваіцца;
А савецкая ўлада
украпляецца.
(Запіс Ванчукевіча, Х.,
Старобінскі р. Бабруйск. акр.).
7. Наша поля чарназёмная—
Ваша камяністая;
Нашы дзеўкі—камсамолкі,
Вашы—камуністыя.
(Асіпавіцкі р. Бабр. акр.).
8. А што гэта прыляцела—
На маё вакошка села?
Нітачка іголачка—
Буду камсамолачка.
(Запіс Казунова, Е.
Веткаўскі р. Гомельск. акр.).
9. На стале стаіць талерка,
А ў талерцы вінаграт;
Мікалай прапіў Расію,
А Распуцін—Петраград.
(тс.).
10. Зь неба зорачка упала—
Пакацілася уніз;
У мяне—чырвонаармеец,
У падрушкі—камуніст.
(Валынецкі р. Полацк. акр.).
11. Я на бочцы сядзеў,
А пад бочкай сьлізка;
Бірагіся, паляк,
Камуністы блізка.
(Рагачэўскі р. Бабруйск. р.).
12. Ой, яблчкі
наліваюцца;
А палякі
разьбігаюцца.
(Запіс Ванчукевіч, Х.,
Старобінскі р., Бабр. акр.).
13. Реней былі ўрыміна,
А цяпер мамэнты;
Скора кошка ў ката
Спросіць алімінты.
(Запіс Кіслова, Л.
Межынскі р. Віцебскае акр.).

З ліку паказаных тэкстаў пекаторыя, як відаць, зьяўляюцца чыста расійскага паходжаньня. На зьбіраньне і вывучэньне матар'ялаў беларускага паходжаньня, якія адбіваюць адносіны сялянства да новых умоў жыцьця, нашым краязнаўчым таварыствам бясспрэчна трэба звярнуць найсур'ёзнейшую ўвагу.

III.

Тры гады сістэматычнага зьбіраньня фольклёрных матар'ялаў на абшарах Савецкай Беларусі далі шэраг асоб: пераважна з вясковага настаўніцтва, якія сур'ёзна зацікаўлены справай зьбіраньня этнографічных матар'ялаў, якія ў гэтай галіне маюць ужо некаторую практыку; да ліку іх можна аднесці наступных асоб Ажэўскі Піліп (Слуцкі р.), Адэльская, Н. (Полацк. акр.), Вашына Кастусь (Койданаўскі р.), Высоцкі, Л. (Гомельск. акр.), Вішнеўская, Н. (Менск), Галадкоўскі Аўген (Быхаў), Дзежка, Г. (Менск), Емельянаў (Чарэйскі р.), Іскараў, Ігнат (Аршанск. акр.), Кавалёў Базыль (Горацкі р.), Квіцінскі Мікола

(Тураўскі р.), Котаў, Ц. (Горацкі р.), Козел Мікола (Віцебск. акр.), Каем Блюма (Расонскі р.), Калецкі, Л. (Ляднянскі р.), Крукоўскі, А. (Мазыр), Мікалаеў, Т. (Касцюковіцкі р.), Маркаў Дзяніс (Горкі), Пілецкая Надзея (Ляднянскі р.), Пятроў, А. (Бабр. акр.), Палладзідзей, А. (Гомель), Раеўская, А. (Тураўскі р.), Рушкевіч, І. (Слуцкі р.), Сянкевіч Ангеліна (Сеньненскі р.), Сапун Янка (Менск), Самцэвіч Пётра (Барысаўскі р.), Тараймовіч, П. (Бабруйск), Цяста, Ю. (Дрысенскі р.) і шэраг іншых асоб.

У мэтах унясення найлепшага парадку і большай канкрэтнасці ў справу збірання матар'ялу, як пералічанымі так і іншымі асобамі, дазволю зрабіць сабе некалькі мэтадычных заўваг.

Асобам, якія маюць на ўвазе рабіць сыстэматычныя этнографічныя назіранні і запісы, неабходна, 1) канкрэтна вызначыць раён сваіх назіранняў; 2) улажыць плян працы і 3) сыстэматычна весці дзеньнік этнографічных назіранняў.

У адносінах да раёну назіранняў, агулам кажучы, думаем, што ім будзе месца, дзе жыве той ці іншы наш корэспандэнт, як куток найлепш яму вядомы, як куток, у якім мясцовае насельніцтва збірача этнографічных матар'ялаў будзе лічыць сваім чалавекам і ня будзе адносіцца да яго з падазронасцю; апошнія акалічнасці зьяўляюцца неабходнымі ўмовамі пры збіранні этнографічных матар'ялаў. Тут толькі трэба звярнуць увагу на тое, што мясцовы чалавек, які звыкся з мясцовым бытам, можа не зафіксаваць цікавыя этнографічныя зьявы, да якіх ён прывык, бо яны будуць здавацца яму самымі звычайнымі, не заслугоўваючымі сур'ёзнай увагі.

Выходзячы з палажэння, што этнографічная старасветчына з кожным годам нішчыцца ўсё больш і больш—плян працы павінен мець сваёй мэтай строга сыстэматычным шляхам на працягу шэрагу гадоў усебакова вывучаць і апісваць пэўны раён. У справе гэтай „палявой этнографічнай працы“ (так называецца непасрэднае збіранне матар'ялаў ад насельніцтва, якое мае этнографічныя перажыткі) найлепшым метадам зьяўляецца метод стацыянарны, калі запісы робяцца ў адным вузка абмежаваным раёне, без пераездаў з аднаго месца на другое; у апошнім выпадку матар'ял атрымліваецца выпадковы і ня глыбокі.

На дапамогу збірачу, пакуль ён яшчэ самастойна не орыентуецца ў этнографічных пытаннях, павінны прыйсці праграмы. Яны былі надрукаваны ў часопісе „Наш Край“. Дужа карысным падручнікам пры палявой этнографічнай працы зьяўляецца выданая ў 1928 г. Этнографічнай Камісіяй Ленінградзкага Універсітэту кніга Макарава, С. А. „Полевая Этнография. Краткое руководство и программы для собирания этнографических материалов в СССР“. Кніга гэтая, разлічаная на ўсходніх славян (вялікарусаў, беларусаў і украінцаў) у сьціслай форме абхоплівае ўсе галаўнейшыя моманты народнай культуры ва ўсіх яе галінах і ўвязвае збірача з шэрагам спецыфічных пытанняў, паўстаўшых у этнографіі ў выніках будаўніцтва новага быту.

Зразумела, што пры ўлажэнні пляну палявой працы неабходна знаёмства з папярэднімі этнографічнымі працамі, зробленымі ў даным раёне; гэтае апошняе ў сучасны момант упайне мажліва для высковага краязнаўца, дзякуючы арганізаванню Дзяржаўнай Бібліотэкай справачнай бібліятэчкі па розных пытаннях беларусазнаўства, кнігі якой будуць высялацца выключна на патрабаванні краязнаўцаў. А орыен-

тавацца наогул у літаратуры беларускай этнографіі лёгка пры дапамозе выданага Інстытута Беларускае Культуры бібліографічнага паказніка, у які ўнесена ўся галаўнейшая літаратура па гэтым пытанні.

Пажадана было-б, каб мясцовыя працаўнікі пляны сваіх палявых этнографічных прац узгаднілі-б з Катэдрай Этнографіі Інстытута, якая магла-б зрабіць, калі гэта было-б патрэбна, відазьмены ці дапаўненні.

Усе зробленыя нагляданні і сабраныя матар'ялы можна зафіксаваць двума метадамі: 1) запісваючы кожную песню, кожнае апісанне, кожную паасобную з'яву этнографічнага характару на паасобныя аркушы, якія з часам можна класыфікаваць рознымі метадамі; 2) весьці дзеньнік сыстэматычна, заносзячы ў яго ўсе матар'ялы ў парадку іх збору.

Зразумела, першы метод больш выгодны, бо ён дазваляе сабраны матар'ял лёгка класыфікаваць, хоць і вядзенне дзеньніка мае добры бок—лепш захоўвае сабранае, між тым як паасобныя аркушыкі могуць ва ўмовах жыцця нашага настаўніцтва лёгка губляцца.

Такім чынам метод зафіксавання матар'ялу абіраецца самім збірачом, але неабходнай умовай сур'ёзных этнографічных заняткаў з'яўляецца перарыўнасць нагляданняў, якая павінна сыстэматычна весьціся што дзень.

Мік. Байкоў.

Слоўнікавая праца на мясцох у БССР за тры гады (1925-1928).

Што жывая народная мова, як яна ёсць у вуснах простага народу, павінна быць адной з найгрунтоўнейшых крыніц для слоўніка жывой народнай мовы, гэта—агульнапрызнанае палажэнне.

Магчыма поўнае выкарыстанне жывой народнай мовы і было постаўлена, як адно з асноўных заданняў Камісіяй для ўкладання слоўніка жывой беларускай мовы Інстытута Беларускае Культуры.

Гэтае заданне паўстала перад Камісіяй ужо тады, калі вызначаліся першыя крокі яе дзейнасці,—у пачатку 1925 г.

Аднак і тады, да пачатку збору слоў з народнай мовы, было ясна, што кабінетным шляхам, без дапамогі шырокіх колаў грамадзянства, зорганізаваных у краязнаўчыя гурткі і таварыствы, развязаць гэтае пытанне немагчыма.

Актыўная дапамога з боку Цэнтральнага Бюро Краязнаўства і мясцовых краязнаўчых арганізацый БССР у зборы слоў з народных вуснаў і з'яўляецца вельмі важным фактарам, які забяспечыў Слоўнікавай Камісіі паспяховыя вынікі ў гэтай справе.

Слоўнікавая праца на мясцох у межах БССР разгарнулася ў канцы 1925 г. і цяпер можна налічваць якраз тры гады гэтае працы.

Па якіх кірунках адбывалася гэтая праца?

У дакладзе С. М. Некрашэвіча „Да пытанняў аб прынцыпах укладання слоўніка жывой беларускай мовы“, прынятым за аснову працы Слоўнікавай Камісіяй ІБК, былі вызначаны два спосабы збору народнага слоўнага матар'ялу з месц, два кірункі мясцовай слоўнікавай працы.

Першы спосаб—збор слоў з народнай мовы пры дапамозе спецыяльнай праграмы.

Другі спосаб—укладаньне мясцовых краёвых слоўнікаў.

Сутнасьць першага спосабу—у тым, што апрацоўваюцца асобыя праграмы, у якіх паказваецца, на што пры зьбіраньні слоўнікавага матар'ялу трэба звярнуць увагу дапішчыкам з месц. Словы, запісаныя паводле паказаньняў такой праграмы непасрэдна або праз краязнаўчыя арганізацыі павінны паступаць для карыстаньня пры ўкладаньні слоўніка жывой беларускай мовы. Гэта—самы просты, самы даступны спосаб разьвязаньня праблемы арганізацыі мясцовай слоўнікавай працы.

„Аднак практыка іншых асоб, якія рабілі збор матар'ялу падобным спосабам“, як адзначаецца ў дакладзе, „паказала, што ён не дасягае сваёй мэты“. Гэты спосаб, асабліва пры няправільным прыстасаваньні да мясцовай слоўнікавай працы і формальным падходзе корэспандэнтаў да сваёй справы, мог-бы даць вальмі няпоўны і няпэўны запіс слоў, што ўжываюцца ў вуснах простага народу.

Дзеля гэтага побач з першым спосабам Камісіяй быў прызнаны рацыянальным, як роўналежны яму, спосаб укладаньня мясцовых краёвых слоўнікаў, дзе з пэўнымі тлумачэньнямі і прыкладамі з жывой народнай мовы былі-б зарэгістраваны ўсе словы данай мясцовасьці.

Абодвы гэтыя спосабы і знайшлі сабе прыстасаваньне ў практыцы слоўнікавай працы на мясцох у БССР.

Папершае, выкарыстоўваецца мэтад працы дапішчыкаў з месц паводле асобай праграмы,—інструкцыі да зьбіраньня народнага слоўніка-тэрмінолёгічнага матар'ялу з жывой народнай беларускай мовы.

Асаблівасьцю інструкцыі, выданай Слоўнікавай Камісіяй ІБК, зьяўляецца тое, што тут было прапанавана дапішчыкам з месц запісваць усе беларускія словы, якія ўжываюцца ў пэўнай мясцовасьці (мэтад *суцэльнага* запісу). Для збору слоў паводле гэтай інструкцыі быў вызначаны тэрмін да 1 студзеня 1927 г.

Пасьля гэтага тэрміну Камісія знайшла рацыянальным ужыць, як спробу, мэтад запісу з *выбарам*,—і ў 1927-1928 акадэмічным годзе быў арганізаваны збор дадаткаў да „Беларуска-Расійскага слоўніка“ М. Байкова і С. Некрашэвіча і корэктываў да яго.

Адначасна з масавым зборам слоўнікавага матар'ялу пачалася і праца ўкладаньня краёвых слоўнікаў.

Было зусім натуральным, што гэта праца сконцэнтравалася ў *акруговых* краязнаўчых арганізацыях. Пры абмеркаваньні пытаньня аб колькасьці краёвых слоўнікаў Камісіяй і было прынята ўкласьці для БССР 10 *акруговых* слоўнікаў адпаведна ліку *акруговых* таварыстваў краязнаўства, які быў у 1925 г. Паасобку стаялі краёвыя слоўнікі Заходняй Беларусі, Смаленшчыны, Гомельшчыны і Невельшчыны.

Для збору слоў для краёвых слоўнікаў краязнаўчым арганізацыям была даслана „Інструкцыя для зьбіраньня народнага слоўніка-тэрмінолёгічнага матар'ялу ў беларускай мове“. Для кіраўніцтва-ж укладаньнікаў краёвых слоўнікаў была выпрацавана спецыяльная інструкцыя, разасланая *акруговым* таварыствам краязнаўства.

Інструкцыяй былі вызначаны такія прынцыпы пры ўкладаньні краёвых слоўнікаў:

1. Слоўнік павінен адбіць беларускую жывую народную мову пэўнай акругі. Дзеля гэтага ў слоўнік павінны запісвацца *ўсе* беларускія словы, якія чуваць у народнай гутарцы пэўнай акругі, іншыя-ж

словы, якія могуць быць вядомы, як беларускія, але няўжываныя ў гэтай мясцовасці, у слоўнік не запісваюцца. Таксама не патрэбна запісваць і тых слоў, якія ўжываюцца гарадскою або местачковаю зрусіфікаванаю або спольшчанаю часткаю насельніцтва, а роўным спосабам запісваць словы з надрукаваных крыніц фольклёрнага матар'ялу;

2. Азначанае беларускае слова ў асноўнай колюмне беларускага тэксту запісваецца *агульнапрынятым беларускім правапісам*.

3. Прыклады—фразы з народных вуснаў—запісваюцца на слух, як *слова вымаўляецца ў тэй мясцовасці*, дзе быў запісаны прыклад;

4. Да кожнага беларускага слова з прыкладам дадаецца *мясцовае адзначэнне*, г. зн.—паказаньне месца (раён, вёска, сяло), дзе запісаны прыклад,—фраза з народных вуснаў.

З гэтых прынцыпаў найбольш важнае значэнне мае прыняты ў Камісіі пасля досыць гарачых спрэчак прынцып запісу беларускіх слоў у асноўнай колюмне тэксту агульнапрынятым беларускім правапісам. Гэтым адхіляўся дыялекталёгічны тып краёвых слоўнікаў і падкрэсьлівалася сувязь іх з агульным акадэмічным слоўнікам жывой беларускай мовы, дзе бяз усякіх спрэчак словы ў асноўнай колюмне павінны запісвацца паводле правіл літаратурнага беларускага правапісу.

У інструкцыі было выказана пажаданьне, каб аб'ём слоўнікаў не перавышаў 10,000 слоў для кожнага паасобнага слоўніка.

Было паложана, што праца ўкладальнікаў краёвых слоўнікаў будзе аплачана з сродкаў Інбелкульту.

Слоўнікавай Камісіяй былі намечаны асобы з вядомых краязнаўцаў, якія маглі-б узяць на сябе арганізацыю ўкладання краёвых слоўнікаў у кожнай акрузе,—і з пачатку 1926 г. праца ўкладання гэтых слоўнікаў распачалася ў розных акруговых краязнаўчых таварыствах.

Якія-ж вынікі дала слоўнікавая праца на мясцох за тры гады?

У агульным абсягу мясцовай слоўнікавай працы найгалоўнейшае месца займае ўкладаньне краёвых слоўнікаў.

У гэтай галіне найбольш рухава праца пайшла ў Віцебшчыне, дзе справай кіраваў навуковы сакратар Віцебскага Акруговага Т-ва Краязнаўства М. Ів. Касьпяровіч, які з 1924 г. распачаў самастойны збор слоўнікавага матар'ялу з народных вуснаў. Дзякуючы энэргіі ўкладальніка, а таксама моцнасьці і наладжанасьці віцебскіх краязнаўчых арганізацый зьявілася магчымым ужо ўлетку 1926 г. распачаць працу ўкладання слоўніка на падставе сабранага карткавага матар'ялу,—і ўжо ў ліпні 1926 г. першыя літары слоўніка паступілі на рэдакцыю ў Слоўнікавую Камісію раней вызначанага тэрміну на паўгода. Канечна, пры больш працяглай апрацоўцы і большай дасьведчанасьці ўкладальніка ў мясцовай мове Віцебскі краёвы слоўнік зьявіўся-б у больш дасканалым выглядзе, але Слоўнікавая Камісія, зважаючы на жаданьне Віцебскага АНА забясьпечыць у найхутчэйшым часе гэтым слоўнікам школы Віцебшчыны, распачала яго рэдагаваньне; было толькі зазначана, што паддазены т. Касьпяровічам слоўнік мае характар ня столькі поўнага слоўніка Віцебшчыны, колькі матар'ялаў да яго. Камісія кіравалася тым, што Віцебскі краёвы слоўнік нават у няпоўным аб'ёме і недакладнай апрацоўцы можа быць карысным, як першы канкрэтны вынік мясцовай масавай краязнаўчай працы ў галіне беларускай лексыкалёгіі.

„Віцебскі краёвы слоўнік“ вышаў у 1927 г. у выданьні Віцебскага Акруговага Таварыства Краязнаўства і выдавецтва „Заря Запада“ у аб'ёме 362 стар. асноўнага тэксту з лікам 9703 беларускіх слоў.

Гэты слоўнік знайшоў сабе ацэнку як на старонках беларускіх („Полымя“, „Асьвета“), гэтак і замежных спецыяльных мовазнаўчых часопісаў.

Вось, напр., як адзваецца аб ім рэцэнзэнт на старонках пражскага славянскага журналу „Přehled Slowiansky“ (1927 г., № 3):

„Слоўнік мае вялізарную каштоўнасьць для беларускай дыялекталёгіі і як адзін з каменняў фундаменту будучага навуковага слоўніка жывой беларушчыны. Ён будзе таксама вельмі карысным ня толькі дома, у краі, для практычнага ўжытку ў школах, установах і г. д., але галоўным чынам для мясцовых мовадасьледчыкаў, пісьменьнікаў, журналістых і ўсіх, хто цікавіцца беларускай мовай, як і для замежных славістых і перакладчыкаў з беларускай мовы“.

Менш пасьпяхова развінулася справа з укладаньнем краёвых слоўнікаў у іншых акругах. Праўда, усімі акруговымі таварыствамі краязнаўства была распачата праца збору матар’ялаў для краёвых слоўнікаў і ўсюды, за выняткам аднаго толькі Менскага Акруговага Т-ва, якое зусім не дасягнула посьпехаў у гэтым кірунку, былі сабраны пэўныя слоўныя матар’ялы, аднак у колькасьці, значна меншай параўнальна з Віцебшчынай. Вельмі нязначны лік, усяго 900 картак быў сабраны ў Слуцку, а з Полацку ня было ў вызначаны час зусім атрымана ведаў аб паступленьні карткавага матар’ялу. Больш інтэнсыўна развінулася праца ў Магілёве (да 5000 кр.), Бабруйску (3500 кр.) і Барысаве (больш 2000 кр.). З розных прычын гэтыя матар’ялы ня былі апрацаваны на мясцох, а былі дасланы ў Слоўнікавую Камісію для выкарыстаньня пры ўкладаньні акадэмічнага слоўніка. У 1927 годзе ў выдавецкім пляне Камісіі былі застаўлены толькі два краёвыя слоўнікі з вызначаных у 1925 г., — Мазырскі і Калінінскі. Неразвязаным было пакінута пытаньне аб Аршанскім краёвым слоўніку, дзе былі сабраны матар’ялы ў ліку 8000 картак, але без азначанага пляну іх рэалізацыі. Камісіяй была прынята магчымасьць выданьня гэтага слоўніка сіламі самога Аршанскага Т-ва Краязнаўства.

Слоўнікавая праца ў Мазыршчыне шырока разгарнулася дзякуючы энэргічным мерам Акруговага Т-ва Краязнаўства ўлетку 1927 г. і ўжо к восні гэтага году было сабрана некалькі тысяч картак, якія зьявіліся грунтам для ўкладаньня краёвага слоўніка т. Ал. Як. Крукоўскім. У канцы 1927 г. першыя літары Мазырскага слоўніка паступілі ўжо на разгляд Слоўнікавай Камісіі. Гэты разгляд даў магчымасьць укладальніку выправіць мэтодалёгічны бок працы і наагул удасканаліць сваю работу. У лістападзе 1928 г. Мазырскі слоўнік у канчаткова апрацаваным выглядзе, перадрукованы з картак на аркушы, у аб’ёме да 10.000 слоў ужо паступіў для рэдакцыі ў Слоўніковую Камісію і становіць другі пасля Віцебскага краёвага слоўніка каштоўны вынік масавай краязнаўчай слоўнікавай работы ў Савецкай Беларусі. Мазырскі краёвы слоўнік — апрацаваны паводле таго-ж самага мэтаду, як і яго папярэднік — Віцебскі краёвы слоўнік, з перакладам беларускіх слоў на расійскую мову, аднак больш доўгі тэрмін апрацаваньня дазволіў укладальніку зрабіць тое, што не хапае першаму слоўніку, — праверку дыялекталёгічнай правільнасьці запису прыкладаў з месц.

Калінінскі краёвы слоўнік укладаецца на падставе карткавых матар’ялаў, сабраных б. Калінінскім Акруговым Т-вам Краязнаўства і яго ўкладальнікам Я. Бялькевічам пры дапамозе краязнаўчага гуртка студэнтаў Амсьціслаўскага Пэдагогічнага Тэхнікуму ў ліку да 15.000 картак. Словы на першыя літары слоўніка ўжо апрацаваны ўкладальнікам. Розьніцу Калінінскага слоўніка параўнальна з Віцебскім і Ма-

зырскім складае тое, што тут даюцца не пераклады беларускіх слоў у расійскую мову, а іх *тлумачэньне ў беларускай-жа мове*.

Адсутнасьць Калінінскай акругі ў цяперашнім адміністрацыйным падзеле Савецкай Беларусі, канечна, ня можа быць перашкодай да заканчэньня працы ўкладаньня гэтага слоўніка, паколькі ўкладальнікам прыняты пад увагу асаблівасьці мовы цэлага раёну.

Віцебскі, Мазырскі і Калінінскі слоўнікі ў цэлым даюць фотуграфію народнага лексыкону амаль недасьледваных у гэтых адносінах раёнаў этнографічнай Беларусі, паколькі вядомы „Словарь Белорусского наречия“ Ів. Насовіча быў напісаны на падставе матар’ялаў пераважна заходняй частцы б. Магілёўскай, Менскай і Гародненскай губэрняў.

Мясцовыя адзначэньні, якія даюцца ў краёвых слоўніках, укладзеных паводле прынцыпаў Слоўнікавай Камісіі ІБК, становяць іх значны плюс параўнальна з слоўнікам Ів. Насовіча.

Побач з акруговымі краёвымі слоўнікамі пад кіраўніцтвам Слоўнікавай Камісіі чэрвенскім краязнаўцам Мік. Шатэрнікам укладзены паводле правіл інструкцыі для ўкладаньня акруговых слоўнікаў *раённы* слоўнік народнай гутаркі Чэрвеншчыны. Гэты слоўнік ужо ў восені 1927 паступіў у Слоўнікавую Камісію апрацаваным па карткавай сыстэме ў ліку да 9000 картак-слоў. Пасьля грунтоўных выпраўленьняў рэдактараў ён быў перапісаны ўкладальнікам на аркушы і ў восені 1928 г. паступіў у друк. Да 1 сьнежня надрукавана ўжо 4½ арк.

Чэрвенскі краёвы слоўнік мае значэньне, як спроба ўкладаньня раённага слоўніка і як індывідуальная праца краязнаўца-дасьледчыка, добра знаёмага з гутаркай сваёй мясцовасьці. Апрача таго, гэты слоўнік становіць сабою і пэўную замену нерэалізаванага Менскага акруговага краёвага слоўніка, паколькі мова Чэрвеншчыны зьяўляецца тыповай для Меншчыны.

Слоўныя матар’ялы, якія былі сабраны акруговымі таварыствамі краязнаўства для ўкладаньня краёвых слоўнікаў, дастаўлены ў Слоўнікавую Камісію ІБК. Дапушчальна, што тут знойдуцца словы, якія магчыма будзе выкарыстаць пры ўкладаньні акадэмічнага слоўніка жывой беларускай мовы паміма тых слоў, якія ўвайшлі ў краёвыя слоўнікі.

Але больш, як 70% усіх слоўных матар’ялаў з месц, якія сабраны Слоўнікавай Камісіяй, паступілі сюды непасрэдна для акадэмічнага слоўніка ад розных краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў.

Аб паступленьні і колькасьці гэтых матар’ялаў можа даць конкрэтнае ўяўленьне наступная табліца

К а р т а к - с л о ў :

А к р у г і	Сьнежань м. 1926 г.	Люты м. 1927 г., разам з папярэднімі	Усяго да 1 Сьнежня 1928 г.
Аршанская . . .	817	3.874	6.461
Бабруйская . . .	2.935	8.015	10.367
б. Барысаўская . . .	3.597	5.689	7.673
Віцебская . . .	35.843	36.742	37.285
Гомельская . . .	2.187	2.269	2.371
б. Калінінская . . .	3.852	4.353	4.759
Магілёўская . . .	2.632	9.188	9.867
Мазырская . . .	491	556	10.842
Менская . . .	7.337	7.937	18.121
Полацкая . . .	450	450	1.895
б. Слуцкая . . .	5.987	8.116	9.508
Увогуле . . .	66.128	87.189	119.153

З паасобных краязнаўчых арганізацый асабліва вызначыліся сваёй дапамогай у зборы слоўнікавага матар'ялу:

Бабруйскае Арк. Т-ва Краязнаўства	3000	картак.
Барысаўскае " " " "	2500	"
Віцебскае " " " "	34000	"
Магілёўскае " " " "	5000	"
Мазырскае " " " "	9500	"
Слуцкае " " " "	900	"
Прапойскае раённае т-ва кр-ства	1500	"
Асіпавіцкі краязнаўчы гурток	1350	"
Гурток студэнтаў Менскага Пэдтэхнікуму	6000	"
" " Магілёўскага Каморніцкага		
" " Тэхнікуму	4500	"
" " Рагачэўскага Пэдтэхнікуму	1450	"

Як агульнае правіла, карткі, якія дасланы ў Слоўнікавую Камісію, маюць *іменнае* адзначэнне, г. зн. подпіс асобы, якая запісвала картку.

Ананімных картак ёсць зусім нязначны процант па акругах:

Аршанскай	242	карткі
Бабруйскай	108	"
Барысаўскай	25	"
Віцебскай	3.600	"
Магілёўскай	291	"
Слуцкай	18	"
Усяго	4195	"

Агульны лік асоб, якія запісвалі на мясцох народныя словы, даходзіць да 2500 чалавек.

Гэта—у пераважнасці народныя настаўнікі, студэнцкая моладзь, аграномы, і часткова, вучні сямілетак.

З паасобных запісчыкаў слоў найбольш выдаліся сваёй дзейнасцю ў зборы слоўнікавага матар'ялу з народных вуснаў па акругах:

Аршанская акруга.

Алімаў А., Горацкі р.—102 карт., Быліна М., Талачынскі р.—159 карт., Капаневіч Ів., з розных месц—3636 карт., Картоша А., Талачынскі р.—127 карт., Нурчанкоў С., Дрыбінскі р.—108 карт., Ладысаў А. І., Макараўскіс.-с., в. Піліпава—108 карт., Леўшын П., Дрыбінскі р. (шапавальская мова)—104 карт., Кесцяроў Яўхім., Дрыбінскі р.—103 карт., Федарава Л., Багушэўскі р., в. в. Вакары, Старае Сяло, Маталыжына—134 карт., Шафранскі А., Аршанскі р.—109 карт.

Бабруйская акруга.

Бамыка Я., і Бабруйскі р.—164 карт., Водзіла П., Бабр. р., в. Вусава—259 карт., Грыбоўскі В., Дварэцкі с.-с., в. Слабада—103 карт., Некрашэвіч Д., Парыцкі р.—110 карт., Пракопчык М., Стрэшынскі р.—114 карт., Прышч А., Глускі р.—195 карт., Рункевіч В., м. Крычаў—100 карт., Сафронаў Д., Жлобінскі р., в. Дзяніскавічы—105 карт., Шалупенка М., Асіпав. р.—102 карт.

Б. Барысаўская акруга.

Вінаградаў Ів., Бярэзінскі р., с. Багушэвічы—1559 карт., Жукоўская Ал. Плешчаніцкі і Барысаўскі раёны—247 карт., Касцюковіч М., Барысаўскі р., в. Чытальянка—283 карт., Кішкурна С., Плешчаніцкі р.—160 карт., Няронскі З., Халопецкі р.—129 карт., Патапенак Ул., Барысаўскі р.—137 карт., Саміцэвіч В., Барыс. р., в. Базры—153 карт., Саміцэвіч П., Крупскі р., в. Дакудава—1671 карт., Таразэвіч В., Плешчаніцкі р., в. Грыневічы і м. Крайск—271 карт., Шымук П., Плешчаніцкі р., в. Будзёнічы—101 карт.

Віцебская акруга.

Адэльская Н., Чашніцкі р., в. Стайшча—236 карт., Акаловіч В., Бешанк. р.—456 карт., Аносаў Г., Чашн. р., вв. Дзямідавічы, Падрэзы, Іванск—222 карт., Астраповіч, Сеньненскі р.—304 карт., Аўчыньнікава М., Бешанк. р.—247 карт., Аўчыньнікаў І., Бешанк. р.—310 карт., Багданава Т., Азярышч. р.—169 карт., Бічай Т., Ульянаўскі с.-с.—182 карт., Брыгіневіч М., Сеньненскі р., в. Раманаўка—259 карт., Басьценкава Ал., Паўднёва-Віцебскі р., в. Купіна і Застадоўле—157 карт., Васільева Н., Азярышч. р.—136 карт., Ваявода Н., Лёзьненскі р., в. Веляшковічы—207 карт., Вятыха М., Бешанк. р., вв. Санікі, Шарынава, Латы—432 карт., Габруковіч, Бешанк. р.—181 карт., Галаўнёва Н., Кузьн. р., в. Варашылы—141 карт., Галаўнёў Ів., Кузьн. р.—152 карт., Давыдоўская П., Бешанк. р.—231 карт., Данчанка Я., Кузьн. р.—232 карт., Дзямешкіна Э., Сеньненскі р.—159 карт., Даўгаполаў Ал., вв. Аляксіміч, Пяшчанка, Тур'ева—165 карт., Драздоў І., Бешанк. р.—147 карт., Іваноў В., Чашн. р.—107 карт., Кавалёў Рыг., Віцебскі р.—196 карт., Кажарская Г., Сеньн. р.—201 карт., Казакова М., Кузьн. р., в. Мікалаева—264 карт., Казлоўскі К., Сеньн. р.—1405 карт., Касцяровіч М., розныя мясцовасці Віцебшчыны—707 карт., Касьцючэнка М., Віцебскі р., вв. Макарава, Астроўна, Навікі—645 карт., Касьянава В., Сеньн. р.—178 карт., Касьянаў М., Сеньн. р.—167 карт., Кісялёва А., Бешанк. р.—208 карт., Крывенка Д., Кузьн. р.—118 карт., Кулак В., Бешанк. р.—367 карт., Ліанханцэвіч А., Кузьн. р.—246 карт., Мазуркевіч М., Азярышч. р.—183 карт., Манахоўскі А., Сеньн. р.—260 карт., Міхайлава С., Сеньн. р.—190 карт., Міхайлоўская А., Бешанк. р.—199 карт., Мяснікоў І., Сеньн. р.—227 карт., Палескі М., Гарадокскі р.—2858 карт., Петрашкевіч А., Сеньн. р.—243 карт., Пракаповіч А., Сеньн. р.—312 карт., Рамашка В., Кузьн. р.—574 карт., Рыкоўская Г., Сеньн. р.—124 карт., Сазыка Ю., м. Бешанкавічы—388 карт., Саракалетова Л., Сеньн. р.—114 карт., Семяненак С., Кузьн. р.—172 карт., Скакун М., Беліцкі і Латычальскі с.-с.—263 карт., Стараказьнікаў Ф., Віцебскі р.—626 карт., Сухабокова З., Сеньн. р.—196 карт., Сьляменева А., Азярышч. р.—132 карт., Уладоўская М., Сеньн. р.—188 карт., Цітова Ал., Кузьн. р.—153 карт., Шашкоўскі А., Сеньн. р.—208 карт., Шчамянёў Б., Бешанк. р.—369 карт., Янушаў М., Бешанк. р.—266 карт.

Гомельская акруга.

Карнажыцкі Л., Гомельскі пав., в. Стаўбун—143 карт., Карасікаў Л., Гомельскі пав., в. Старая—152 карт., Крукоўскі М., Гомельскі пав.—398 карт., Петрыкаў В., Церахоўскі р.—160 карт., Стрыбульскі В., Рачыцкі пав.—760 карт., Шульц Ів., с. Чыстыя Лужы—384 карт.

б. Калінінская акруга.

Скотчайка Я., Касцюковіцкі р.—108 карт., Шашалевіч Андрэй, Краснапольскі р.—3247 карт.

Магілёўская акруга.

Багдановская Л., Лупалаўскі р.—176 карт., Гаповова В., Прапойскі р., в. Папараткі—321 карт., Іваноў П., Журавіцкі р.—117 карт., Камкова Ал., Магілёўскі р., в. Мікалаеўка—1503 карт., Марчанка Е., Прапойскі р.—119 карт., Мацьвяёнак І., Быхаўскі р., м. Н. Быхаў—1178 карт., Маслянцоў М., Прапойскі р.—358 карт., Радзівонаў С., Лупалаўскі р.—125 карт., Рыжанкаў Л., Журавіцкі р.—115 карт., Счэнснэвічы браты, Быхаўскі р., в. Баркалабава—980 карт.

Мазырская акруга.

Бруй М., Тураўскі р., м. Тураў—251 карт., Валатоўскі М., Азярыцкі р., вв. Крукавічы і Сышчыцы і Капаткев. р., в. Перабітая гара—337 карт., Гіляшоў С., Нараўлянскі р.—107 карт., Дарашэвіч В., Каленкавіцкі р., в. Слабада—110 карт., Жогла Д. Я., Каленкав. р., в. Раманаўка—117 карт., Жудра П. К., Капаткевіцкі р., в. Новасёлкі—179 карт., Казак П., Азярыцкі р., в. Воспін—228 карт., Кашней П., Нараўлянскі р., в. Міхалкі—123 карт., Крукоўскі А. Я., з розных месц—2128 карт., Ліпскі П. А., Капаткевіцкі р.—165 карт., Ліпскі І. А., Капаткевіцкі р.—125 карт., Мігай, Нараўлянскі р., в. Трайцюкі—154 карт., Навіцкая Н., Пятрыкоўскі р., в. Грабаў—182 карт., Пігулёўскі Ц. С., з розных месц—193 карт., Пількевіч І., Каленкавіцкі р., в. Гарбавічы—117 карт., Сасіна М., Каленкавіцкі р., в. Зеланочы—275 карт.

Менская акруга.

Бабіцкі А., Смальявіцкі р., ур. Пасека—990 карт., Бяжок Р., Сьмілавіцкі р., в. Шасьціснопы—132 карт., Вашына К., Койданаўскі р.—2.783 карт., Вінаградаў Ів.

Чэрвенскі р.—383 карт., Гурыновіч С., Шацкі р.—991 карт., Дзяркач М., Сьмілав. р., в. Клянік—283 карт., Мацкевіч Ц., Заслаўскі р., в. Аксанаўшчына—215 карт., Мурашка С., Самахваўскі р.—1000 карт., Сапун, Я., Шіцкі р., в. Варонічы—265 карт., Сьвірід Хв., Сьмілав. р., 319 карт., Шатэльнік М. Чэрвенскі р.—9177 карт.

Полацкая акруга.

Баброўскі У., Ушацкі р., в. Жэрчанічы—274 карт., Быкаў В., Ушацкі р.—661 карт., Сянькевіч А., Ушацкі р., в. Чарсьваты 207 карт.

Случчына.

Будзька Я., с. Чырвоная Слабада—152 карт., Ваўчок Л., Старобінскі р.—2015 карт., Казак Р., Слуцкі р., в. Еўлічы—355 карт., Калядка С., Слуцкі р., в. Бязьверхавічы—1343 карт., Касцюк Ів., Грэскі р., в. Папоўчы—222 карт., Мяцельскі А., Грэскі р., в. Дзюдава—194 карт., Пратасевіч У., Грэскі р., х. Навасёлкі—160 карт., Саладуха Ан. Грэскі р., в. Падлужжа—177 карт., Сямак Т., Старобінскі р., в. Цасова—181 карт., Ясініскі М., Слуцкі р., в. Каліта—146 карт., Яўхімчык Я., Капыльскі р., в. Валікая—109 карт.

Запішчыкам: Ваўчку Л., Вашыне К., Вінаградаву Ів., Гурыновічу Сьц., Казлоўскаму К., Капаневічу Ів., Мацьвяёнку Ів., Мурашка С., Самцэвічу П., Шашалевічу Андр. былі выданы з сродкаў Слоўнікавай Камісіі прэміі.

З паасобных раёнаў Савецкай Беларусі найбольш багата далі карткавага матар'ялу раёны:

Асіпавіцкі р., Бабруйскай акр.—1670 карт., Рагачэўскі р., Бабруйскай акр. да—2000 карт., Барэзінскі р., б. Барысаўскай акр.—1672 карт., Крывіцкі р. б. Барысаўскай акр.—1670 карт., Бешанкавіцкі р., Віцебскай акр.—6200 карт., Гарадокскі р., Віцебскай акр.—3245 карт., Азярышчынскі р., Віцебскай акр.—1430+123 кр. анан., Кузьнецкі р., Віцебскай акр.—4855+143 кр. анан., Мяжынскі р., Віцебскай акр.—Сеньненскі р., Віцебскай акр.—6455+2085 кр. анан., Чашніцкі р., Віцебскай акр.—1946 карт., Краснапольскі р., б. Калінінскай акр.—3200 карт., Быхаўскі р., Магілёўскай акр.—2400 карт., Лупалаўскі р., Магілёўскай акр.—1100 карт., Магілёўскі р., Магілёўскай акр.—2000 карт., Прапойскі р., Магілёўскай акр.—2640 карт., Койданаўскі р., Менскай акр.—3100 карт., Самахваўскі р., Менскай акр.—1100 карт., Смалявіцкі р., Менскай акр.—1500 карт., Сьмілавіцкі р., Менскай акр.—1100 карт., Шацкі р., Менскай акр.—1435 карт., Чэрвенскі р., Менскай акр.—да 8000 карт., Шушацкі р., Полацкае акр.—1586 карт., Грэскі р., б. Слуцкай акр.—1125 карт., Капыльскі р., б. Слуцкай акр.—1442 карт., Слуцкі р., б. Слуцкай акр.—2154 карт., Старобінскі р., б. Слуцкай акр.—2454 карт., Каленкавіцкі р., Мазырскай акр.—3000 карт., Капаткевіцкі р., Мазырскай акр.—1600 карт., Нараўлянскі р., Мазырскай акр.—2200 карт.

Разглядаючы карткавы матар'ял, дастаўлены ў Слоўнікавую Камісію ІБК, з колькаснага боку, ня трэба забывацца і аб *якасным* баку гэтага матар'ялу.

Разумецца, што ня ўсе карткі, запісаныя на мясцох, будуць скарыстаны для акадэмічнага слоўніка. Напэўна, значны процант іх будзе забракаваны.

Сярод картак, што дасланы ў Слоўнікавую Камісію ІБК, ёсьць ня мала дублетаў, ёсьць карткі, напісаныя нячытальна, бяз сэнсу,—нават няпісьменна.

Як агульнае правіла, нездавальняючымі зьяўляюцца карткі, дастаўленыя з *вучнёўскіх* краязнаўчых гурткоў.

Аб гэтых недахопах картак запішчыкаў яшчэ ў восені 1926 г. быў разасланы Слоўнікавай Камісіяй ІБК спецыяльны ліст да краязнаўчых арганізацый (гл. журналы „Наш Край“, 1926 г., № 10-11 і „Асьвета“, 1926 г., № 6).

Аднак сярод картак ёсьць пэўны процант такіх, што даюць рэдкія, цікавыя з лексычнага погляду словы.

Вось, напр., вынятка з водзіву рэдактара Слоўнікавай Камісіі ІБК проф. Бр. Іг. Эпімах-Шыпіла аб картках Ів. К. Мацьвяёнкі з Быхаўскага раёну Магілёўшчыны.

„З лексычнага боку краткі даюць многа каштоўнага матар'ялу, бо больш 9% рэдкіх, цікавых, новых або з новым значэннем, характэрных, трапных і зусім нячужаных прыгожых слоў, як—*бажадай*—пожалуй, *бліскуха*—маланка, зэз: толькі пачалі людзі касіць, як на той зэз пашоў дождж, *імжэль* у восень цэлымі днямі, як цераз сіта ліецца, *казьба*—хіба, расійск—разве: а *казаба* ты ня ведаў, што сяньні будзе сход, *перакараніўся* ўвесь яго род, а цяпер ад яго і сьледу няма, *коц*—саламаяная мата на вакно, *чэмер*—параліч, цэлым карагодам лётаюць *салдацікі* (стрекозы), як табе *сбіла* (угораздыло) скінуцца з гана? і многа іншых гэтым падобных“.

І такія новыя, незарэгістраваныя ў ранейшых слоўніках беларускай мовы, словы знойдзены амаль у ўсіх запішчыкаў пры папярэдняй рэдакцыі 50% дастаўленых з месц картак-слоў.

Калі прыняць 9%, паказаныя ў водзыве, за сярэдні лік, дык з усіх 118.000 картак-слоў, сабраных на мясцох, можа выйсьці больш 10000 незарэгістраваных яшчэ беларускіх слоў, г. зн.—адна трэць „Словара беларускага нарэчча“ Ів. Насовіча.

Але асаблівае значэнне ў якасных адносінах мае разгляд „Беларуска-Расійскага слоўніка“ М. Байкова і С. Некрашэвіча, арганізаваны ў 1927-1928 акадэмічным годзе.

Экземпляры слоўніка былі разасланы для такога разгляду ўва ўсе акруговыя т-вы краязнаўства і некаторым кваліфікаваным краязнаўцам па атрыманы ад іх згоды на выкананьне заданьня Камісіі.

З краязнаўчых арганізацый даслала ў Слоўнікавую Камісію ІБК у вызначаны тэрмін (1 сакавіка 1928 г.) Аршанскае Т-ва Краязнаўства.

З паасобных краязнаўцаў даслалі свае разгляды:

К. Вашына, Самахвал. р., Менскай акр.,

П. Самцэвіч, в. Дакудава, Крупскага раёну,

С. Калядка,

А. К. Сержпутэйскі і

А. Мяцельскі са Слуцчыны,

Андрэй Шашалевіч, Краснапольскі р., б. Калінінскай акругі.

Гэтыя разгляды маюць перш за ўсё значэнне з сэмасіялэгічнага погляду.

Вось, напр., што кажа ў сваёй рэцэнзіі аб разглядзе П. Самцэвіча проф. Бр. Іг. Эпімах-Шыпіла:

„Самае багатае і самае каштоўнае ў разглядзе Самцэвіча, гэта—яго сьпіс слоў, каторыя апроч значэньняў, што даны ў слоўніку, маюць яшчэ іншыя. Выпіс такіх слоў, каля 680, зроблены Самцэвічам на асобных 27 аркушоў, дзе даланы адно, два ці нават і болей значэньняў, якіх брак у слоўніку. Гэта вялікі сэмасіялэгічны матар'ял для слоўніка, якога ніхто яшчэ не даваў у такой колькасьці.“

Багаты сэмасіялэгічны матар'ял даюць і выпраўленьні К. Вашыны і А. Шашалевіча.

Зразумела, што вялікай колькасьці новых слоў разгляды „Беларуска-Расійскага слоўніка“ даць не маглі, бо ў ім запісана даволі значная колькасьць беларускіх слоў, асабліва тых, што розьняцца ад слоў расійскай мовы.

Аднак, усе-ж выпраўшчыкі далі на паасобных картках да 1500 новых слоў, незарэгістраваных у слоўніку.

Калі-ж лічыць да 20.000 выпраўленьняў да паасобных слоў з боку іх вымовы, націску, роду і інш., дык каштоўнасьць працы выпраўшчыкаў будзе выяўляцца з яшчэ большай яснасьцю.

Дадаючы выпраўленьні „Беларуска-Расійскага слоўніка“ да 119.000 картак-слоў, дастаўленых з месц у Слоўнікавую Камісію, маючы пры гэтым на ўвазе, што ў Калінінска-Амсьціслаўскім раёнах і Аршаншчыне сабрана мінімум 20.000 картак для акруговых слоўнікаў, можна вывесці, што слоўнікавая праца на мясцох у БССР за тры гады дасягнула значных поспехаў.

Гэтыя поспехі дасягнуты дзякуючы сумеснай працы Слоўнікавай Камісіі ІБК і краязнаўчых арганізацый БССР.

Зразумела, што дасягнутымі поспехамі абмежавацца ня можна. Нават, больш таго—ня трэба пераўвядліваць зробленыя дасягненні, калі разглядаць іх, асабліва, у агульным маштабе дасьледваньня жывой беларускай народнай мовы. Правільна будзе сказаць, што зроблены толькі першыя крокі ў гэтым дасьледваньні,—і яшчэ застаецца шырокае поле для далейшай працы.

Папершае, неабходна, каб кожная акруга Беларусі мела свой краёвы слоўнік, які магчыма поўна адбіваў-бы мову гэтай акругі.

Падругое, будзе карысным дакладнае абсьледваньне мовы і паасобных раёнаў. Некаторыя раёны яшчэ слаба дасьледваны з лексыколёгічнага боку, нават у тых акругах, дзе ўкладзены краёвыя слоўнікі, напр., у Віцебшчыне—Суражскі, Лёзьненскі, Мяжынскі і Высачанскі раёны, у Мазыршчыне—Слабадзкі, Юравіцкі раёны. Наагул слаба дасьледаваны Полаччына і Гомельшчына.

У адносінах да раёнаў паўстае пытаньне аб укладаньні паасобных слоўнікаў кожнага раёну.

У „Нашым Краі“ за гэты год, № 1, была выдрукавана праграма-інструкцыя, апрацаваная т. М. Каспяровічам і разгледжаная Слоўнікавай і Дыялекталёгічнай камісіямі ІБК, „Як сабраць і ўклацьці слоўнік мовы свайго раёну“.

Гэтая праграма зьявіцца добрым дапаможнікам для раённых краязнаўчых арганізацый у справе ўкладаньня раённых слоўнікаў.

Гэтыя слоўнікі будуць мець асаблівы інтарэс з дыялекталёгічнага погляду, чаму ў іх і патрэбна строга праводзіць прыныцы фонэтычнага запісу беларускіх слоў.

Зразумела, што ўкладаньне раённых слоўнікаў—справа не аднаго году, а некалькіх, прынамсі, год.

У далейшыя гады таксама павінен ісьці і збор слоў для акадэмічнага слоўніка беларускай мовы. Запіс корэспандэнтамі рэдкіх, цікаўных слоў, якіх няма ў літаратурнай беларускай мове, і цікаўных фразэолёгічных зваротаў дапаможа спэцыялістам навукі з належнаю паўнатаю ахапіць вялікае слоўнікавае багацьце жывой беларускай мовы.

А. Н. Ляўданскі.

Краязнаўчыя арганізацыі і археолёгія.

У галіне вывучэньня археолёгіі Беларусі за апошнія дзесяць год прароблена вялікая работа. Досыць значная частка гэтай працы прыпадае на Цэнтр. Бюро Краязнаўства з яго краязнаўчымі арганізацыямі на мясцох. ЦБК, не адзін раз ставячы пытаньні вывучэньня археолёгічных помнікаў на краязнаўчых зьездах (1 і 2-гі Ўсебеларускія

Краязнаўчыя Зьезды) пленумах, садзейнічала абуджэньню інтарэсу да вывучэньня старасьветчыны на мясцох.

Я спынюся тут толькі на галоўных момантах яе, а менавіта: вучоце археолёгічных помнікаў, ахове іх, збору выпадковых знаходак і навукова-дасьледчай дзейнасьці.

Вучот археолёгічных помнікаў.

У справе вучоту захаваўшыхся дагэтуль археолёгічных помнікаў на Беларусі (курганоў, гарадзішч і інш.) работа краязнаўцаў стаіць на першым месцы. Шляхам рассылкі ў 1924 годзе анкет („опросных листов“) аб археолёгічных помніках, былая Навукова-Экспэртная Камісія (існавала з 1923 па 1925 г.) атрымала вялікую колькасьць адказаў на іх краязнаўцаў, школ і інш. устаноў. Асабліва многа было атрымана адказаў з Магілёўскай, Калінінскай, Мазырскай і б. Барысаўскай акруг. Усе гэтыя анкетныя зьвесткі, як і пасьля атрыманыя многаколькасныя пісьмовыя паведамленьні і паведамленьні ў друку—„Нашым Краі“, „Савецкай Беларусі“, „Звязьдзе“, „Рабочым“, „Зары Захаду“, „Полымі“ і інш., ляглі ў аснову карткавага каталёгу Катэдры Археолёгіі Інбелкульту для складаньня археолёгічнай карты Беларусі. Адначасова са зьбіраньнем вестак аб археолёгічных помніках для ІБК, шмат якія акруговыя і нават раённыя краязнаўчыя т-вы пачалі складаць (ці вядуць падрыхтоўчую працу да складаньня) мясцовыя археолёгічныя карты, як, напрыклад, Аршанскае, Мазырскае і інш. краязнаўчыя т-вы. Асабліва ўзмацнілася гэтая работа пасля 2-га Усебеларускага Краязнаўчага Зьезду. І блізка той час, калі ўсе акруговыя т-вы будуць мець поўны вучот помнікаў старасьветчыны ў сваіх акругах і складуць археолёгічныя карты, на аснове якіх можна будзе з большай лёгкасьцю скласьці агульную археолёгічную карту ўсяе Беларусі. Было-б вельмі пажадана, каб краязнаўчыя т-вы ўсякі новы матар'ял аб помніках сабраны для складаньня сваіх мясцовых карт паведамлялі ў Катэдру Археолёгіі ІБК. Гэтым яны ў значнай меры дапамаглі-б Катэдры Археолёгіі пры складаньні плянаў археолёгічных досьледаў і яе плянаў экспэдыцый у тую альбо іншую мясцовасьць Беларусі.

Ахова археолёгічных помнікаў.

У справе аховы помнікаў старасьветчыны ў БССР краязнаўчыя арганізацыі стаяць таксама на першым месцы. Камісія па Ахове помнікаў старасьветчыны і выданьня ў 1924 і 1926 г.г. Саўнаркомам БССР законы аб ахове помнікаў мастацтва і старасьветчыны¹⁾, а таксама агалошаны ў друку ў 1924 годзе абержнік Наркамасьветы аб парадку ўжываньня закону 1924 г., не дасягнулі-б сваёй мэты аховы, калі-б не пропаганда краязнаўцаў, а то і проста забарона разворваць, руйнаваць, забудоўваць, рабіць самачынныя, часта скарбашукальніцкія, раскопкі курганоў, гарадзішч і інш. Трэба констатаваць, што ахова археолёгічных помнікаў на мясцох краязнаўчымі арганізацыямі, якія разумеюць вялізарнае значэньне іх для вывучэньня мінулага, з кожным годам усё павялічваецца і павялічваецца. А Аршанскае краязнаўчае

¹⁾ Выданы ўрадам БССР закон 5-га лютага 1924 г. гаворыць аб тым, што ўсе археолёгічныя помнікі зьяўляюцца дзяржаўнай маемасьцю (Збор законаў Рабоча-Сялянскага ўраду БССР, 1926 г., № 28).

т-ва нават дабілася таго, што Акрвыканком у 1925 годзе выдаў пастанову аб ахове помнікаў старасьветчыны ў акрузе і абвясціў археолёгічны заказьнік (курганны магільнік XI ст.) каля в. Чаркасова пад Воршай. Калі раней назіраліся вельмі часта самачынныя археолёгічныя раскопкі краянаўчых т-ваў (аб раскопках паасобных краянаўцаў, школ і інш. арганізацый гаварыць ня прыходзіцца), то ў сучасны момант яны амаль зусім не назіраюцца. Але затое яшчэ, на жаль, маюць месца раскопкі некаторых настаўнікаў, а таксама і выпадковыя раскопкі паасобных краянаўцаў, і проста аматараў, якія цікавяцца, што ёсьць у тым альбо іншым кургане ці гарадзішчы. Гэтымі выпадковымі раскопкамі, а тым больш выпадковымі, зусім не падрыхтаванымі да гэтай спэцыяльнасьці людзьмі, прыносіцца аграмадная шкода навучы. Усе павінны ведаць і памятаць, што археолёгічныя раскопкі ў БССР маюць права рабіць (а таксама і даваць належныя дазволы спэцыялістам на раскопкі) толькі Катэдра Археолёгіі Беларускай Акадэміі Навук. Усе сьведомыя грамадзяне, а тым больш краянаўцы, павінны ўсяляк перашкаджаць незаконным раскопкам.

ВЫПАДКОВЫЯ ЗНАХАДКІ.

Краянаўцы ў справе зьбіраньня выпадковых знахадак археолёгічнага характару стаяць на першым месцы. Трэба адзначыць, што Беларусь, асабліва яе паўночная частка, вельмі багатая выпадковымі знаходкамі каменных прылад: малаткоў, кліноў-сякер, стрэлак і інш. і вельмі рэдка бронзавых кельтаў (сякер). Знаходзяць іх у вялікай колькасьці па ральлі, пры розных земляных работах, па берагох рэк, вазёр і ў інш. мясцох. Большасьць каменных малаткоў і кліньняў адносіцца да пераходнага часу ад каменнага веку (праз век медзі і бронзы) да жалезнага. Служылі яны чалавеку для розных мэт—паляваньня, вырубку дрэў, даўбленьня чаўноў, бойкі і інш. Для навукі яны вельмі цікавы. Гэтак, напрыклад, па знаходках краннёвых стрэл, краннёвых пласьцінак-нажоў, кліноў і інш. ўсюды можна знайсці стаянкі (месца жыцьця) людзей каменнага і бронзавага вякоў. Такіх прыклад у археолёгіі ёсьць вельмі многа. Па форме і апрацоўцы малаткоў і іншых прадметаў можна прасачыць распаўсюджваньне тэй альбо іншай культуры, яны дапамагаюць высьветліць перамяшчэньне тых альбо іншых народаў у дагістарычныя часы.

Выпадковых знахадак за паслярэволюцыйныя часы сабрана на Беларусі вельмі многа. Вялікая колькасьць іх паступіла ў Бел. Дзярж. Музэй ў Менску, Віцебску і менш у музэй Магілеву і Гомлю. Маюцца яны і ўва ўсіх краянаўчых музэях, і іншы раз у вялікай колькасьці (Асьвея і інш.); няма амаль ніводнай школы, каб там ня было тэй альбо іншай каменнай прылады (малатка, кліна і інш.). Яшчэ больш іх знаходзіцца на руках у сялян, якія ня ведаючы аб іх пахаджэньні, прыймаюць іх часта за грамовыя стрэлы „пруноўкі“ і ўжываюць іх для лячэньня розных хвароб, як у людзей, так і жывёлы, а таксама ўжываюць іх ад папярэджаньня пажараў, удараў малаккі і інш. Задача ўсіх краянаўцаў старацца рознымі спосабамі зьбіраць гэтыя прылады ў свае музэі і растлумачваць сэнс іх пахаджэньня. На жаль, ня ўсе краянаўцы (у тым ліку настаўнікі і вучні) уяўляюць сабе значэньне для навукі гэтых знахадак. Прыходзіцца часта назіраць, як у школьных музэях і нават краянаўчых (Полацак і інш.) знаходкі не запісваюцца адкуль паступілі і дзе знойдзены, ня ставяцца на іх нумары,

дзеля чаго з працягам часу забываюцца адкуль яны і робяцца беспашпартнымі, а часта і проста губляюцца. Многія знаходкі, не запісаныя ў інвентар музейчыку з пераходам настаўніка ў другую школу (прыклад в. Юр'ева, Смалявіцкага р. і інш.) альбо на другую работу, перавозяцца з месца на месца і з працягам часу робяцца таксама беспашпартнымі, а значыць страціўшымі сваё значэнне для навукі.

Усё вышэйсказанае аднолькава адносіцца і да знаходак монэт, бронзавых і жалезных прадметаў. Задача краязнаўцаў ня толькі старацца іх збіраць і любоўна захоўваць, але і паведамляць аб гэтых знаходках ці перасылаць іх для вывучэння Катэдры Археолёгіі Бел. Акадэміі Навук. А то атрымліваецца вельмі ненормальнае з'явішча, што знаходкі, якія захоўваюцца ў школах і краязнаўчых музеях і якія зьяўляюцца вялікай навуковай каштоўнасцю, ляжаць незразумелымі і для краязнаўцаў, і нескрыстанымі навукай. Варта паказаць на адзін цікавы выпадак захоўвання бронзавага кельта (сякеры) ў Леплі. Такіх прылад на Беларусі вядома пакуль што толькі 3; яны надзвычайна каштоўны для навукі, але лапельскія краязнаўцы ня толькі не паведамлілі Інбелкульт і ЦБК аб кельце, але і на просьбу Катэдры Археолёгіі выслаць яго для вывучэння, ня высылаюць. А такіх прыкрых зьвішч яшчэ вельмі многа.

Тое самае можна сказаць і аб знаходках касцей дагістарычных жывёл (маманта, насарога і інш.). На тэрыторыі БССР ужо вядома звыш 70 пунктаў, дзе знойдзены косьці гэтых даўно вымершых жывёл. Знаходзяць гэтыя косьці часта ў зрывах берагоў рэк і вазёр, рвох і пры ўсякага роду земляных работах. Аб многіх знаходках краязнаўцы паведамлялі ЦБК і Інбелкульт, але вялікая колькасць выпадкаў аб знаходках касцей памянёных жывёл Інбелкульту невядома. Між тым як знаходкі гэтыя вельмі каштоўныя як для геолёгіі, палеонтолёгіі, гэтак і для археолёгіі. Часта здараецца, што выпадковая знаходка касцей вядзе да адкрыцця паліолітычных (старакаменнага веку) стаянак першабытнага чалавека, што было і з адкрытай К. М. Палікарповічам такой стаянкай (першай на Беларусі) на р. Сажы недалёка ад в. Бярдыж, Гомельскае акр.

З усяго вышэйсказанага становіцца ясным, якое вялікае значэнне маюць выпадковыя знаходкі, але раскопкі рабіць на тых мясцох, дзе была знойдзена тая ці іншая рэч, ці косьці жывёл, таксама забараняецца без дазволу Катэдры Археолёгіі Бел. Акадэміі Навук.

Навукова-дасьледчая праца.

Навукова-дасьледчая праца краязнаўцаў працякала галоўным чынам у разведках і абсьледваньні помнікаў старасьветчыны, г. зн. апісваліся новыя стаянкі, гарадзішчы, курганы і інш., рабіліся пляны, зарысоўкі і фотографіі, збіраліся на паверхні зямлі археалёгічныя матар'ялы (каменныя і мэталёвыя прадметы, абломкі пасуды і інш.) тых помнікаў, якія руйнаваліся прыродай і чалавекам. У гэтай галіне краязнаўцамі прароблена вялікая работа, асабліва ў апошнія 3-4 гады, калі шырока разгарнулася краязнаўчая праца на Беларусі. Мала таго, што краязнаўцы рабілі дасьледваньні, яны часта змяшчалі звесткі і артыкулы ў газетах, часопісах¹⁾.

¹⁾ Мялешка М. В. „Нашы старажытнасьці“, „Вольны Сыяг“, 6(8), 1921 г.

Касьпяровіч М. І. „Старажытнасьці Случчыны“, „Савецкая Беларусь“, № 105, 1924 г.

Цікавыя досьледы 1923-27 г.г. краязнаўца-студэнта С. С. Шутава ў ваколіцах Н. Быхава, якім адкрыты цэлы шэраг стаянак і сабрана многа прадметаў, з якіх адзін—бронзавы кельт па сваёй форме ўпяршыню сустраўся на Беларусі. Цікавы дасьледчыя работы краязнаўца-студэнта А. Зьм. Кавалені, які самастойна зрабіў цэлы шэраг досьледаў гарадзішч і селішч за 1925-1928 г. у розных мясцох Беларусі, а таксама і Г. Калодкіна, мазырскага краязнаўца, які адкрыў у 1927 г. цэлы шэраг стаянак на р. Прыпяці і яе ўтоках і занёс і іх на карту; ім-жа адкрыта некалькі стаянак і гарадзішч каля Віцебску. Сабраныя ім матар'ял вельмі каштоўны для навукі. Цікавыя раскопкі ў Гомельскай акрузе зрабілі гомельскія краязнаўцы: І. Х. Юшчанка—Любэнскае гарадзішча (1926-27 г.г.) і С. Х. Бабарыкін—7 курганаў пад Чачэрскам (1924 г.). Зроблены раскопкі курганаў каля Віцебску А. К. Супінскім (Віцебскі зборнік № 1, 1925 г., стар. 18-21). На раскопках іншых краязнаўцаў і наогул усякага роду аматараў я спыняцца ня буду, бо яны рабіліся несьвядомымі ў археолёгіі асобамі і прынеслі толькі шкоду для навукі.

У Койданаўскім раёне І. Т. Шпілеўскім адкрыты цікавыя гарадзішчы і курганы. Зробленыя Катэдрай Археолёгіі раскопкі гэтых помнікаў, пры ўдзеле І. Т. Шпілеўскага і С. К. Жураўскага, далі багаты для навукі матар'ял.

Вельмі цікавыя краязнаўчыя экспэдыцыі, наладжаныя Краязнаўчым Т-вам студэнтаў Бел. Дзярж. Унівэрсытэту. У першай экспэдыцыі 1926 г. па р. Сьвіслачы студ. Шутавым і Улашчыкам выяўлены і ўпяршыню абсьледваны цэлы шэраг даславянскіх і славянскіх гарадзішч, селішч і курганаў і зроблены пляны гэтых помнікаў.

У другой экспэдыцыі 1927 г. на Мазыршчыну студ. Каваленяй, Шутавым і мясцовым краязнаўцам Калодкіным зроблена яшчэ большая работа. Тут абсьледваны таксама ўпяршыню цэлы шэраг гарадзішч (у тым ліку і Тураўскае), селішч, стаянак, магіл і курганаў, якія руйнуюцца. Зьняты пляны, сабраны вельмі цікавыя навуковыя матар'ял, які паказвае на новыя культуры, якія да гэтага часу былі невядомы, на тэрыторыі БССР.

У трэцяй экспэдыцыі 1928 г. у Ушацкі раён, Полацкае акр. студэнты БДУ на чале з І. А. Сэрбавым зрабілі цэлы шэраг абсьлед-

Работа Губбюро Краеведения. „Полесская Правда“. Гомель, 1924, № 230; Наука и Техника, 1925, № 43.

Супінскі А. К. Магільнік каля в. Ляхох. Віцебшчына. Зборнік I, Віцебск, 1925, стар. 18-21.

Артыкулы Юшчанкі: „Палеская Праўда“, Гомель, 1925, № 259, 1926 № 205, „Рабочий Досуг“, № 2, дадатак да „Полесск. Правды“, 1926, ст. 12-13; „Искра Ильича“. Гомель, 1927, № 15-19; „Набат Молодежи“. Гомель, 1925, № 80; „Вечерняя Москва“. 1926, № ад 5/Х; „В Помощь Просвещенцу“. Гомель, 1926, № 14, стр. 120—123; Даўгяля З. І. Новыя раскопкі каля Гомеля.—Гіст. Археолёг. Зборнік, № 1, стар. 363—364. Зьмешчаны ў часопісу „Наш Край“ наступныя артыкулы: Васілеўскі Д. З. З матар'ялаў да арх. карты Аршанскае акругі. 1926, № 6-7, стар. 64-67. Яго-ж. Помнікі старасьветчыны на Аршаншчыне „Польмя“. 1927, № 2, стар. 40—44.

Вінаградзкі Г. Л. Сьвіяны сьведкі мінулага Чэрвеншчыны. 1916, № 8-9, стар. 59-61. Зянюк Я. З кіем па раёну (Случчына) 1926, № 8-9, стар. 62-64; Крукоўскі А. Я. Старадаўні Тураў, 1926, № 8-9, стар. 51-55; Яго-ж. Горад Мазыр і яго ваколіцы. 1927, № 3, стар. 16-28; Нямцоў—Экскурсія вучняў Асіпавіцкай сямігодкі. 1925, № 2, ст. 21-25; Сяргеенка Я. Гарадзішча ў Бабынавічах. 1926, № 8-9, ст. 56-58; Федарака. Помнікі старасьветчыны ў Мазыршчыне, 1926 г. № 4-5, ст. 51-52.

Аб Чаркасове: „Зьвязда“ 1927, № 45; „Сав. Беларусь“, 1926, № 138; 1927, № 45. Аб ст. Дзедзіне: „Зьвязда“ 1926, № 153, 157; „Сав. Беларусь“, 1926, № 164, „Наш Працаўнік“. Клімавічы, 1926, № 51 (артыкул Фралова). Друкаваліся ў „Савецкай Беларусі“ за 1923 г. артыкулы А. Я. Рынейскага па археолёгіі Бабруйшчыны і шмат інш.

ваньняў цікавых гарадзішч і раскапана да 8 курганаў X-XI стагодзьдзя, якімі так багата р. Ушач. У гэтым-жа раёне студ. Шутавым упарта адкрыта нэалітычная стаянка каля в. Гараны.

У чацьвертай экспэдыцыі 1928 г. у Дубровенскі раён, Аршанскае акр. І. А. Сербаў і С. К. Жураўскі абсьледвалі да дзесяці гарадзішч і раскапалі адзін курган. У апошніх двух экспэдыцыях, апрача плянаў, зроблены цэлы шэраг фотографічных здымкаў.

Адзначым яшчэ работы членаў ЦБК Жураўскага і Касьпяровіча, якімі сабрана ў часе камандыровак 1927-28 г.г. у Краязнаўчыя Т-вы на раёны шмат даных аб гарадзішчах і курганах. Асабліва многа сабрана даных аб курганах і гарадзішчах Касьпяровічам, якім былі разасланы ў 1928 г. да дзесяці тысяч анкет аб валатоўках.

У час археалёгічных экспэдыцый, асабліва 1928 г., арганізаваных Катэдрай Археалёгіі ЇБК, краязнаўцы на мясцох аказвалі ўсякую дапамогу і прымалі шчыры ўдзел у работах. Гэтак, напрыклад, у час раскопак Бердысай стаянкі на Сажы, Гомельскай акр., прымалі ўдзел у раскопках, апрача студэнтаў Кавалені, Шутава, Улашчыка і Рытар, гомельскія краязнаўцы Бабарыкін, Юшчанка і Калодкін з Віцебску. Дапамагалі ў працы экспэдыцыі магілеўскія краязнаўцы т. Вянюкоў і інш., а таксама Аршанскія краязнаўцы Дм. Васілеўскі і П. А. Вашкевіч; яны нават выдзелілі ад Раённага Т-ва 70 руб. на раскопкі Аршанскага гарадзішча і Чаркасоўскіх курганоў. Дапамаглі ў рабоце і полацкія краязнаўцы Мялешка, Лаўроўскі, Дадон і інш. Віцебскія краязнаўцы Супінскі, Калодкін, і настаўнік-краязнаўца Ст. Сяла М. А. Палякоў прымалі ўдзел у раскопках курганоў і гарадзішч каля Ст. Сяла пад Віцебскам і аказвалі, разам з Багарацкім і Віцебскім музэямі экспэдыцыі ўсякую дапамогу. Словам, куды-б археалёгічныя экспэдыцыі (які іншыя) ні прыбывалі, ім дапамагалі краязнаўцы і школы.

Усе вышэйадзначаныя работы краязнаўчых арганізацый на чале з Цэнтральным Бюро Краязнаўства і паасобных краязнаўцаў у гэтым невялічкім артыкуле ня вычарпаны¹⁾, але і з гэтага кароткага пераліку відаць, якую аграмадную дапамогу аказалі яны ў справе вывучэньня мінулага за апошняе дзесяцігодзьдзе. У надыходзячым дзесяцігодзьдзі мірнага соцыялістычнага будаўніцтва будзем мець надзею, што будзе зроблена яшчэ больш.

Урэшце Катэдра Археалёгіі ЇБК звяртаецца да ўсіх краязнаўцаў, настаўнікаў, студэнтаў і вучняў з наступным:

1. Вёсці пропаганду па ахове помнікаў старасьветчыны і ўстрымлівацца ад самачынных раскопак;

2. Зьбіраць звесткі аб помніках старасьветчыны;

3. Рабіць патрэбныя абсьледваньні і апісаньні, рабіць па магчымасьці, зарысоўкі, пляны і фотографіі;

4. Зьбіраючы звесткі аб помніках старасьветчыны (стаянках, гарадзішчах, селішчах, курганах) і выпадковых знаходках, па магчымасьці, заносьць іх на карту;

5. Увесь пералічаны матар'ял, а таксама і археалёгічныя прадметы перасылаць у ЦБК альбо Катэдру Археалёгіі Беларускай Акадэміі Навук²⁾.

¹⁾ Указаньні аб работах краязнаўцаў за 10 год існаваньня БССР зьмешчаны яшчэ ў вып. 1 „Прац“ Катэдры Археалёгіі ЇБК за 1928 год.

²⁾ Лісты і пасылкі да 16 кля на імя ЦБК і Беларускай Акадэміі Навук перасылаюцца па пошце дарма.

Р. Пяцэвіч, У. Мікіцінскі, П. Ажэўскі.

Краязнаўчы рух на Случчыне.

(Да пяцігодзьдзя Случкага Краязнаўчага Таварыства).

Агульны гістарычны агляд і сучасны стан¹⁾.

Пачатак краязнаўчае працы на Случчыне трэба аднесці да 1918 году, калі тут заснавалася Культурна-Асьветнае Таварыства „Папараць-кветка“.

Праца Т-ва хутка пашырылася: яно мела ў самым Случку звыш 150 сяброў, апрача таго дзёве філіі на павеце: „Крыніцу“ ў Старыцы і „Зорку“ ў Ліпніках. Таварыства выдавала часопіс „Наша Каляіна“. Дзейнасьць яго выявілася ў зьбіраньні фольклёру, папулярызаваньні ведаў пра Беларусь і распаўсюджваньні кніжак на беларускай мове, якіх за кароткі час сьнаваньня таварыства было пашырана праз філіі звыш 10.000.

У 1921 годзе таварыства „Папараць-кветка“ зачынілася. У гэты час быў арганізаваны Случкі Павятовы Аддзел Народнае Асьветы, які ставіў сабе мэтай пашырэнне беларускай культуры і вывучэньне пытаньняў краязнаўства. Зараз-жа Аддзел даручыў аднаму з сяброў Таварыства „Папараць кветка“ Андрэю Бараноўскаму распачаць працу па зьбіраньні і захаваньні рэчаў культурна-краёвага значэньня, для чаго адвёў пакой у будынку былой гімназіі і палажыў яму зарплату па стаўцы настаўніка. Такім чынам быў паложаны пачатак заснаваньню ў Случку краязнаўчага музэю. Але ў хуткім часе выявілася, што Павятовы Аддзел, які ў тыя часы меў шмат працы, ня можа аддаць належнага часу і сродкаў на пашырэнне чыста краёвай працы, таму ён стаў клапаціцца аб заснаваньні асобнай камісіі, з шырокім удзелам у ёй зацікаўленых асоб, па прынцыпу дабраахвотнасьці. У выніку ўсяго гэтага ў верасьні 1922 г. і была заснавана Случкая Павятовая Камісія Беларусказнаўства, пры Павятовым Адзеле Народнае Асьветы; яна праіснавала год, да верасьня 1923 г., калі і была рэарганізавана ў Случкае Павятовае Таварыства Краязнаўства.

Камісія мела мэту: 1) Апанаваньне ведамі пра Беларусь, якія былі назапашаны да часу заснаваньня камісіі, 2) распрацоўку мэтодычных пытаньняў выкладаньня комплексу ведаў аб Беларусі, гэта значыць, беларусказнаўства ў школах, і 3) вывучэньне і дасьледваньне Беларусі, асабліва былога Случкага Паве́ту. Камісія складалася пераважна з асьветнікаў, выкладчыкаў беларусказнаўства ў школах, інспэктароў соцыяльнага выхаваньня і іншых. За час свайго існаваньня яна прарабіла вялізарную, для таго часу, працу, якая выклікала водгукі на старонках „Полымя“, „Савецкай Беларусі“ і інш. Гэтаму спрыяла тое, што праца камісіі мела сваім прадметам пераважна заданьні сучаснасьці.

Камісар Народнае Асьветы Беларусі Ў. Ігнатоўскі, у часе свайго побыту ў Случку, ухваліў працу камісіі і даручыў Павятоваму Адзелу Народнае Асьветы і надалей дапамагаць пашырэнню гэтай працы. Адбывалася яна ў двух кірунках: асьветнага беларусказнаўства

¹⁾ Усе весткі аб Случкай павятовай камісіі беларусказнаўства ўзятыя намі з надысланай нам к гадавіне г. Каспяровічам копіі яго артыкулу, які друкуецца ў брошурцы „Краязнаўства“.

і краязнаўства наогул. У першым кірунку дзейнасьць камісіі выявілася ў скліканьні сходаў і агульна-гарадзкіх і павятовых беларусазнаўчых канфэрэнцый. На іх, адпаведна вымаганьням часу і патрэбам асьветнай працы Случчыны, заслухоўваліся даклады, якія мелі дапамагаць выкладчыку беларусазнаўства ў яго школьнай працы: аб творчасьці М. Чарота, аб прозе Гартнага, аб стане Беларусі пасля Люблінскае вуніі, аб рэволюцыйным руху на Беларусі, а таксама даклады аб спосабах і задачах выкладаньня беларусазнаўства ў школе.

Паваротнымі ў апошняй галіне былі агульна-гарадзкая беларусазнаўчая канфэрэнцыя—18 кастрычніка 1922 г. і павятовая—15-17 студзеня 1923 г. У працы апошняй прымалі ўдзел выкладчыкі прадметаў беларусазнаўства поўных і няпоўных сямігодак Слуцкага павету ў ліку 27 асоб, прадстаўнік Камісарыяту Асьветы, інструктары соцыяльнага выхаваньня і госьці. Былі абмеркаваны наступныя даклады: аб выкладаньні географіі Беларусі, аб мэтодах выкладаньня гісторыі Беларусі, аб выкладаньні беларускае мовы, аб пісьмовых працах вучняў на беларускай мове. Канфэрэнцыя прызнала тэрмін беларусазнаўства ў сунках да працоўнай школы на Беларусі лічыць архаічным і неадпаведным, разумеючы, што працоўная школа на Беларусі павінна быць цалкам пабудавана на прынцыпах радзімазнаўства. Тыя-ж прадметы, якія мы прывыклі разумець пад беларусазнаўствам: беларуская мова, літаратура, географія і гісторыя Беларусі, зьяўляюцца, па думцы канфэрэнцыі, толькі часткай беларусазнаўства і як гэткія, не павінны выдзяляцца ў асобную групу, а павінны цесна злучацца з іншымі прадметамі і ўзаемна дапаўняцца. Загадчыкі школ і школьныя рады павінны імкнуцца да таго, каб выводзіць нашу школу на шлях радзімазнаўства; пры выкладаньні беларускай мовы ў малодшых групах, грунтавацца на жывой народнай мове данай мясцовасьці, дзе знаходзіцца школа. Усебаковае вывучэньне на лекцыях географіі прыродных багацьцяў краю і заняткаў насельнікаў павінна даць цвёрды грунт масам вучнёўскае моладзі, для далейшай працы ў справе эканамічнага адраджэньня краю. Гэтыя думкі канфэрэнцыі, побач з іншымі, уяршыню сказалі масцовае цвёрдае слова аб школьным краязнаўстве.

У галіне краязнаўчай дзейнасьць Слуцкай павятовай камісіі беларусазнаўства выявілася ў заслухоўваньні дакладаў па школьным краязнаўстве, выпрацоўцы анкет і праграм, пашырэньні музэю, наладжваньні экскурсіі і папулярызацыі ідэй краязнаўства. З прычыны адсутнасьці ў Слуцку патрэбных архіваў і бібліотэк, а таксама неабходнасьці ўсебакова ведаць Случчыну, дзеля беспамылковага будаваньня яе новага жыцця, камісія ўсю сваю ўвагу сконцэнтравала на вывучэньні сучаснага яе становішча ў самых разнастайных галінах. Адпаведна гэтаму на сходах камісіі абмяркоўваліся наступныя даклады: школа на Случчыне, Слуцкія паясы, соцыяльнае выхаваньне на Случчыне, вывучэньне беларускага мастацтва наогул і народнага мастацтва Случчыны організацыя і плян Слуцкага музэю радзімазнаўства і школьнага радзімазнаўчага музэі. Кароткі зьмест гэтых дакладаў пазьней друкаваўся ў газэце „Савецкая Беларусь“. Для зьбіраньня потрібных матар'ялаў, камісія організаўвага экспэдыцыі. Фактычнае кіраўніцтва Слуцкай павятовай сельска-гаспадарчай выстаўкай з этнографічным аддзелам у 1923 г. наладжана таксама камісіяй беларусазнаўства. Запісваньне фольклёру рабілася настаўнікамі і вучнямі на мясцох, якія прысылаліся ў камісію. Рассылаліся таксама анкеты, на якія атрымоўваліся з месц адказы. Камісіяй організаўваліся экскурсіі з розных месц

павету ў Слуцк і са Слуцку на павет. Для пашырэння музейнай працы была вылучана асобная падкамісія, якая ў першую чаргу занялася збіраннем і захоўваннем тых рэчаў, якія маглі знікнуць. Пад кіраўніцтвам падкамісіі, пачаў засноўвацца шэраг валасных радзімазнаўчых музеяў. Апрача таго падкамісія клапацілася аховаю мясцовых помнікаў старасветчыны, якімі так багата Слуцчына. Популярызацыя ідэй краязнаўства і працы самой камісіі рабілася сябрамі праз перыодычны друк і даклады на сходах настаўнікаў, комсамольцаў, вучняў, піонэраў і т. д. Па валасьцях было зроблена звыш 40 такіх дакладаў, інспектарамі сацыяльнага выхавання, — сябрамі камісіі. Для пашырэння пропаганды ідэі і ведаў аб сваім краі было ўтворана асобнае лектарскае бюро камісіі, якое наладзіла шэраг лекцый у горадзе, а таксама некалькі па розных кірмашох у Слуцку. На ўсім працягу сваёй дзейнасці, камісія трымала моцную сувязь з Павятовым зямельным аддзелам, мясцовым земляробчым тэхнікумам і іншымі ўстановамі, што значна паляпшала яе працу. Аб працы камісіі ў свой час друкавалася ў розных перыодычных выданнях.

У верасні 1923 г. дзякуючы таму, што пільная патрэба вырашэння тэрміновых пытанняў асветнага краязнаўства была задаволена працай камісіі, яна рэарганізавалася ў навукова-даследчую арганізацыю — Слуцкае Павятовае Таварыства Краязнаўства. Глеба для існавання Таварыства была настолькі падрыхтавана, што ў першым месяцы ў склад яго ўвайшло больш за 100 чалавек розных працаўнікоў. Статут Таварыства быў зацверджаны Аддзелам Народнай Асветы, і праца, распчатая папярэдняй камісіяй, значна ажывілася. Але хутка падышоў перапынак яе. Да лістапада месяца ўсе асобы, якія стаялі на чале праўлення, у тым ліку і загадчык музея, пакінулі Слуцк. Краязнаўчая праца зусім спынілася да вясны 1925 г., калі адбыўся сход зацікаўленых асоб, які і заснаваў Слуцкае Акруговае Таварыства Краязнаўства. Летам праца зноў спынілася і аднавілася толькі 22 лістапада 1925 г., калі зацверджаны быў АВК сталы статут таварыства, апрацаваны ЦБК. З гэтага часу і да ліквідацыі Слуцкае Акругі, дзейнасць Таварыства была вельмі жвавай, дзякуючы ўважлівым адносінам Акрывканкому, які дапамагаў таварыству матар'яльнымі сродкамі, асыгноўваючы іх на розныя мэты: экскурсіі, канферэнцыю, таксама водпускам сродкаў у каштарысным парадку; так у 1926 годзе было асыгнавана 100 р. на экскурсіі, а ў 1926—1927 бюджэтным годзе адпушчана па каштарысу на ўтрыманне музея і на краязнаўчую працу 1000 руб. Апрача гэтага Акрывканком дапамагаў вярбоўцы сяброў Таварыства, і быў час, калі ўсе працаўнікі яго цалкам уваходзілі ў склад Акруговага Таварыства Краязнаўства. Вынікам гэтага было тое, што ў 1925-26 годзе агульных сходаў Т-ва, на якіх прысутнічала ад 40 да 100 сяброў, было 6, а пасяджэнняў праўлення 27. Усяго сяброў таварыства лічылася 100 чалавек: беларусоў 60, яўрэяў 35, палякаў—5; партыйных 7, беспартыйных 93. Настаўнікаў—45, вучняў—40 і іншых—15. Сябры таварыства падзяляліся на сэкцыі і вялі працу паводле распрацаванага пляну. Усіх сэкцый было 5, а) музейная 32 сяброў, б) прыродна-геаграфічная—20 сяброў, в) культурна-гістарычная—21 чалавек, г) этнографічна-эканомічная—27 асоб, д) юнсэкцыя з бягучым лікам асоб; апрача таго працавала слоўнікавая камісія—37 асоб. На раёнах былі краязнаўчыя гурткі: Чырвона-Слабодзкі, Грозаўскі, Копыльскі і Стара-Дароскі, з агульным лікам 120 сяброў. Гурткі таксама

працавалі пры школах-сямігодках: Любаньскай, Пагосцкай, Старобінскай, Ленінскай і пры Слуцкіх агульна-адукацыйных курсах.

На агульных сходах і сходах праўлення заслухоўваліся даклады і вырашаліся наступныя пытанні: мэты краязнаўства, пабудова музея і музейная праца, гісторыя гор. Слуцку, слоўнікавая праца і праца іншых сэкцый, краязнаўчыя экскурсіі, папулярызацыя працы па раёнах

Актыў Слуцкага Раённа-Гарадзкога Т-ва Краязнаўства 1928 г.

Зьлева направа сядзяць: С. Куровіч, Ю. Сяляновіч, Т. Бахановіч, Р. Пяцэвіч, К. Касцюк, У. Мікіцінскі, В. Нямковіч. Адсутнічае П. Ажэўскі.

Стаяць: К. Пражого, К. Аўгусцінскі, В. Мікіцінскі, П. Кацярынч, І. Крыцкі, Б. Русак, А. Крываль.

праз інструктароў і арганізаваны плян вывучэння Капыльскага раёну. Па сэкцыях праца выканана наступная: Этнографічна-эканамічная сабрала 300 песень і казак Слуцчыны, кароткі нарыс Слуцчыны ў этнографічным, географічным і эканамічным напрамку, экзэмпляр яго быў адасланы ў Інбелкульт для часопісу „Наш Край“. Прыродна-геаграфічная сэкцыя апрацавала 100 відаў раслін Слуцчыны, вывучала жывёлы і расліны Слуцчыны. Культурна-гістарычная сэкцыя здабыла і перамалявала плян гораду Слуцку 1780 г., агледзела і ўзяла на вучот помнікі старасьветчыны Слуцку, вывучала гісторыю гораду і рэволюцыйнага руху сярод сялянства ў 1905 г. і таксама вывучала жыццё яўрэяў на Слуцчыне. Музейная сэкцыя дабілася адводу памяшканьня пад музей, перавязла архіў Кальвінскага касцёлу, сабрала і пашырыла бібліятэку, злажыла і распаўсюдзіла адозву па акрузе аб ахвяраваньні музейных рэчаў. Слоўнікавая камісія сабрала 1000 слоў мясцовай мовы. Акруговае Т-ва мела бюджэт 430 рублёў, якія злажыліся з асыгнаваньняў Інбелкульту 300 рублёў, Акрвыканкому—100 р. і сяброўскіх узносаў 30 руб. Га-

лоўны выдатак гэтых сродкаў пайшоў на абсталяваньне музэю, 150 р. на Акруговую конфэрэнцыю, якая адбылася 23 і 24 кастрычніка 1926 г. На гэтай конфэрэнцыі, якая праводзілася пры ўдзеле прадстаўніка ЦБК тав. Казака, прысутнічалі 41 дэлегат Т-ва. На ёй абгаварваліся пытаньні: 1) Справаздача Акруговага Праўленьня і двух раённых таварыстваў: Грэскага, Любаньскага і аднаго гуртка пры Пагосцкай сямігодцы. 2) Задачы і мэты краязнаўства і аб далейшай працы па акрузе. 3) Краязнаўства і школа. 4) Выбары Праўленьня. 5) Рознае.

Конфэрэнцыя ўхваліла плян працы Т-ва на 1926—1927 г., які быў вельмі вялікі, не адпавядаў сілам і ўмовам працы і быў выкананы толькі часткова. Плян будаваўся па трох галінах: 1) Організацыя Т-ва. 2) Популярызацыя працы яго. 3) Дэталізацыя самой працы. Па першаму моманту прадбачылася організацыя сэкцыі, наладжваньне пасяджэньняў праўленьня і агульных сходаў, організацыя раённых таварыстваў і гурткоў па сельсаветах і школах. Значная ўвага адводзілася ўцягненьню сяброў у Т-ва, як па Саюзе Працасьветы, так і па іншых. Популярызацыяй працы прадбачылася асьвятленьне перад працоўнымі масамі ідэй краязнаўства на сходах сяброў саюзаў шляхам дакладаў, лекцый, друкаваньнем вестак аб краязнаўчай працы на мясцох у газэтах і пэрыодычных выданьнях, як часопіс „Наш Край“, папаўненьне краязнаўчых бібліотэк, выдзеліць лектарскае бюро, прасіць Інбелкульт камандыраваць з цэнтру лектароў па навучна-краязнаўчых пытаньнях, уцягнуць у працу ЛКСМ з мэтай скарыстаць маладыя, актыўныя сілы дзеля вывучэньня краю.

У напямку канкрэтызацыі даваліся заданьні праўленьню лікам 7 і кожнай сэкцыі ня менш як па 7. Заданьні былі такога характару, што поўнага выкананьня за год немагчыма было чакаць нават і пры лепшых умовах. Вось напрыклад сьпіс заданьняў прыродна-геаграфічнай сэкцыі: 1) Пабудаваць у Слуцку мэтэаролёгічную станцыю і стала весьці мэтэаролёгічныя і фэнолёгічныя нагляданьні. 2) Злажыць карты расьлінных згуртаваньняў глеб вадазбораў. 3) Паставіць шырока пытаньне аб заснаваньні дасьледчага ботанічнага надзелу. 4) Зьбіраць калекцыі розных жывёл, расьлін у іх зімовым стане. 5) Складзіць дэндролёгічную калекцыю мясцовых дрэўных парод. 6) Паставіць на сходах сэкцыі і публічна шэраг дакладаў аб флёры, фаўне, клімаце і прыродных асаблівасьцях акругі. 7) Вывучыць і пісьмова злажыць шляхі зносін сухаземных і водных.

А тым часам умовы для працы сталі зьмяняцца к горшаму. У 1927 г. паўстала пытаньне аб ліквідацыі Слуцкай акругі, што выклікала адліў са Слуцку актыўных і працаздольных сяброў. З другога боку пераход на раённае становішча пагражаў і зьмяншэньнем матэрыяльных сродкаў. Праца прымала меншы, раённы маштаб; усё гэта не давала магчымасьці шчыра ўзяцца за працу, вынікам чаго мы маем наступную справаздачу 25 верасьня 1927 г. аб дзейнасьці Слуцкага Акруговага Т-ва краязнаўства за 1926-1927 г.

Сяброў Т-ва з 100 зьменшылася на 50, вышлі, як адзначана вышэй, карысныя для працы асобы. Праўда, што партыйнае ядро павялічылася з 7% на 43%. У папярэднім годзе было 7, у гэтым годзе дайшло да 21, ды яшчэ адзін комсамалец, але парыву таго да працы, як раней, ня было. Па нацыянальнасьці сябры падзяляліся наступным чынам: беларусоў—41, яўрэяў—9. Па профэсіі: настаўнікаў—34, вучняў—7, інспэктароў нарасьветы—2, дактароў—7, загадчыкаў розных устаноў—3, дзелаводаў—3.

Праўда, праўленне працавала старэнна, зрабіўшы за гэты год 35 пасаджэнняў і арганізаваўшы 1 сталую экскурсію на возера Князь (глядзі экскурсійная праца Т-ва).

Сэкцыя зрабілі наступную працу. Музейная: прыняла рад крокаў да замацавання выдаткаў на ўтрыманне музея ў 1927-28 г. за кошт бюджэту гораду, вынікам чаго было асыгнаванне па бюджэту 300 р. на памянёную справу. Зроблена аднавярстовая топографічная карта Слуцкага раёну, як прадпасылка да ўсебоковага вывучэння раёну. Набыты тыповыя ўзоры глеб (у монолітах) з ваколіц воз. Князь. Набыты чучалы птушак ад цімкавіцкага настаўніка Шахлевіча, апрацаваны матар'ялы, набытыя ў экскурсіі, якія ўзбагацілі музей калекцыямі ботанічнымі, дэндrolёгічнымі і геолёгічнымі. Набыты павялічаныя фотоздымкі тыпаў жыхароў Слуцкіны і фотоздымкі Слуцкага поясу. Прыняты вельмі каштоўныя статыстычныя матар'ялы ад ліквідаванага акруговага Статыстычнага Бюро.

Культурна-гістарычная сэкцыя збіралася 4 разы. Былі заслуханы даклады на тэмы: 1) апісанне гор. Слуцку на аснове пляну 1780 г. 2) Слуцкая старасветчына, у прыватнасці Ражэсцьвенская царква. 3) Аб паншчыне на Слуцкіне.

Прыродна-геаграфічная сэкцыя збіралася 4 разы. Заслуханы даклады аб прыродных фарбах, якія ўжываюцца на Слуцкіне, і аб збіранні кузурак. Сабрана калекцыя шасціножак у ліку 82, раслін—26, па орнітолёгіі 17 чучал і разаслана анкета аб шляхох зносін.

Грамадзка-эканамічная сэкцыя збіралася 2 разы, заслухала даклад на тэму: „Дзяды на Слуцкіне“.

Агульны сход Т-ва ў ліку 25 асоб, які адбыўся 25 верасня 1927 г. падвёў вынікі працы за мінулы год, рэарганізаваў Слуцкае Акруговае Таварыства ў Слуцкае Раённа-Гарадзкое, адпаведна адміністрацыйнаму прынцыпу краязнаўчага раёнавання БССР і зладзіў больш сьціслы плян працы на 1927—1928 год. Пры гэтым сход, прыняўшы пад увагу змянішэнне краязнаўчых сіл, ня лічыў патрэбным браць стаўку на вялікую колькасць працы, абмежаваўшыся наступным плянам: а) па арганізацыйных пытаннях: 1) весьці працу па ўцягненні большага ліку сяброў. 2) Даставіць краязнаўчыя бібліятэкі і часопіс „Наш Край“ у кожны гурток і весьці нагляд за працай апошніх. 3) Імкнуцца да арганізацыі гурткоў пры кожным сельсавеце і школе, якая налічвае ня менш 2 настаўнікаў. 4) Клапаціцца аб пабудове мэ-тэаролёгічнай станцыі. 5) Прыняць удзел у сустрэчы 10-е гадавіны Кастрычнікавае рэвалюцыі. 6) Сабраць слоўнік матар'ял і адаслаць у Інбелкульт. Выворча праца: а) па музейнай сэкцыі. 1) Узяць на вучот усю маемасць па музеі. 2) Імкнуцца да пашырэння будынку пад музей. 3) Даставіць музейныя рэчы з Цімкавіч. 4) Прыняць крокі да пашырэння прыродна-геаграфічнай і грамадзка-эканамічнай частак музея. б) Па прыродна-геаграфічнай сэкцыі: 1) Весьці сталыя мэ-тэаролёгічныя і фэнолёгічныя нагляданні. 2) Зладзіць раённыя карты для гурткоў. 3) Прыняць удзел у сельска-гаспадарчай выстаўцы. в) Па культурна-гістарычнай сэкцыі: 1) Складзіць карту і апісанне курганоў і помнікаў старасветчыны раёну. 2) Па грамадзка-эканамічнай сэкцыі: 1) вывучыць прадпрыемствы Слуцкіны. 2) Сумесна з культурна-гістарычнай сэкцыяй правесці вывучэнне сучаснага стану так званых Слуцкіх выбранцаў з гістарычным аглядам.

Як ні малы гэты плян, але цалкам выканаць яго не ўдалося, га-лоўным чынам з прычыны пераарганізацыі акругі, а таксама таварыства і малай зацікаўленасьці сяброў гэтаю справай.

Зрабіла Т-ва да часу 1 лістапада 1928 г. наступнае: 1) Па ўсіх сельсаветах, сямігодках, хатах-чытальнях таварыства разаслала адносныя са статуатамі аб неабходнасьці заснаваньня гурткоў і аб іх карысьці, з далучэньнем прыкладнага пляну працы. Вынікамі было тое, што краязнаўчая сетка пашырылася. К пачатку 1928 г. яна складалася з раённа-гарадзкога Т-ва і 2 гурткоў пры сямігодках з агульным лікам 100 сяброў. У сучасны момант акрамя раённа-гарадзкога Т-ва ёсьць 9 гурткоў, з якіх 8 пры школах гораду і раёну і адзін пры Кастрычнікаўскім сельсавеце, з агульным лікам сяброў 500 чалавек. Адносна пабудовы мэтаролёгічнай станцыі, праўленьне клапацілася шмат, але сытуацыя ў гэтым годзе зьмянілася, бо зацікаўленыя ўстановы знайшлі больш карысным пабудаваць гэткую ў саўгасе Мар'іна, на балотах, дзе вядзецца мэліорацыя. Фэнолёгічныя нагляданьні вядуцца сыстэматычна і ўстаноўлены вадамерны пункт для назіраньня рэжыму вод. Садоўніцтва вывучаецца шляхам заданьняў вучням школ, але вынікі гэтае працы пакуль што слабыя.

У сэнсе апрацоўкі карты помнікаў старасьветчыны справа стаіць здавальняюча: Атрымана значная колькасьць матар'ялаў і ў канцы году будзе складзена трохвярстовая карта. Павялічылася падпіска на часопіс „Наш Край“ з пашырэньнем краязнаўчай сеткі. Вядзецца вывучэньне эканомічнага і культурнага становішча раёну.

Павялічэньне музэю ідзе шпарка. У гэтым годзе набыта значная колькасьць матар'ялаў як прыродна-геаграфічнага, так і грамадзка-эканомічнага зьместу. У прыватнасьці апрацаваны 2 гэрбарыі,—адзін дрэўных парод, якія рэдка сустракаюцца, другі—звычайных мясцовых расьлін; апрацавана невялікая дэндролёгічная калекцыя і калекцыя птушыных яек. Набыты 11 моделаў рыбацкіх прылад, якія ўжываюцца на Князь-возеры. Паступілі моделі ткацкіх прылад; апрацавана больш за 100 фотоздымкаў, якія зьяўляюцца вынікамі падарожы на Князь-возера.

У сучасны момант апрацоўваюцца матар'ялы, набытыя ў часе падарожай, якіх сёлета адбылося 4, з якіх тры з мэтай вывучэньня свайго раёну і адна па сумежных раёнах.

У сэнсе выкананьня даручэньняў ІБК сабрана некаторая колькасьць матар'ялаў аб прыродных фарбах, якія ўжываюцца на Случчыне; сабраны ў нязначным ліку весткі аб фарбаваньні яек-пісанак; зложаны сьпіс паселішч Случкага раёну з адзначэньнем націскаў, выканана шмат аптальнікаў аб словах: волаты, ваўкі, асілкі.

Апрача пералічанага, у гэтым годзе Случкае Т-ва краязнаўства прыняла ўдзел у часопісу „Наш Край“, надаслаўшы матар'ялы, якія і былі надрукаваны.

Т-ва таксама прыняла ўдзел і ў выстаўцы краязнаўчых фотграфій і зарысавак, якая была арганізавана ЦБК у Менску, на якой экспанавала 90 фотоздымкаў. Сябрам таварыства У. Мікіцінскім зложаны нарыс гісторыі Случку з часоў дагістарычных і да канца XIX ст., а другім сябрам П. Ажэўскім апрацавана „вяселье на Случчыне“. Акрамя пералічанага, адаслана ў ЦБК 150 нумароў фольклёру.

У сучасны момант Таварыства складаецца з 125 сяброў, праўленьне—з 9 асоб. З іх членаў і кандыдатаў КПБ—13 чал., ЛКСМ—29, беспартыйных—83 ч. беларусоў—103, яўрэяў—19, расійцаў—2, іншых—1,

настаўнікаў—33, політасветпрацаўнікоў—2, аграномаў—2, дактароў—1, коопэратараў—1, статыстыкаў—1, служачых у іншых установах—1, студэнтаў пэдкаурсаў—і пэдтэхнікуму—76.

За гэты час адбылося 5 агульных сходаў, на якіх зачытаны два даклады: 1) Аб вытворчасці Слуцкае фабрыкі паясоў XVIII ст., 2) аб падарожжы па Случчыне. Апошні сход быў прысьвечаны пытаньням, звязаным з 10-гадовым юбілеем краязнаўчага руху на Случчыне і

Слуцкі Краязнаўчы Музей.

5-годзьдзем дзейнасьці Краязнаўчага Таварыства. Адбылася яшчэ канфэрэнцыя краязнаўчых гурткоў.

Праўленьне працуе, робячы пасяджэньні досыць рэгулярна, амаль штотыднёва, хаця і пры нязначным ліку членаў праўленьня.

Да недахопаў трэба аднесці слабую працу сэкцый, а таксама неакуратнае наведваньне пасяджэньняў праўленьня некаторымі яго членамі.

Да перашкод адносіцца немагчымасьць набыць памяшканьне пад музей, які ўжо страціў сваё значэньне, набываючы характар складу музейных рэчаў. Клопаты Праўленьня перад Гарсаветам не даюць ніякіх вынікаў. Збоку асоб, якія стаяць на чале кіруючых органаў, не наглядаецца зацікаўленасьці да спраў краязнаўства.

Зрабіўшы агульны агляд, неабходна спыніцца больш дакладна на асобных момантах з дзейнасьці Таварыства Краязнаўства.

Асьвятленьне ў друку краязнаўчае дзейнасьці на Случчыне.

Краязнаўчая дзейнасьць на Случчыне не магла прайсці неадзначанай. Калі дагэтуль няма значных друкаваных прац, якія змаглі-б азнаёміць грамаду з дасягненьнямі ў справе дасьледваньня краіны, то гэтага нельга сказаць у адносінах да асьвятленьня ў друку культурнае дзейнасьці арганізацыі.

Слуцкая павятовая Камісія Беларусказнаўства досыць шырока карысталася друкам, каб гэтым шляхам знаёміць шырокія колы працоўных з краязнаўчай працай і яе вынікамі.

Матар'ялы аб гэтай дзейнасці (пастановы конфэрэнцыі) былі часткова апублікаваны адным з піонэраў краязнаўчага руху на Слуцчыне М. Каспяровічам, у верасні 1924 г. у № 3-7 „Бюлетэні офіцыйных загадаў і паведамленьняў Віцебскага аддзелу Нарасьветы“. Затым кароткі змест дакладаў, якія маюць краязнаўчы характар, друкаваліся ў газэце „Савецкая Беларусь“ №№ 116, 150, 151 і інш. за 1923 г. і №№ 105, 197, 198 і інш. за 1924 г. №№ 219 і інш. за 1925 г. Популярызацыя ідэй краязнаўства і працы камісіі рабіліся членамі яе праз пэрыодычны друк. Аб працы камісіі друкавалася ў „Полымі“ (Менск 1923 г. № 2 ст. 133), „Савецкай Беларусі“ за 1922 г. № 243, 282 і інш. і 1923 г. № 24, 27, 72, 114, 115, 124, 138, 149, 181, 290 і інш. З выходам у сьвет з 1925 г. спэцыяльнага краязнаўчага часопісу „Наш Край“ справа значна паляпшаецца: тут ужо, пабач з матар'яламі інфармацыйнага характару, пачынаюць прасочвацца невялічкія арыгінальныя працы мясцовых краязнаўцаў. Гэтак у 1926 г. у № 8-9 (11-12) жнівень-верасень, час. „Наш Край“ зьмяшчаецца першы артыкул Зянюка (Грозава) „З кім па'раёну“ (краязнаўчая падарож па Грэшчыне), затым у № 12 (15) за сьнежань зьмешчана інфармацыя аб першай Слуцкай Акруговай Краязнаўчай Конфэрэнцыі і дзейнасці Таварыства.

1927 г. быў значна бяднейшым, толькі ў № 8-9, жнівень-верасень („Наш Край“) была зьмешчана заметка І. Рушкевіча „Рэшткі старасьветчыны“. Здабываньне агню ў в. Даманавічах, Старобінскага раёну. 1928 г. у справе зьмяшчэньня матар'ялаў трэба лічыць самым багатым. Гэтак у № 1 (28) „Наш Край“ за студзень месяц, надрукаваны невялічкі артыкул У. Мікіцінскага „Слуцкі раённы краязнаўчы музэй“ (кароткае апісаньне). У № 2 (29) за месяц люты. У. Мікіцінскі, Р. Пяцэвіч, П. Ажэўскі.—„Падарож па Слуцчыне“ № 3 (30) сакавік У. Мікіцінскі, Р. Пяцэвіч,—П. Ажэўскі, „Падарож па Слуцчыне“ (канец). У гэтым жа нумары, М. Каспяровіч. „З гісторыі краязнаўства“ № 5 (32) май. У. Мікіцінскі.—„Аб арганізацыі групавых падарожай з мэтай пазнаньня і вывучэньня краю“. № 6-7 (33 34) чэрвень-ліпень.—Інфармацыя аб дзейнасці Слуцкага Т-ва Краязнаўства за 5 месяцаў 1928 г.“.

Акрамя гэтага за 1925-28 г. было зьмешчана да 40 карэспандэнцый у газ. „Савецкая Беларусь“, „Зьвязда“, „Вясковы Будаўнік“, у якіх адзначалася як краязнаўчая дзейнасьць на Слуцчыне, гэтак і кароткія заметкі краязнаўчага характару.

Падарожніцтва ў дзейнасці Слуцкага Т-ва Краязнаўства.

Падарожніцтва, як спосаб пазнаньня і вывучэньня краю, у дзейнасці Слуцкага Таварыства Краязнаўства займае досыць пачэснае месца. Пачаткам гэтае дзейнасці трэба лічыць 1923 г., калі Слуцкая Павятовая Камісія Беларусказнаўства наладзіла першую экспэдыцыю па вывучэньні і зарысоўваньні народнага орнаменту. На жаль, нам невядомы ні маршрут, ні іншыя падрабязнасьці экспэдыцыі. Вынікам яе было звыш 200 зарысавак, якія прадстаўляліся на ўсесаюзную сельска-гаспадарчую і самагаспадарчую-прамысловую выстаўку. Зразумела, што гэтая першая падарож насіла вузка-спэцыяльны характар, але тым часам, побач з выкананьнем спэцыяльнага заданьня азнаёміла ўдзельнікаў з жыцьцём і асаблівасьцямі краіны.

У далейшым, з заснаваньнем Акруговага Т-ва краязнаўства, падарожніцкая справа прымае іншых характар. Тут яна робіцца тэмай спецыяльнага абгаварэння, у вініках чаго ёй дадаецца характар асобнага віду даследчай працы да ўсебаковага вывучэння краіны. Так абстаяла справа ў 1926 г., калі Таварыствам было высунута пытаньне аб наладжаньні вялікае падарожы па Слуцчыне, ласьне ў самую глухую частку акругі на воз. Князь і яго ваколіцы. Адсутнасьць практыкі, навізна справы выклікала жвавую дзейнасьць у гэтым напрамку. Трэба было вызначыць маршрут, каб захапіць больш цікавыя, мала даследваныя месцы, азнаёміцца з адпаведнай літаратурнай, выпрацаваць шэраг пытаньняў, на якія патрэбна было атрымаць адказ на месцы, правілы для ўдзельнікаў, потым паклапаціцца аб сродках. Але з некаторых прычын і адсутнасьці патрэбнай сумы грошай, падарож не адбылася. Праробленая праца зьявілася тым грунтам, на якім у 1927 г. Т-ва здзейсніла намечаную праграму пры дастатковых грашовых сродках. Падарож адбылася пры ўдзеле пяціх асоб і аднае фурманкі пад прылады і маемасьць падарожнікаў. Маршрут быў наступны: Слуцк—Журава—Белічы—Млынкі—Чапляі—Бранчыцы—Жабіна—Іздрашава—Забродзкія хут.—Кулакі—Стамагілы—Тычыны—Лістападавічы—Старобін—Саковічы—воз. Сьвятое—Мількавічы—Гадзінскія хут.—Махнавічы—Дамановічы—Пісаравічы—Восаў—Князь-Вазерская—Ляхавічы—Пухавічы—Дзякавічы—Пасталы—Буды—Сосны—Сальцо—Юркавічы—Шыпілавічы—Обчынарачэнь—Вакальнае—Цёсава—Пагост—Быкава—Цараўцы—Журава—Слуцк,—працягам 232 вярсты. Заняла падарож 14 дзён. Было сабрана шмат апісальнага матар'ялу, запісана 150 нумароў фольклёру, зроблена 70 фотоздымкаў—краявідаў, тыпаў насельніцтва, паселішчаў, рознай будоўлі і помнікаў старасьветчыны. Замалявана 10 плянаў, сабраны гэрбарыі расьлін, набыты ўзоры глеб і некаторых выкапняў. Кароткае апісаньне падарожы было зьмешчана ў часопісу „Наш Край“ (№№ 2-3 Люты-Сакавік 1928 г.). Трэба сказаць, што падарож была старанна падрахтавана. Аб ёй гаварылася па радыё з Менску, газета „Савецкая Беларусь“ у сваёй рэцэнзіі на № 3 „Наш Край“ вельмі цёпла адазвалася аб зьмешчаных матар'ялах.

Набыты вопыт 1927 г. быў пакладзены ў аснову далейшае дзейнасьці Таварыства ў гэтым напрамку. У праграму на летні час 1928 г. былі ўведзены 4 падарожы, з якіх тры прызначаліся вывучэнню Слуцкага раёну і адна для азнаямленьня і даследваньня часткі тэрыторыі былое Слуцкае акругі.

Намечаныя падарожы адбыліся пешшу на працягу чэрвеня, ліпня і жніўня месяцаў па наступных маршрутах.

Першая падарож (па Слуцкім раёне. Паўночна-ўсходняя частка). Маршрут: Слуцк—Мелешкавічы—Бярозаўка—Папоўцы—Сорагі—Міргара.—Красная-гара—Волашава—Рыжыца—Мелітонава—Вілы—Амговічы—Гутніца—Старэва—Весея—Міхейкі—Слуцк,—працягам 102 в. Патрачана 6 дзён.

Другая падарож (па Слуцкім, Грэскім, Пухавіцкім, Стара-Дароскім раёнах). Маршрут (скарочаны) Слуцк—Васілінкі—Докшыцы—Ушаловічы—Шулякі—Грэск—Маразы—Забелы—Шышчыцы—Замосьце—Вераб'ёва—Вежы—Неспадзянка—Рудзіца—Круглае—Асавец—Шчыткавічы—Леўкі—Дражня—Парэчча—Омельна—Суцін—Жыцін—Крымок—Юравічы—Масеевічы—воз. Скачальскае—Фалічы—Старыя Дарогі—Солан—Горкі—Омговічы—Слуцк,—працягам 267 вёрст Патрачана 12 дзён.

Трэцяя падарож. (Па Слуцкім раёне. Паўднёва-ўсходняя частка) Маршрут: Слуцк—Б.-Сьліўскія хут.—Волаты—Саўгас Некрашы—Панічы—Дарасіно—Княжа—Магіла—Урэчча—Слуцк,—працягам 61 вярста. Патрачана 5 дзён.

Чацьвертая падарож. (Па Слуцкім раёне. Паўночна-Заходняя частка). Маршрут: Слуцк—Івана Агароднікі—Саўгас Івань—м. Леніна—Шэлавічы—Лапацічы—Сярэднікі—Старцавічы—Падліпцы—Бязьверхавічы—Слуцк,—працягам 46 в. Патрачана 3 дні. Такім чынам чатыры падарожы ў 1928 г. занялі часу 26 дзён.

За гэты тэрмін пройдзена пешшу 449 в. і па чыгунцы 18 в. разам 467 в. Апрача вялікага ліку апісальнага матар'ялу, зроблена 351 замалёўка, з якіх: 265 узораў народнага орнаменту, 8 схематычных плянаў замчышч, гарадзішч, сядзіб, будоўляў; 43 краявіды, 22 малюнкi будоўлі прыватных, культавых, заводаў; 7 агульных відаў вёсак, 6—адзення, с.-г. прылад, вопраткі і інш. Набыты некаторыя рэчы для музэю.

З пералічанага відаць, што за час свайго існаваньня Слуцкае Т-ва Краязнаўства шляхам падарожай дасьледвала 699 вёрст тэрыторыі, сабраўшы шмат каштоўных матар'ялаў аб сваім краі.

Музэябудаўніцтва на Слуцчыне.

Дзейнасьць у галіне краязнаўчага музэябудаўніцтва распачалася разам з краязнаўчым рухам на Слуцчыне. Першы камень у гэтай справе быў пакладзены Слуцкай Павятовай камісіяй беларусазнаўства ў 1922 г., якая, ня гледзячы на кароткі час свайго існаваньня, шмат зрабіла ў гэтым напрамку. Камісіяй былі абгавораны даклады аб арганізацыі і пляну Слуцкага музэю радзімазнаўства, а таксама як арганізаваць школьныя радзімазнаўчыя музэі. Для ажыццяўленьня намеранай праграмы была складзена асобная камісія, якая і прыступіла да зьбіраньня матар'ялаў. З 1923 г. працяг дзейнасьці камісіі ў справах музэябудаўніцтва перайшоў да Павятовага Т-ва Краязнаўства. Гэты пэрыод да 1925 г. можна характарызаваць пэрыодам наапаўленьня багатых каштоўнасьцямі, пераважна гістарычнага і мастацкага характару. Складалася ядро, з якога мелася на ўвазе разгортваньне краёвага музэю. Побач з набыццём музэйных экспанатаў, была шырока пастаўлена справа па арганізацыі бібліятэкі пры музэі. Набыты кніжны скарб складаўся па большасьці з кніжак гістарычнага зьместу і каштоўных старадрукаў. Пад кіраўніцтвам музэйнай падкамісіі быў пакладзены пачатак заснаваньню валасных радзімазнаўчых музэяў, з якіх вядомы ў Грозаве і Леніне 1925 г. трэба лічыць паваротным у справе музэябудаўніцтва. Дзякуючы таму, што галоўная частка музэйнага скарбу складалася з рэчаў, якія маюць агульнадзяржаўнае значэньне, музэй быў пазбаўлены гэтых каштоўнасьцямі, таксама была забрана лепшая частка бібліятэкі. Такія прадметы, як партрэты князей Слуцкіх Алелькавічаў, рукапіснае евангелье XVI ст., епітрахіль і посах XVI ст., срэбная рыза XVI ст., малюнкi вядомага мастака Катарбінскага,—апынуліся ў Менскім Дзяржаўным музэі, а кніжнае багацьце—у Дзяржаўнай бібліятэцы; засталіся рэчы другараднага і трэцараднага значэньня, якія і паслужылі для пачатку новага музэябудаўніцтва, разам з заснаваньнем Акруговага Т-ва Краязнаўства. Спадчына, якая засталася ад Павятовага Т-ва Краязнаўства, складалася з 200 музэйных экспанатаў і бібліятэкі з 560 кніжак. Трынацатага сьнежня 1925 г. на другім

агульным сходзе Акруговага Т-ва, прысьвечаным пытаньням організацыйнага характару, быў зачытаны даклад на тэму: краязнаўчы музэй, музэйная праца і першыя крокі ў справе яго складаньня. Думкі, выказаныя дакладчыкам, былі пакладзены ў аснову новага музэябудаўніцтва, па якіх музэй павінен будавацца па прынцыпу 3-х аддзелаў: культурна-гістарычнага, прыродна-геаграфічнага і грамадзка-эканамічнага. Быў узяты напрамак на організацыю музэйнай сэкцыі, у абавязак якой уваходзіла: 1) распрацоўка пытаньняў у справе зьбіраньня му-

Слуцкі Краязнаўчы музэй.
Адзел Грамадзка-Эканамічны.

зэйных матар'ялаў. 2) Прыёмка экспонатаў, кніжок, архіўных скарбаў. 3) Апрацоўка і сьстэматыка музэйных матар'ялаў. 4) Складаньне каталёгаў, інвэнтарных апісаў. 5) Выдача кніжок і іншых матар'ялаў для прац сябром Т-ва. 6) Складаньне протоколаў пасяджэньняў і іншых папер, звязаных з музэйнай працай. 7) Зьбіраньне выпісак аб сваім краі з розных выданьняў і пэрыодычнага друку. 8) Нагляданьне за парадкам у часы наведваньня і інш.

У музэйную сэкцыю запісалася 32 асобы, пераважна моладзі. Праца была распачата энэргічна: набыта памяшканьне пад музэй, у якое перавезены рэшткі музэйнага і кніжнага матар'ялаў. У справе зьбіраньня экспонатаў быў узяты наступны напрамак: складзена і надрукована адозва да ўсіх партыйных, савецкіх, грамадзкіх устаноў і грамадзян Слуцкае акругі аб дараваньні матар'ялаў, якія маюць музэйны характар; затым па розных установах разасланы адносьнікі з пералічэньнем тых рэчаў, якія карысна было-б атрымаць дзеля адлюстраваньня дзейнасьці устаноў. Вынікі атрымаліся досыць здавальняючыя. Таварыству быў адданы архіў Кальвінскае царквы, у якім захоўвалася больш 400 кніжок, пабольшасьці рэлігійнага характару,

сярод якіх знайшлося шмат старадрукаў, а таксама некаторая колькасьць рукапісаў, якія адносяцца да гісторыі кальвінізму на Случчыне з паловы XVII ст. Паміж кніжнага багацьця знаходзілася вядомая Кальвінская біблія, надрукованая ў Берасьці 1563 г. Мікалаем Радзівілам Чорным, якая здадзена ў ІБК. Праца ў музэі праходзіла інтэнсыўна: апрацоўваліся гэрбарыі, прыводзілася ў парадак бібліятэка па карткавай сыстэме, складаліся каталёгі. За гэты час музэй павялічыўся на 468 прадметаў і 630 кніжок, так што к 26 кастрычніку, ласьне да дня першай акруговай краязнаўчай канфэрэнцыі, была арганізавана часовая выстаўка апрацаваных і напалову апрацаваных матар'ялаў. Дзейнасьць музэйнай сэкцыі была адзначана канфэрэнцыяй. Да гэтых часоў трэба аднесьці заснаваньне па акрузе краязнаўчых музэяў у Копылі, Любані, Старых-Дарогах і Старобіне. З 1927 году праца па музэябудаўніцтву ў Слуцку яшчэ больш узмацнілася. Праўленьнем Т-ва былі асыгнаваны 100 руб. на абсталяваньне, каб зрабіць яго даступным да агляду шырокіх мас працоўных. На асыгнаваныя грошы былі заказаны вятрыны, скрынкі шчыты і некаторая мэбля. Такім чынам к 28 сакавіка, да дня акруговага зьезду Саветаў, музэй быў адчынены раней для агляду дэлегатаў, а потым і для грамады. З гэтага часу праца музэю пачынае ўваходзіць у звычайную калёю—ён рэгулярна адчыняецца па два разы на тыдзень для агульнага агляду, праца сэкцыі ня спыняецца, паступленьне экспонатаў пашыраецца. На працягу 1927 г. паступіла 760 розных музэйных рэчаў і 144 тамы літаратуры. Дараваны яны былі наступнымі ўстановамі: 1) Слуцкім Акравыканкам—145 пр.; Слуцкай электрастанцыяй—14; Акрэдравам—54; Акрэзем-аддзелам—23; Рабоча-партыйным клубам—28; Аграномічным пунктам Слуцкага раёну—11; Саўгасам Старчыцы—6; Любаньскім раённым таварыствам краязнаўства—9; разам 298 прадметаў і 16 прыватнымі асобамі 462 прадметы. Затым паступіла 135 прадметаў ад краязнаўчай падарожы па Случчыне, якія за недахопам сродкаў, нейкі час знаходзіліся не апрацаванымі. Музэй карыстаўся шырокай папулярнасьцю. За час з 23 сакавіка і да 25 верасьня прайшло 7254 гледачы, сярэднім па 150 асоб у музэйны дзень і 12 арганізаваных экскурсій, з агульным лікам 559 чалавек. Канец 1927 г. прынёс нейкі застой у працы. Ліквідацыя Слуцкай акругі значна адбілася і на справе музэябудаўніцтва; пераход на палажэньне раёну скараціла сродкі Т-ва, дзякуючы чаму прыйшлося скараціць на адзін дзень агляд музэю, але тым часам павялічэньне яго працягваецца. Спачатку 1928 г. паступіла 317 новых экспонатаў і 111 кніжок краязнаўчае літаратуры. К сучаснаму моманту музэй налічвае 1766 экспонатаў, якія разьмешчаны па трох аддзелах: 1) Культурна-гістарычным—654 пр. 2) Прыродна-географічным—859 пр. 3) Грамадзка-эканамічным—523 пр.

Бібліятэка складаецца з 1345 кніжок, з якіх 255 па Беларусказнаўству і краязнаўству, 260 старадрукаў і 830 рознага зьместу. Ёсьць некаторая колькасьць рукапісаў, якія адносяцца да XVII—XVIII—XIX ст. Негатыўны архіў складаецца з 115 негатываў. Пры музэі ёсьць прэсы для сушкі расьлін, компас і інш. прылады. З пэрыодычнага друку выпісьваецца „Наш Край“ і газета „Савецкая Беларусь“.

Праца краязнаўчых гурткоў.

Гаворачы аб дзейнасьці Слуцкага Краязнаўчага таварыства за пяцігадовы тэрмін, нельга абыйсьці моўкі і такое важнае галіны ў яго працы, якою зьяўляецца дзейнасьць краязнаўчых гурткоў як га-

радзкіх, так і раённых. Праўда, на гэтую галіну працы асабліваю ўвагу прышлося звярнуць толькі з рэарганізацыяй Т-ва і з пераходам яго з акруговага ў рамкі раённага. У першы перыяд свайго існавання, калі Т-ва з'яўлялася акруговым, нельга было ўдзяліць належнай увагі рабоце краязнаўчых гурткоў. Т-ва імкнулася тады папулярываць ідэю краязнаўства ў раённых цэнтрах, заснаваць там раённыя краязнаўчыя таварыствы, якія і былі арганізаваны пры кожным раёне (лікам 7). Дзейнасьць гэта абхоплівае прыблізна 1926 год.

З працаю некаторых раённых гурткоў праўленьне знаёмілася на кразнаўчых канфэрэнцыях, дзе ставіліся даклады падраённых гурткоў, як прыкладам, Любаньскага, Пагосцкага і інш. Большую ўвагу прышлося ўдзяліць гэтай справе з пераходам Т-ва на раённае існаваньне, г. зн., у мінулым годзе. З самага пачатку навучальнага году праўленьнем Т-ва былі прыняты крокі к заснаваньню краязнаўчых гурткоў пры ўсіх сямігодках, як гораду, так і раёну. Апрача гэтага Т-ва імкнулася пашырыць сетку краязнаўчых гурткоў пры сельсаветах і апорных школах. Для гэтае мэты былі разасланы адпаведныя інструкцыі і ўзорныя пляны працы як па школах, так і сельсаветах.

У вініку мы мелі наступную сетку краязнаўчых гурткоў: у горадзе—7, пры раённых сямігодках—2 і сельсаветах—1.

Гарадзкія гурткі існавалі пры наступных школах: 1, 2, 3 і 4 пры адпаведных сямігодках, 5-ы гурток у профшколе, 6-ы на пэдакурсах і 7-ы пры вячэрняй школе дарослых. У раённых сямігодках існавалі гурткі Лучнікоўскі і Ленінскі (першы ў в. Лучнікох і другі ў м. Леніне) і нарэшце адзін гурток пры Кастрычнікаўскім сельсавеце. Абхоплівалі ўсе гурткі да 500 сяброў-вучняў. Склад кожнага гуртка відаць з наступнай табліцы:

№№ чарговыя	Установа, дзе існуе гурток	Калі гурток заснаваны	Лік сяброў		Увага
			1926-27 г.	1927-28 г.	
1	Гурток пры I сямігодцы . .	У пачатку лют. 1928	—	61	30,5%
2	„ „ II сямігодцы . .	6-га лютага 1927	60	81	40%
3	„ „ III сямігодцы . .	У студзені 1928	—	60	30%
4	„ „ IV сямігодцы . .	У лютым 1928	—	63	31%
5	Гурток пры профшколе. . .	21 лютага 1928	—	47	23,5%
6	„ на пэдакурсах	13 лістапада 1927	—	82	60,5%
7	„ „ вячэр. школе даросл.	У студзені 1927	—	32	11%
8	„ „ Лучнікоўскай сяміг.	У канцы 1926	40	15	7%
9	„ „ Ленінскай сямігодцы	„ 1926	няма вестак	—	—
10	„ „ Кастрычнікаўскім с/с.	22 студзеня 1928	—	9	—
У с я г о . . .			100	450	—

Як бачым, заўважваецца значны рост і пашырэнне сеткі гурткоў у параўнаньні з папярэднім 1926—27 навучальным годам.

Пяройдзем цяпер да самай працы памянёных гуркоў і паглядзім, як яны справіліся з ёю і што выканалі. Трэба адзначыць, што ўсе гурткі працавалі паводле зараней складзенага каляндарнага пляну. Праўда, не ўва ўсіх гурткох гэтыя пляны былі выкананы поўнасьцю на ўсе 100%. Гэта тлумачыцца тым, што ў многіх гурткох былі пашыраны тыя пляны, якія, як орыентавачныя, былі разасланы раённым праўленьнем, а з другога боку ня доўгім часам дзейнасьці іх, бо ў пераважнай большасьці гурткі разгарнулі сваю працу ў другім паўгодзьдзі. Ня гледзячы на гэта, мы маем у гэтым напрамку досыць значныя вынікі. Так, гурток I сямігодкі меў за гэты час 7 агульных сходаў, ня лічачы пасяджэньняў бюро ці прэзыдыуму гуртка. На агульных сходах былі заслуханы даклады і зачытаны рэфэраты: 1) гісторыя гор. Слуцку, 2) садоўніцтва на Случчыне, 3) саматужныя вырабы ў Случчыне; апрача таго праводзіліся назіраньні за прылётам птушак, закладзен быў школьны музэй, апрацавана некалькі колекцый па вырабу лёну і ткацкіх прылад, сабрана шмат фольклёрнага матар'ялу. У канцы году гуртком дэталёва распрацаваны былі практычныя індывідуальныя заданьні на летні час.

Гурток II сямігодкі працаваў да 16-V. За ўвесь час адбылося 10 сходаў гуртка. Распрацаваныя пытаньні былі наступныя: 1) мясцовыя фарбы, 2) польская окупацыя і партызанскія атрады на Случчыне (на матар'ялах з „Нашага Краю“), звычаі і абрады, звязаныя з сьвятамі і асаблівымі здарэньнямі ў жыцьці чалавека. На апошнюю тэму сабрана шмат фольклёрнага матар'ялу. Апрача гэтага была зроблена экскурсія на скуруны завод.

Праца гуртка III сямігодкі выявілася ў тым, што ён меў за час свае дзейнасьці 7 сходаў, на якіх былі зачытаны даклады: аб птушках, аб зьбіраньні фольклёрнага матар'ялу, аб складаньні гэрбарыя, аб падрыхтаваньні зоолёгічных колекцый. Былі зроблены экскурсіі ў мясцовы музэй, на луг і поле для азнаямленьня з мясцовай флёрай. Паасобнымі сямібрамі гуртка вяліся фэнолёгічныя назіраньні. Трэба адзначыць, што гурток гэты меў больш натуралістычны характар. Ён быў сабрана значная колекцыя кузурак.

Гурток пры IV сямігодцы знаходзіўся ў пэрыодзе свайго афармленьня і належнай працы не разгарнуў. Ён меў 6 сходаў, але пытаньні, якія разглядаліся на іх, насілі больш арганізацыйны характар. (Мэты і заданьні гуртка, арганізацыя сэкцый, складаньне пляну і г. д.). Гурток злажыў невялічкі яўрэйска-беларускі слоўнік і зачытаў гісторыю мясцовага стралковага палка). Трэба адзначыць, што ён існаваў пры яўрэйскай сямігодцы, а ў апошніх гэтая справа абстаіць зусім дрэна. Так напрыклад, пры V і VI сямігодках зусім ня існавалі краязнаўчыя гурткі.

Профшкольцы мелі 7 сходаў, на якіх распрацоўваліся наступныя пытаньні: грамадзянская вайна на Случчыне і яе галоўныя падзеі, значэньне краязнаўства наогул і школьнага ў прыватнасьці, ахова садоў ад шкоднікаў, ахова птушыных гнёзд ад зьнішчэньня, дзень лесу. Гуртком вяліся фэнолёгічныя нагляданьні і зьбіраўся фольклёрны матар'ял.

Гурток на пэкурсах меў 6 агульных сходаў. Пытаньні, распрацаваныя ў гуртку, былі наступныя: краязнаўства і яго месца ў школе, гісторыя гор. Слуцку, як вясьці фэнолёгічныя нагляданьні, расьліны і жывёлы нашай мясцовасьці, як зьбіраць расьліны і складаць гэрбарыі. Сямібрамі гуртку была зроблена экскурсія ў музэй і вывучаліся паасоб-

ныя старажытныя помнікі гор. Слуцку. На летні час кожны сябра гуртку атрымаў індывідуальнае заданьне (зьбіраньне фольклёру, рэчаў музэйнага значэньня, апісаньне свае мясцовасьці, курганоў, гарадзішч і г. д.).

У вячэрняй школе дарослых ня было спрыяючых умоў для разгортваньня працы. Школа займаецца да позьняга вечару (да 11 гадзін) з вучнямі, якія ўжо змарыліся на прадпрыемствах за дзень, але ўсё-ж

Слуцкі Кразнаўчы Музей.

Адзел Природна-Геаграфічны.

такі гурток тут існаваў. Ён меў тры агульныя сходы, на іх была зачытана гісторыя гор. Слуцку.

Падраёны гурток пры Лучнікоўскай сямігодцы зьбіраўся кожны тыдзень па клюбных днёх. Гурток вёў сталыя мэтаролёгічныя назіраньні на працягу ўсяго навучальнага году; сябрамі гуртку зроблена апісаньне старажытных помнікаў в. Лучнікоў, апісана правядзеньне калядных сьвят, нават здабыты „конь“ і „звязда“, з якімі ходзяць на „шчадрыца“. Сабраны песьні калядныя і наогул. Запісана шмат фольклёрнага матар'ялу. Апроч таго, гурток выдаваў часопіс „Чырвоны Прамень“, артыкулы з якога зачитваліся на сходах. У ім-жа падагульваўся матар'ял, здабыты паміж сходамі.

Усімі памянёнымі вышэй гурткамі выпісваўся часопіс „Наш Край“. Частка гурткоў выпісвала яго на свае сяброўскія ўзносы, другой частцы гурткоў выпісвалі гэты часопіс на сродкі школы.

Што датычыцца працы гуртку пры Ленінскай сямігодцы а таксама гуртку пры Кастрычнікаўскім сельсавеце, то ў раённым Т-ве зьвестак аб гэтым няма.

Прааналізаваўшы, такім чынам, працу паасобных гурткоў, мы бачым, што гэтая праца вялася ўсімі гурткамі. У сярэднім на кожны гурток прыпадае па 6-7 агульных сходаў. Бяручы пад увагу, што агульныя сходы адбываліся па 2 разы ў месяц, маем у сярэднім 3-3¹/₂ мясяцы гурткавое працы, што, зразумела, недастаткова нават і для II паўгодзьдзя, калі гурткавая праца была найбольш разгорнута. К ліку недахопаў у працы краязнаўчых гурткоў у мінулым годзе трэба аднесці і неакуратнае наведваньне сходаў сябрамі гурткоў. Звычайна назіраецца такое зьявішча: спачатку працы гурткі ўсе многалюдныя, а з цягам часу яны паступова радзеюць, к канцу году наведвае гурток меншая яго палова. Праўленьне Т-ва ня мае дакладных даных аб наведваньні ўсіх гурткоў; але мяркуючы, паводле вестак паасобных гурткоў, можна сказаць, што наведваньне вагаецца паміж 30—50% агульнага ліку сяброў гуртка. Маючы такі вопыт, Праўленьне Т-ва з пачаткам гэтга навучальнага году прыняла адразу крокі к таму, каб ажывіць працу гурткоў. Ём пасланы былі належныя адносіны ў адпаведныя школы, склікана нарада, дзе прадстаўнікі ад кожнага гуртка азнаёмілі праўленьне, як абстаіць у іх справа. Для большага кіраўніцтва з складу Праўленьня Т-ва былі замацаваны кіраўнікі да паасобных гурткоў.

Такія захады, бязумоўна,будуць мець свой вынік. Па горадзе ўжо ёсьць некаторае пашырэнне сеткі гурткоў. Напрыклад, ужо арганізаваліся гурток пры VI яўрэйскай сямігодцы.

Адпаведныя захады былі зроблены і для пашырэння краязнаўчай сеткі па сельсаветах і школах. Для гэтае мэты праўленьнем была скарыстана настаўніцкая канфэрэнцыя, дзе прызывалася ўсё настаўніцтва да ўдзелу ў краязнаўчай працы.

Трэба спадзявацца, што 5-цігадовы юбілей дзейнасьці Т-ва будзе служыць тым этапам, які нарэшце адчыніць дзверы пашырэння і ўтварэння краязнаўчых гурткоў сярод шырокіх колаў грамады і яе нізавых устаноў: сельсаветаў, школ і хат-чыталень.

М. Дабратворскі.

Год існавання Зоолёгічнага Музею Інстытуту Беларускае Культуры.

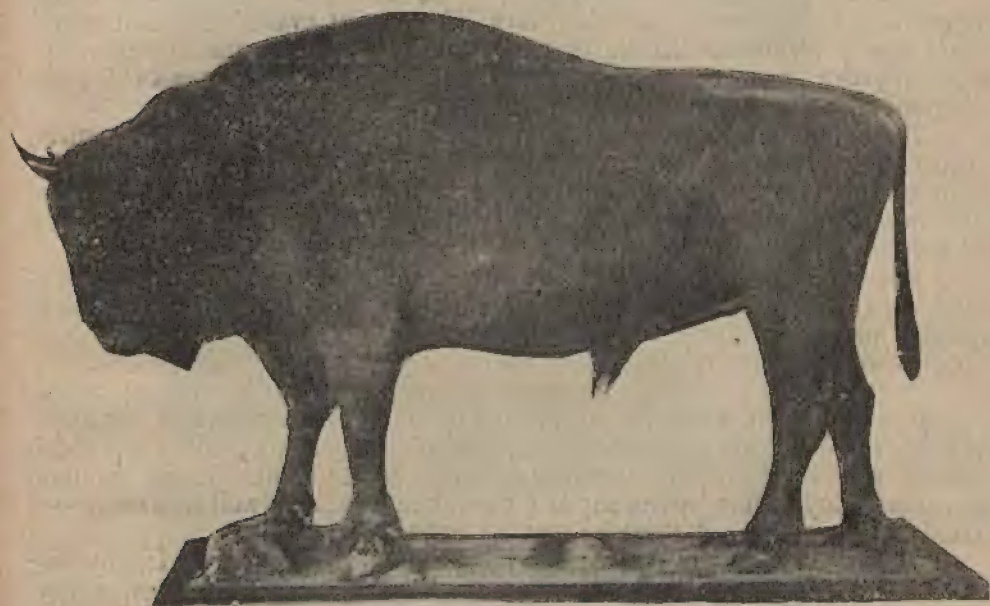
7-га лістапада 1927 году адчыніўся ў Менску Зоолёгічны Музей Інстытуту Беларускае Культуры. Арганізацыя Музею пачалася ў вясю гэтага-ж году, калі было адведзена памяшканьне былой архірэйскай царквы (1-шы паверх). Штат Музею быў вельмі невялікі і складаўся з двух навуковых працаўнікоў: дырэктара Музею, навуковага супрацоўніка і двух тэхнічных—чучальніка і прыбіральшчыцы.

Зоолёгічны Музей зьяўляецца цэнтральнай установай Рэспублікі, галоўнай мэтай якой ёсьць вывучэньне фаўны Беларусі і захаваньне навуковых матар'ялаў, якія зьбіраюцца ў час экскурсій і экспэдыцый. Апроч таго Зоолёгічны Музей ставіць сваёй мэтай папулярызацыю ведаў па фаўне Беларусі і ахове яе, а таксама і дапамогу краязнаўчым музэям, як з боку мэтодычных указаньняў, так і шляхам навуковай экспэртэзы па азначэньні жывёл Беларусі.

Для выкананьня сваіх задач Музей падзяляецца на два аддзелы: навуковы і выставачны. Першы аддзел складаецца з аснаўных навуковых колекцый, на падставе якіх вывучаецца і апісваецца фаўна Бела-

русі. Зараз у гэтым аддзеле маюцца колекцыі амаль што ўсіх галоўных груп жывёл. Гэты аддзел зьяўляецца недаступным для даведніка музея, а ў ім могуць працаваць дасьледчыкі, якія займаюцца вывучэньнем тых ці іншых фаўністычных пытанняў. Для шырокіх жа грамадзкіх колаў спецыяльна арганізаваны выставачны аддзел, дзе ўсе колекцыі і экспанаты выстаўлены з адпаведнымі этыкеткамі, на якіх надрукавана ня толькі назва жывёлы, але і пашырэнне яе на ўсёй зямной кулі.

Колекцыі гэтага аддзелу ў сваю чаргу падзяляюцца на дзеве часткі: 1) колекцыі сыстэматычныя, дзе выстаўлены ўсе жывёлы ў сы-

Бык зубар (*Bison europaeus*, L.).

стэматычным парадку, прычым, калі тая ці іншая жывёла мае розную афарбоўку, то яна прадстаўлена ў некалькіх экзэмплярах, і 2)—біялёгічныя вітрыны, дзе некаторыя жывёлы ці групы іх монтыраваны ў тых экалёгічных умовах, у якіх яны сустракаюцца ў прыродзе.

Я спынюся на апісанні выставачнага аддзелу. У ім пакуль што ёсць толькі сысуны і птушкі. Першых 28 відаў; самым цікавым экспанатам тут зьяўляецца, вельмі мастацкі зробленае, чучала зубра (*Bison europaeus*), якое было перададзена ў Зоолягічны Музей Ленінградзкім Эрмітажам. Гэты экзэмпляр быў забіты ў Белавескай Пушчы (Гайнаўскі маёнтак) у 1900 годзе; ён мае ў даўжыню 2,5 м., у вышыню—1,6 м. Трэба адзначыць, што зубар ужо зараз зьяўляецца як-бы помнікам прыроды, бо ўсе зубры, як на Каўказе, так і ў Белавескай Пушчы зьнішчаны, і толькі паасобныя экзэмпляры дажываюць свой век па зоолягічных садох. Зьніклі яны па розных прычынах: не малую ролю адыграў тут чалавек—было шмат выпадкаў, калі зуброў забівалі мясцовыя паляўнічыя - браконьеры, а таксама дапамаглі гэтаму і зьмяняўшыся ўмовы жыцця (напр., у Белавескай

Пушчы), якіх яны не маглі перамагчы; так напрыклад, вельмі многа іх загінула ад *Diestomum hepaticum*, а таксама ад страўнікавых хвароб, якія ў іх утвараліся ў вясну пры пераходзе з сухога зімовага корму на траву; звычайна яны ў гэты час спажывалі шмат асінавага маладняку, які рабіў добры ўплыў на страўнасьць; вось гэты та асіннік амаль што быў знішчаны ў апошнія гады аланем (*Cervus elaphus*), які тут надзвычайна распладзіўся. Апроч таго былі яшчэ і аўтанамічныя прычыны, дзякуючы якім зубры паступова выміралі.

Цэлага чучала лася ў Музеі няма, а ёсць толькі галава; ласёў на Беларусі засталося так мала, што Музей лічыць немагчымым забіць нават і аднаго.

Маецца 3 чучалы мядзведзя, самы вялікі экзэмпляр быў перададзены з Беларускага Дзяржаўнага Музею, ён стаіць на задніх лапах і мае ў вышыню 2,1 м.; быў забіты ў б. Ігуменскім павеце. Чучала другога мядзведзя зьяўляецца таксама вельмі цікавым з боку афарбоўкі—ён зусім чорны, такі колер ў іх бывае рэдка.

Далей маецца шэраг чучал таксама цікавых зьвяроў, напр.: рысі, выдры, барсука, норыцы, соні, вавёркі-ляцягі і інш. Ляцяга сустракаецца на Беларусі рэдка і прытым толькі ў паўночнай частцы, гэты экзэмпляр Музей атрымаў у выглядзе падарунку ад Полацкага Саюзу Паляўнічых.

Вельмі цікава калекцыя альбіносаў: 5 вавёрак і качка шылахвостка, яны ўсе зусім белыя (поўны альбінізм), адна вавёрка і два тхары толькі часткова белыя (частковы альбінізм). З такой ненормальнай афарбоўкай жывёлы ў прыродзе сустракаюцца вельмі рэдка.

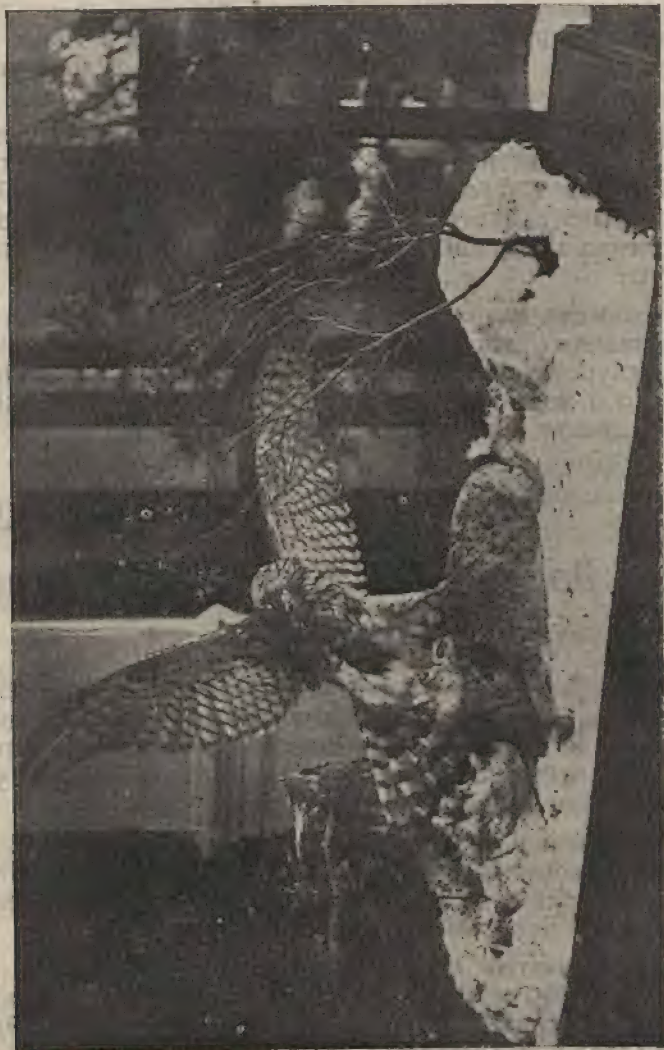
З сысуноў складзены некалькі біялёгічных вітрын, напр.: ласак, гарнастаяў, прычым мэтаю было прадставіць іх ня толькі ў біялёгічнай абстаноўцы, але і паказаць значэньне зьмены афарбоўкі з летняй цёмнай на чыста белую зімовую (ахоўная афарбоўка). Самай вялікай вітрынай зьяўляецца група ваўка і рысі, яна паказвае такі момант: рысь злавіла цецярука, а ў гэты час на яе трапіў воўк.

Ёсць дзьве вітрыны, якія паказваюць барацьбу за існаваньне паміж сысунамі і птушкамі: адна група—напад арла на ліса, а другая—куратніка на зайца.

Птушкі прадстаўлены ў Музеі даволі поўна; у сыстэматычных шафах выстаўлены 150 экзэмпляраў. Паміж іх трэба адзначыць чучалы лебедзяў, якія бываюць у нас толькі на пралёце і звычайна спыняюцца на больш буйных вазёрах, чучала пугача, савы даўгахвостай, чорнага бусла, чаплі лязяніка, баклана, арла вялікага, арлана, чайкі (*Larus fuscus* L.), качкі пеганкі, апошняя вельмі цікава тым, што забіта каля Мазыра, у той час як звычайна гнязьдзіцца ў стэпавай зоне.

Біялёгічных вітрын з птушкамі выстаўлена 24; спыняюся на больш цікавых. Дзьве вялікія вітрыны зроблены ў нішах: адна—орнітоцэноз крутога берагу рэчкі; у зрыве гнёзды-колёніі земляных ластавак, якія лётаюць каля сваіх норак; на корані над вадой сядзіць зімардак, а каля вады бегае пліска і маленькі кулічок-зуёк. Другая—паказвае характэрную для Беларусі станцыю—чаротавае балота с птушыным насельніцтвам; тут сярод чароту зьмешчаны 8 птушак. На тонкай галінцы вярбы прымацаваў сваё гняздо рэмез, ён змайстраваў яго з пуху, які ляціць у вясну з вярбы. Цікава тое, што самую вялікую птушку (чапля бугай), многія адразу не заўважаюць, бо па сваёй афарбоўцы і паставе, якую яна прымае, калі хаваецца, вельмі падыходзіць пад колер чароту.

На тэму па ахоўнай афарбоўцы зроблены спецыяльныя вітрыны. Адна з іх—пень у лесе, на ім прытуліўся ляляк, які па сваім колеры падобны да кары; на зямлі каля пня, на моху адкладзены два яйцы, а побач сядзіць самка. Другая вітрына—пардвы ўзімку, яны белага колеру, дзякуючы чаму іх здалёку цяжка заўважыць на сьнезе.

Вітрына „Напад Курятніка на зайца“.

Тарпяное балота, характэрнае для Беларусі маецца тут асобнай вітрынай, па ім паважна ходзіць журавель; на каравай сасонцы сядзіць сітаўка і тут-жа ходзіць кулён вялікі.

Санітарнае значэнне некаторых жывёл можна ўбачыць у біялёгічнай групе птушак, якія расклёўваюць здохлага собаку, гэта будуць: крумкачы, вароны, сарокі.

Што датычыцца папаўнення навуковага і выставачнага аддзелаў, то галоўная маса матар'ялаў паступае ад спецыяльных экспедыцый,

якія накіроўваюцца ў розныя акругі Беларусі. Улетку гэтага году, як сталыя, так і часовыя працаўнікі Музею вывучалі розныя аддзелы фаўны і збіралі матар'ялы ў Менскай, Гомельскай і Мазырскай акругах. З прычыны абмежаванасці сродкаў на экспедыцыі, Зоолагічны Музей ня меў магчымасці арганізаваць вялікіх экспедыцыйных груп, а абмяжоўваўся накіраваннем асобных працаўнікоў на невялікі час у вышэйпаказаныя акругі; такіх працаўнікоў было 6, і толькі недалёка ад Менску ў вёсцы Падгай амаль што ўсё лета вялося вывучэнне фаўны дробных сысуноў і шасціножак.

Некаторая частка матар'ялаў набываецца ў розных адпаведных установах ці ў прыватных асоб; так у мінулым годзе было набыта шмат скур нашых футровых зьвяроў (саюз Паляўнічых, Белдзяржгандаль), і ў прыватнай асобы калекцыя матылёў у 500 экзэмпляраў. Паступалі таксама матар'ялы і ў выглядзе падарункаў, як ад першых, так і ад другіх.

Што датычыцца зацікаўленасці Музеям насельніцтва, то, ня гледзячы на нязначны час (43 дні), калі быў адчынены выставачны аддзел для экскурсантаў, яго наведала 4936 чалавек. Галоўную масу экскурсантаў далі менскія школы, апроч таго былі экскурсіі з ваколічных вёсак і іншых гарадоў Беларусі.

А. М. Мікалаеў.

Гомельскі Дзяржаўны Культурна-гістарычны Музей.

Гомельскі музей адзін з тых сваеасаблівых музеяў СССР, якія шчыльна звязаны і з гістарычным мінулым дзярэволюцыйнай Беларусі, калі далучэнне яе да Расійскай імперыі патрабавала стварэння ў акупаваным краі буйных васалітэтаў, верных слуг імперыі ў супроцьвагу польска-літоўска-беларускаму магнатству.

Музей з'яўляецца вельмі каштоўным ня толькі самымі калекцыямі, але сваім „комплексным“ характарам, які малюе пэўную эпоху канца XVIII і першай паловы XIX ст.; у прыватнасці музей вельмі характэрна адбівае эпоху Мікалая I.

Кожная рэч у гэтым музеі дае ўяўленне аб раскошы, як выніку эканомічнага дабрабыту пануючай класы — абшарніцка-прамысловага шляхецтва, прадстаўнікамі якога ў Гомелі былі два роды: Румянцавых і Паскевічаў. Гэтая вытрыманасць стылю адбіваецца ва ўсім, пачынаючы з архітэктуры і канчаючы кнігай, узятай на ўдачу з кнігасховаў музею.

У перыод барацьбы з белапалякамі Гомель знаходзіўся ў бліжэйшай прыфрантовай паласе і гэта адбілася на цэльнасці і паўнаце ілюстрацыі побыту, а вельмі малая экспанацыйная плошча прымушае музей значную частку экспонатаў трымаць у кансервацыі.

Асноўным фундам музею з'явілася абсталяванне б. палацу Паскевіча і калекцыі яго.

Музей, як адзінае цэлае, можна разглядаць з такіх бакоў.

А р х і т є к т у р а .

Архітэктура б. палацу і ўнутранае абсталяваньне часткі яго, якую займае музэй, даюць узор архітэктуры пэрыоду захапленьня клясыцызмам, але ня ў чыстым яго выглядзе, а ў форме злучэньня адзнак французскай і польскай архітэктур. Гэта—архітэктура канца XVIII і пачатку XIX ст. Характэрныя асаблівасьці яе: франтоны, якія ляжаць на гладкіх або пакрытых каннэлюрамі колюмнах іонічнага і корынфскага ордэраў з іх характэрнымі капітэлямі, архітравамі, фрызамі і гзымсамі; портыкі і колюмнады, ротонды з бэльвэдэрамі. Унутранае аздабленьне мае такія самы характар: палавінныя пілястры і гзымсы ёсьць нібы падставы для купала падобных скляпеньняў ротонд і арак колюмны з архітравамі падпіраюць столь. Усе аздобы з гіпсу, сьцены абліцаваны гіпсам са шліфоўкай пад ружовы, белы ці зеленаваты мармур.

Гэты строгі стыль, стыль цэркваў і касьцёлаў, парушаецца лепнымі ўкрасамі столі і арак у характары дэкарацыйнага мастацтва Францыі паловы XVIII ст.

Гэты памёршы стыль зьяўляецца надмагільным помнікам клясавай моцы расійскага дваранства, якое дажыло да зэніту сваёй дыктатуры, ня лічылася з політычнай і эканамічнай кон'юнктурай і гінула пад пятой прамысловага капіталу.

Але ў гэты памёршы клясычны стыль унесена нэрвовая антысымэтрыя, ува ўнутранае аздабленьне—элемент дысгармоніі. У гэтай антысымэтрыі і дысгармоніі знайшоў свой адбітак мілітарызм пачатку XIX ст., які праявіўся ў пабудове вежы, што нагадвае крэпасны вэрк, і ў вайсковых арматурах, якія раскіданы па столі, сьценах і на камінах. Гэта вежа, якую спроектаваў у 1838 г. архітэктар Ідзікоўскі, са сваімі крэпаснымі зубцамі, парапэтам і крэпаснымі гарматамі зьяўляецца вельмі характэрнай пабудовай Мікаўлаеўскай эпохі. Такія вежы характэрны для пабудовы на Беларусі і ўкраіне ў XVIII ст. (палац Сабанскага на Падолі і інш.). Намесьнік б. крулеўства Польскага ў часы „эўропейскага жандара“ Мікалая І быў па крыві польскім шляхціцам і выявіў сябе ў гэтай польскай архітэктуры і складаных, аляпавата зробленых гэрбах, якія пакрываюць крэпасную вежу.

Такой ёсьць архітэктура. Злучэньне клясыцызму, крэпаснага вэрку, лёгкай французскай плястыкі XVIII ст. і атрыбутаў рымскага цэзарызму. Гэтая архітэктура характарызуе політычную і эканамічную эпоху канца XVIII і першай паловы XIX ст.

Ф о н д ы М у з ё ю .

Асноўныя фонды Музэю складаюцца з такіх галін мастацтва 1) разьбярства, 2) маляваньня і графікі, 3) сылікатнага, 4) тэкстыльнага і 5) мозаікі.

I. Разьбярства ў Музэі прадстаўлена ўсімі відамі: гліптыкай, разьбой, літэйнай вытворчасцю, лепкай і мэдальерным мастацтвам.

1. С к у л ь п т у р а .

Скульптура падае аўтэнтыкі і копіі прац канца XVIII і першай паловы XIX ст. і адлюстроўвае пэрыод захапленьня камбінацыямі рымска-элінскіх стыляў. Італьянцы Канова, Дэль-Нор і датчанін Торвальдсэн—прадстаўнікі элінізму, а працы невядомых скульптараў даюць прадстаўнікоў пэрыоду распаду Рымскай рэспублікі і рымскага цэза-

ризму. Расійскі цэзарызм пачатку XIX ст. знайшоў свой адбітак у працах, якія адлюстроўваюць б. імператараў Аляксандра I (Трасконі) і Мікалая I (Раух) у рымскіх тогах з вянкамі пераможцаў на галовах. Гэты трыумфальны цэзарызм, дапоўнены працамі французскага скульптара Крокка (Паскевіч) і італьянца Батаглія (Гарыбальды), дае яскравую характарыстыку эпохі першай паловы XIX ст.—эпохі дыктатуры расійскага цэзарызму і буржуазнага рэвалюцыёнзму Зах. Эўропы.

2. Л і ц ь ц ё.

Ліцьцё з бронзы і медзі прадстаўлена 2 буйнымі працамі, характэрнымі для першай паловы XIX ст.: бронзавая статуя ў рост—працы акадэміка Дэмут-Маліноўскага (са статуі ў мармуры скульптара Кановы). Гэта статуя „Мір“ зьяўлялася надмагільным помнікам б. канцлера Румянцава. Другая праца—Паскевіч у адзеньні рымскага стратэга. У політычнай сувязі з гэтымі працамі знаходзяцца іншыя дробныя працы, якія адбіваюць політычных і вайсковых дзеячоў канца XVIII і пач. XIX ст.: Румянцаў-Задунайскі (бронза, майстар невядомы), Сувораў (бронза—праца італьянск. майстра Аэмуло), мініятура помніка І. Панятоўскаму (бронза з працы Торвальдсэна), Напалеон-консул (медзь—праца Кановы), Луі-Філіп (франц. праца) і інш. Да гэтага неабходна дадаць камінныя арматуры розных стыляў, якія характарызуюць густ буржуазіі і вымаганьні яе ад прыкладнага мастацтва. Сярод апошняга віду рэчаў ёсць ручныя працы па бронзе (Рэпуссэ).

3. Л е п к а.

Фігурная лепка прадстаўлена працамі: з тэракоты (Вольтэр і Руссо—вельмі рэдкая праца невядомага майстра); з гіпсу—дзьве фігуры Мікалая I—праца майстра Каралёва, з воску—Аляксандр I хлапчуком (праца невядомага майстра); мадэліроўка з гіпсу для адліўкі бюсту Паскевіча. Пэралічаньня працы складаюць агульны політычны і эканамічны комплекс канца XVIII і пачатку XIX ст.

4. Р а з ь б а.

Гэты від мастацкай творчасці падае працы па косьці, дрэве і камні. Разьба па косьці дае ўзоры: а) фігурных прац на сюжэты грэцкай міталёгіі, рэлігіі і культу, б) барэльефныя працы—нямецкія працы на памянёныя сюжэты і круглы барэльеф пэрсыйскай працы і в) ажурная праца з мамунтавай косьці (праца Архангельскіх саматужнікаў).

Разьба па дрэве экспанавана працай саматужнікаў „Гуляючыя эльфы“ (мотыў для фонтану) і працамі Валагодзкіх саматужнікаў „Хронус“ (XVIII ст.).

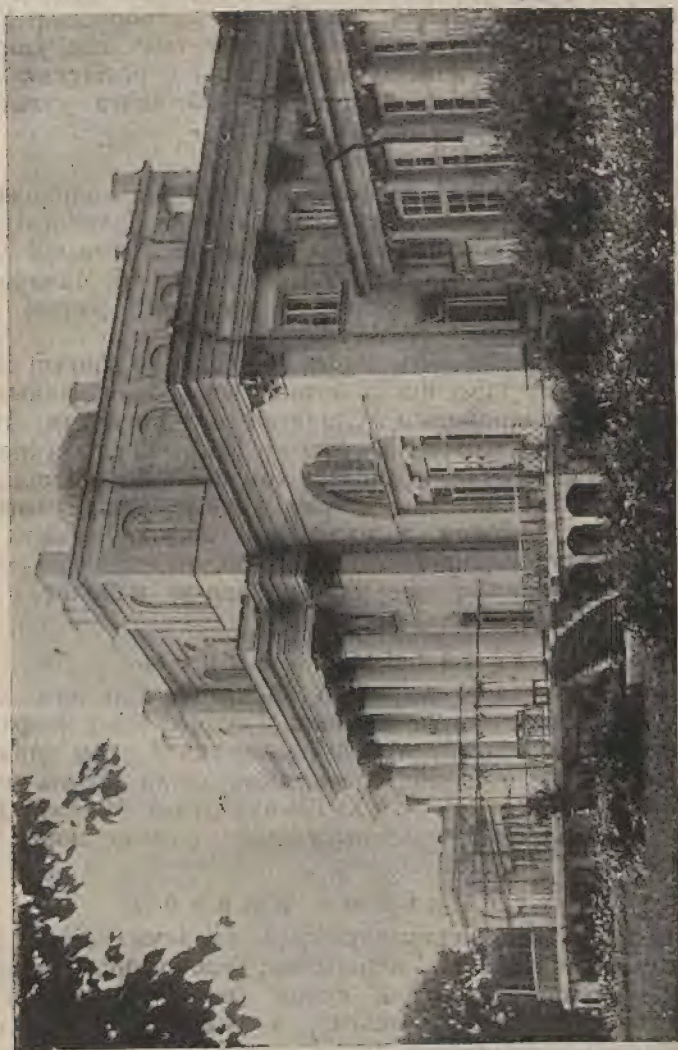
Асаблівай каштоўнасьцю сярод узораў гэтай працы зьяўляюцца тры рэчы барэльефнай працы: галава грамадзяніна—праца Маркі Бэйна (1579 г.) і нявысьветленых майстроў: „Стары, які выпягвае стрэмку“ і „Амур, які карае старую кокэтку“. Да гэтай калекцыі можна далучыць працы па дрэве рэлігійнага культу; апошняя зьяўляюцца адарванымі ад комплекту пэралічаных прац і толькі разьба, як орнамент мэблі, добра адлюстроўвае эпоху.

Да гэтага аддзелу належыць і точка камню—працы уральскіх заводаў (вазы-кандэлябры (шэры мрамур) і малахітавыя вазы).

Праца орнаментнай разьбы па камні (агату) дае ўзор пэрсыйска-турэцкай працы ў фонтаннай абліцоўцы XVI ст. Гэты від працы ўваходзіць у агульны комплекс, які характарызуе эпоху закаўкаскіх войнаў канца XVIII і пачатку XIX ст.

5. Гліптыка і медальернае мастацтва.

Гэты від мастацкай працы прадстаўлены ў музеі такімі відамі: 1) разьбой па камні (оніксу, агату, яшме і вульканізаваным шлаку) у форме гэмаў-камэй на 2-х шкатулках; мотывамі зьяўляюцца політычныя тэмы (сьмерць Юлія Цэзара і трыумфальная калясьніца) і тэ-

Цэнтральная частка дварца з боку ракі Сож.

мы з элінскага і романскага жыцця; 2) медалямі з выпуклым і глыбокім барэльефам эпохі войн першай паловы XIX ст. і 3) монэтамі розных эпох і дзяржаў. Першыя два віды гармонічны з эпохай, апошнія—аматарская калекцыя, яшчэ не распрацаваная.

Інкрустацыя і мозаіка.

Інкрустацыйная праца ў Музеі мае добрыя ўзоры—рускія (інкрустацыя дрэвам), французскія (дрэвам і фарфорам), нямецкія (косьцю), польскія (бронзай і волавам), італьянскія (пэрлямутрам), пэрсыцкія

(сланёвай косцю, медзью, срэбрам) і турэцкія (пэрымутрам з золатам). Усе гэтыя рэчы, за выключэньнем некаторых, адносяцца да XVIII і першай паловы XIX ст. Некаторыя з гэтых рэчаў былі экспанатамі прамысловых выставак першай паловы XIX ст.

Мозаічныя працы прадстаўлены мазаікай мармурам розных колераў, яшмай і малахітам, а таксама працамі „Смальтай“ (каляровым шклом). Мозаіка мармурам, яшмай і малахітам прадстаўлена сталешніцамі розных форм і велічынь і дае ўзоры вытворчасьці Уральскіх горных заводаў 1830—1840 г. г. Праца „смальтай“ дае ўзоры італьянскага мастацтва (праца папскіх майстэрняў) і расійскага партрэтнага, адносячы сюды і мозаіку прадметаў рэлігійнага культу (праца канца XIX ст.).

К е р а м і к а.

У музэі ёсць двух відаў кераміка. Першы від—парцэляна (фарфор)—невялікая колекцыя розных краін (пераважна Саксонскі) і марак, пачынаючы з XVIII ст. і больш раньніх кітайскіх і японскіх узораў.

Расійская парцэляна экспанавана вырабамі б. Імпэратарскага фарфоравага заводу—вялікімі вазамі і дробнымі рэчамі (талеркі, фігуркі Говарда).

Асаблівую ўвагу заслгоўвае сэрыя вялікіх ваз з копіямі малюнкаў флямандцаў, голяндцаў і расійскіх баталістых, размаляваных мастакамі Карнілавым, Мешчараковым, Сталетавым, Фраловым. На гэтых экспанатах вытворчасьці памянёнага заводу 1830—40 г.г. яскрава адлюстравана эпоха салдафонства, прадстаўніком якой быў Мікалай І.

Гэтыя адзінаццаць залочаных ваз і дзьве такія самыя з Бэрлінскага каралеўскага заводу, з малюнкамі эпизодаў вайны 1813 г., вельмі добра ілюструюць першую палову XIX ст.

Другая група керамікі мае ўзоры фаянсу, майолік і тэракот, а таксама орнамантаваную кахлю.

С ы л і к а т н ы я в ы р а б ы.

Сылікаты экспанаваны вырабамі б. імпэратарскага шклянога заводу 1830—40 г.г. з белага, каляровага, празрыстага і непразрыстага шкла; з ліку гэтых экспанатаў трэба адзначыць 2 пары кандэлябраў, апраўленых залочанай бронзай: гранатавага шкла (стыль расійскага бароко) і празрыстага (стыль Луі XVI)—падарункі Мікалая І свайму „другу Івану“ і невялікую колекцыю шкла розных марак заводаў канца XVIII і пачатку XIX ст.

Т э к с т ы л ь н ы я в ы р а б ы.

Гэтая вытворчасць экспанавана ў музэі двума відамі вырабаў: ручныя і машынныя тканіны; першы від мае ўзоры Флямандзкай, Францускай, Японскай і Турэцкай працы (шоўк і воўна), а другі—расійскія працы (штоф, парча, кашамір) першай паловы XIX ст.

Да гэтай групы экспанатаў можна аднесьці ручныя вышыўкі па канве і гладзьдзю, прычым з апошніх прац неабходна падкрэсьліць вышыўку гладзьдзю па палатне трох малюнкаў рэлігійнага культу (праца канца XVII ст.).

М а л я ў н і ц т в а.

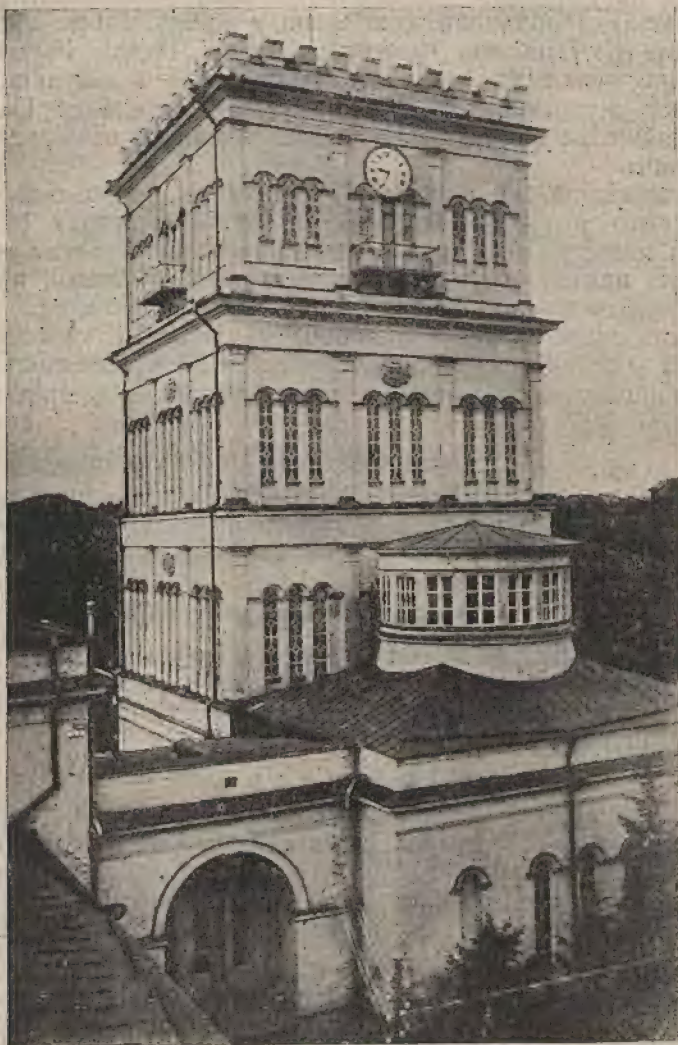
1. На сьценах і пляфонах.

Гэты від маляўнічага мастацтва зусім адсутнічае ў музэі, калі ня лічыць размалёўку купала ратонднай залі разэткамі—паўтарэньне мотыву скульптурных аздабленьняў арак гэтай залі.

Узор сыяннаго і пляфоннага малявання навейшага часу—канца XIX ст.—знаходзіцца па-за сьценамі музэю: гэта размалёўка ўнутраных сьцен капліцы над склепам арабэскамі па залатым фоне.

2. Станковае маляўніцтва.

Гэты від маляўніцтва мае ўзоры прац: 1) алеем па дрэве, палатне, медзі, парцэляне і сваім зьместам у большасьці адносіцца да батальён-

нага ці вайскова-бытавога (ахапляе сабою эпоху закаўкаскіх войн 1828-29 г. і прыдушэньня нацыянальна-рэволюцыйнага руху 1830 і 1848 г.г.) альбо партрэтнага (фамільнага і гістарычнага) маляўніцтва. Гэтыя малюнкi і партрэты зьяўляюцца выдатнай ілюстрацыяй да эпохі канца XVIII і першай паловы XIX ст. Батальёнае маляўніцтва дае па-

няцце аб так званым „акадэмічным батальным маляўніцтве“ да-Верашчагінскага перыяду трактовак вайны, а партрэтнае—дэманструе гісторыю гэтага роду маляўніцтва болей чым за два стагодзьдзі, г. зн. пераход ад прац чужаземных мастакоў да партрэтываў Расійскай Акадэміі Мастацтваў.

Жанравае маляўніцтва экспанавана адным экзэмплярам, ня вельмі выдатным у агульным комплексе: „Прыём у магната“ (аўтэнтны); што да тычыцца пейзажнага, дык музэй мае невялікі лік гэтага віду маляўніцтва.

Нельга ня ўспомніць аб калекцыі ўзораў маляўніцтва італьянскіх, гішпанскіх і нідэрляндзкіх школ у копіях, напр.: Леонарда-да-Вінчы, Рафаэля, Тыцыяна, Фрагонара, Бушэ, Ватто. Гэтыя ўзоры ня могуць даць малюнку разьвіцця маляўніцтва і зьяўляюцца толькі аздобай бяз унутранай гістарычнай сувязі між сабою. Наогул фонд узораў маляўніцтва нявыстарчальна дасьледваны і вымагае рэўстаўрацыйнай працы.

2) Маляўніцтва на паперы прадстаўлена акварэльнымі працамі акварэляванымі рысункамі (праца 1807 г. Пэтэрсэна) і гравюрамі (батальнага зьместу), якія ўваходзяць у агульны комплекс архітэктуры і політычных падзей канца XVIII і пачатку XIX ст. Іншыя працы адносяцца па сюжэту да пейзажнага і жанравага маляўніцтва.

3) праца сухімі фарбамі (пастэль) на паперы, картоне, палатне экспанавана ў большасьці працамі расійскіх і чужаземных мастакоў. Асноўны фонд гэтых малюнкаў—эскізы Арлоўскага, якія ахапляюць перыяд 1802—1827 г.

3. Партрэтнае і мініятурнае.

Колекцыя гэтага віду маляўніцтва складаецца з прац па сланёвай косьці, парцэляне, паперы пастэлью і акварэлью чужаземных мастакоў першай паловы XIX ст. Сярод гэтых прац ёсьць працы Бэлоні, Маршалкіевіча і інш.

4. Гравіравальнае мастацтва.

Невялікая колекцыя гэтых прац (гравюр і офортаў) зьмяшчае працы вядомых мастакоў, як чужаземцаў, так і расійскіх. Працы XVIII і пачатку XIX ст., частка іх мае сюжэтамі політычныя моманты эпохі першай французскай рэвалюцыі.

Бібліятэка.

Бібліятэка адбівае ідэолёгію былых ўласьнікаў яе і характарызуе вольнадумства буйнага дваранства з аднаго боку і яго кар’эрызм на падставе пакоры царызму—з другога боку. Бібліятэка зьмяшчае гісторыю ўсіх рэвалюцый і рукапісныя экзэмпляры забароненых выданьняў і з гэтае прычыны вельмі характэрна для першай паловы XIX ст.

Іншыя аддзелы музэю.

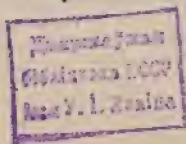
Гомельскі музэй мае невялікія аддзелы палеонтолёгіі і архэолёгіі мясцовага краю і рэўруху на Гомельшчыне (окупацыя, стракапытаўшчына і балахоўшчына).

Выдавец—Інстытут Беларускае Культуры

Рэдактар—З. Бядуля.

Члены Рэдакцыі: { М. Бялуга.
А. Казак.
М. Касьпяровіч.

Бн 05
12278

Зьмест „Нашага Краю“ за 1928 г.

№ 1 (студзень).

Што трэба зрабіць у гэтым месяцы—Ц. В. К.—3. К. Менскі.—Польская буржуазная навука на Беларусі—4. З. І. Даўгяла.—Стары Менск—8. Б. І. Федарака.—Да біялёгіі *Pyrrhula corollina* Sci—15. Проф. П. Салаўёў.—Да пытання аб вывучэнні фаўны мясцовага краю—18.

Матэрыялы з месц.

А. Гарбач.—Некаторыя з народных сродкаў барацьбы з малярый у Мазыр-скай акрузе—21. А. Я. Крукоўскі.—Жалезная руда на Мазыршчыне—24. У. Мікіцінскі.—Слуцкі раённы краязнаўчы музей—28. Проф. П. Салаўёў.—Цікавы рачок у Горках—30.

Програмы, анкетны і інструкцыі.

Як сабраць і ўкладзіць слоўнік мовы свайго раёну—32. Аб вывучэнні гісторыі асьветы ў Беларусі—48.

Хроніка.

Да вывучэння ўдзелу хатніх рамёстваў у выстаўках 1927 г.—51. 2-ая нарада архіўных працаўнікоў БССР.—51. Год працы Горацкага Раённага Т-ва Краязнаўства—52. Смалявіцкае раённае т-ва краязнаўства—55. Краязнаўчая праца ў школах 55. Гурткі краязнаўства—56. Чашніцкае раённае т-ва Краязнаўства—57. Краязнаўчы гурток пры Вагушаўскай сямігодцы—58. Справаздача Клічаўскага раённага т-ва краязнаўства 58. Першыя вынікі сыстэматычнай краязнаўчай працы—60.

Бібліяграфія.

„Советское фото“ (штомесячны часопіс). Х. Шынклер—61. Організаванае вывучэнне Беларусі.

№ 2 (люты).

Г. Аляксандраў.—Надрыхтоўка краязнаўцаў—3. З. І. Даўгяла. Стары Менск—6. М. Касцяловіч. 3 гісторыі краязнаўства—13. Г. Эрыін.—Цэльская лясная дача і яе балоты—19.

Матэрыялы з месц.

Мікіцінскі, Р. Пяцэвіч і П. Ажэўскі.—Падарож па Слуцшчыне—24.

Програмы, анкетны і інструкцыі.

Г. Аляксандраў.—Програма вывучэння мястэчка—45. Аб арганізацыі гідралёгічных нагляданняў—53.

Хроніка.

Дзейнасць ЦБК—54. Што атрымала ЦБК ў студзені месяцы—55. III Магілёўская Акр. Краязн. канферэнцыя 55.—Бабруйская акруга—57. Праца школьна-краязн. гуртка (Нова-Барысаў)—59. Беларускае краязнаўства па-за межамі БССР 59.

Бібліяграфія.

Матэрыялы да бібліяграфіі па вывучэнні яўрэйскага насельніцтва мястэчак Беларусі—61.

№ 3 (сакавік).

В. С.—Краязнаўчыя экскурсіі ў выхаванні моладзі—3. Мік. П. Сьмірноў.—Асноўныя элементы біоклімату Беларусі—5. Зьм. Даўгяла—Стары Менск—10. А. Шлюбскі.—Другі год зьбіраньня фольклёрнага матар'ялу—19.

Матар'ялы з месц.

Мікіцінскі, Р. Пяцэвіч, П. Ажэўскі.—Падарож па Слўччыне—28. Мацьвяёнак.—3 гісторыі партызаншчыны на Магілёўшчыне—37.

Програмы, анкеты і інструкцыі.

Програма для вывучэньня прадзева і ткацтва—44.

Хроніка.

Што атрымала ЦБК у лютым і ў сакавіку месяцах—51. Краязнаўчая праца Яўрэйскага Сэктару Інбелкульту 51.—Віцебская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя—52. Барысаўскае раённае т-ва краязнаўства—57. ІІІ Полацкая акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя—58. Праца Магілёўскага акруг. т-ва—59. Краязнаўства ў суседніх савецкіх рэспубліках—61.

Бібліяграфія.

„Наш Раён“. Часопіс Барысаўскага Т-ва Краязнаўства—62. Організаванае вывучэньне Беларусі (бібліяграфічны паказчык).

№ 4 (красавік).

В. Самцэвіч.—Краязнаўства ў працы профсаюзных арганізацый—3. М. П. Сьмірноў.—Яшчэ пра біоклімат Беларусі—5. М. Касьяровіч.—Аб краязнаўстве ў Фіншчыне—10. М. Дабратворскі.—Чмялі-зяюлі (Hymenoptera Psithyridae)—21. В. Купрэвіч.—Да пытання аб ахове прыроды—23.

Матар'ялы з месц.

В. Самцэвіч.—М. Лагойск (Менская акругі)—25. М. Мікіцін.—Кірмаш у м. Клічаве, Бабруйск. акр.—33. Дасьледаваньне Менскага рынку студэнтамі Белпэдтэхнікуму—35.

Програмы, анкеты і інструкцыі.

Статут Цэнтр. Бюро Краязнаўства пры Інстытуце Беларускае Культуры—39. А. Шлюбскі.—Програма для запісваньня помнікаў вуснай, народнай творчасці—40. Я. Лёсік і Л. Цьвяткоў.—Інструкцыя для складаньня тэрміналёгічных праектаў—44. Як укладзі раёны географічны слоўнік—46. Апытальнік аб стане працы па дасьледаваньні мясцовых культурных гнёзд—48.

Хроніка.

Дзейнасьць ЦБК—50. Адчыненне Першай Усебеларускай Выстаўкі краязнаўчых fotografій і зарысавак—51. Краязнаўства па-за межамі краязнаўчых арганізацый—51. Новае з гісторыі краязнаўства—53. Аршанская акруговая краязнаўчая канфэрэнцыя—53. Жыткавіцкае Раённае Т-ва Краязнаўства—57. Тураўскае Раённае Т-ва Краязнаўства—57. Мазырскае Акруговае Т-ва Краязнаўства—57. Пятрыкоўскае Раённае Т-ва Краязнаўства—58. Лельчыцкае Раённае Т-ва Краязнаўства—58. Краязнаўчая праца студэнтаў Рагачэўскага Белпэдтэхнікуму—59. Краязнаўчы гурток пры Месьціслаўскім дзярж. пэдаг. ін-тэ—59. Краязнаўчая праца ў Смаленскай губ. за 1927 г.—59. Беларускае школьнае краязнаўства на выстаўцы ў Лейпцыгу—62.

Бібліяграфія.

Організаванае вывучэньне Беларусі (Бібліяграфічны паказчык)—63.

№ 5 (травень).

Ад Цэнтральнага Бюро Краязнаўства—3. Проф. І. Замоцін.—Аб увязцы беларускага літаратуразнаўства з краязнаўчаю працаю—4. П. В. Харламповіч.—Два помнікі ўзаемаадносін Беларусі і Запароскай Сечы ў XVIII ст.—7. М. Касьяровіч.—Краязнаўства ў Эстоніі, Латвіі, Літве і Польшчы—12. С. П. Нікіфаровіч.—Да пытання аб ахове птушак—21.

Матар'ялы з месц.

М. Лур'е.—Эканоміка Віцебшчыны—24. Ул. Уладзіміраў.—Расьліннасьць урочышча Расла—40.

Програмы, анкеты і інструкцыі.

Спроба ўкладаньня анкеты для зьбіраньня крытычна-біаграфічных матар'ялаў па гісторыі беларускай літаратуры. (З прац катэдры гісторыі беларускае літаратуры ІБК)—45. Усевалад Мікіцінскі.—Аб арганізацыі групавых падарожжаў з мэтай пазнаньня і вывучэньня краю—52.

Хроніка.

Справаздача Цэнтральнага Бюро Краязнаўства—55. Краязнаўчая праца Яўрэйскага сэктару Інбелкульту—61. Што атрымала ЦБК у красавіку месяцы—61. Праца краязнаўчага гуртка пры Барысаўскім Пэдагэнікуме—62.

Бібліяграфія.

Арганізаванае вывучэньне Беларусі (працяг) М. Каспяровіч—64.

№ 6—7 (чэрвень—ліпень).

А. Шашалевіч—Першая Ўсебеларуская Выстаўка краязнаўчых фотаграфій і зарысавак 4. Н. Анцыфараў.—Краязнаўчае вывучэньне літаратуры І. М. Каспяровіч.—„Наша Ніва“ і краязнаўства—15. К. Гурвіч.—Краязнаўчыя бібліятэкі і іх склад—24.

Матар'ялы з месц.

Р. Дзяўчук.—Фабрычна-прамысл. прадпрыемствы места Менску—27. З. І. Даўгяля.—Места Сьвіслацкае ў 1560 г.—33. Л. Ганжоўскі і Н. Канавальчык.—Аб прыладах для лову рыбы ў ваколіцах Рагачэву—37. У. Уладзіміраў.—Рыба ракі Бярозы, Барысаўскай акр.—41. Т. С. Мікалаеў.—Вяселье—43.

Програмы, анкеты і інструкцыі.

Плян курсу краязнаўства ў вышэйшых вучэбных установах і тэхнікумах—63. Р. П. Рак.—Інструкцыя для вывучэньня базараў—68.

Хроніка.

Дзейнасьць ЦБК—76. Што атрымала ЦБК і рэдакцыя „Нашага Краю“ ў траўні і чэрвені м-цах—76. Матар'ялы рэд. „Нашага Краю“, якія не надрукаваны—76. Праца т-ва краязнаўства пры Беларускам Дзяржаўным Унівэрсытэце ў 1927-28 годзе—79. Выстаўка прац краязнаўчага гуртку пры Менскай 4 савецкай сямігадовай школе—86. Праца Менскага акр. т-ва краязнаўства—87. Аб дзейнайшай Слуцкага раённа-гарадзкага краязнаўчага таварыства за 5 месяцаў 1928 г.—88. Полацкая акруга—89.

Бібліяграфія.

Рэзолюцыі II ўсероссийскай канфэрэнцыі па краеведзеньню—90. „Рунь“, „Наш раён“—92. Арганізаванае вывучэньне Беларусі—94.

№ 8—9 (жнівень—верасень).

Прадмова ад ЦБК і Рэдакцыі—3. М. Азбукін.—Мазырская акруга (геаграфічны нарыс)—4. А. Крукоўскі.—Карысныя выкапні—21. І. А. Некрашэвіч.—Мэліярацыя на Мазыршчыне—29. С. І. Качэньскі.—Лясная гаспадарка Мазыршчыны—35. Тарановіч.—Старасьветчына Мазыршчыны ў матар'ялах і помніках—37. П. Чайкоўскі.—На „сямурадзкіх лясках“, „Млыноцкі вал“, „Народнае апавяданьне аб Тураве“—44. Яз. Бараноўскі.—Санітарна-бытавы стан вёскі Радзілавічы, Букчыньскі сельсавет, Тураўскі раён, Маз. акруга—47. М. Я. Грынблят.—Некаторыя матар'ялы да вывучэньня пастушаства і жывёлагадоўлі Тураўшчыны (этнографічныя нататкі)—64. А. Адзінец і Ів. Юрашкевіч.—Нататкі аб асаблівасьцях мовы Тураўшчыны—71. Т. Кулакоў.—Мястэчка Азарычы Маз. Акр.—81.

Хроніка.

Краязнаўчы рух на Мазыршчыне.—М. І. Лакін.—90. Азарыцкае раённае Краязн. т-ва.—Т. Кулакоў—92. Капаткевіцкае раённае т-ва краязнаўства.—Ц. Палявы—92. Школьнікі садоў г. Пятрыкова—С. Марозаў.—95. Сьнежная бура 13-14 красавіка ў даліне р. Прыпяці.—С. Кірык—96.

Бібліяграфія.

Ул. Пракулевіч.—Бібліяграфія Мазыршчыны—97.

№ 10 (кастрычнік).

✓ Пастанова ЦБК і СНК БССР аб рэарганізацыі Інбелкульту ў Беларускую Акадэмію Навук—3. Ад Цэнтральнага Бюро Краязнаўства—5. Будова Асінаўскай электрастанцыі (паводле дакладаў тт. Карпа і Алейнікава на 3 сесіі ЦБК БССР VIII склікання 19 верасня 1928 г.)—6. С. К. Жураўскі—Асінторп і Асінбуд (кароткі географічны нарыс)—10. М. Касцяляровіч—Там, дзе тварыў Каганец—14. Ів. Сяржанін.—3 веснавых нагляданняў над птушкамі—26. Н. Е. Кавалёў—Маргель і іншыя карысныя выкапні—28.

Матар'ялы з месц.

✓ В. Самацэвіч і П. Стрыгуцкі—Прамысловыя прадпрыемствы Барысаўскага Гарадскога Комбінату—36. І. Г. Мірскі.—Матар'ялы да вывучэння рабочага і сялянскага руху ў Магілёўшчыне ў перыод 1903—1910 году—49. Язэп Мазуркевіч.—Віцебскае аддзяленне Беларускага Дзяржаўнага Музею—55.

Хроніка.

Дзейнасць ЦБК—59. Плянны працы Цэнтральнага Бюро Краязнаўства на 1928—29 г.—60. Што атрымала ЦБК у ліпні, жніўні, верасні і кастрычніку месяцах—61. Менская Акруга—62.

№ 11 (лістапад)

В. Самацэвіч.—Аб некаторых практычных задачах мясцовых краязнаўчых арганізацый у сацыялістычным будаўніцтве—3. В. Шавельскі.—Да пытання аб этнографічным складзе насельніцтва Невельшчыны—6. М. Дабратворскі.—Нашы чмялі—21.

Матар'ялы з месц.

У. Уладзіміраў.—Торпавае балота Белае і яго распрацоўка (Барысаўскі раён)—28. П. А. Самацэвіч.—Хрэсьбіны ў в. Унтальянка Барыс. раёну, Менскай акругі—34. А. Шашалевіч.—Па Гомельскай акрузе (краязнаўчыя нататкі)—43.

Хроніка.

Усім краязнаўчым арганізацыям—51. Дзейнасць ЦБК—51. Што атрымала ЦБК і рэд. час „Наш Край“ у кастрычніку—лістападзе месяцах—53. Этнографічны вечар у БДУ—53. Дзейнасць Гомельскага акруговага т-ва краязнаўства за 1927-28 г.—54. Праца некаторых краязнаўчых арганізацый у Гомельшчыне—56. Падарожніцкая справа Слуцкага т-ва краязнаўства за летні час 1928 г.—57. Аб выданьнях мясцовых краязнаўчых арганізацый—57. Кароткая справаздача аб замежнай камандыроўцы т. Касцяляровіча М. І. у Фіншчыну—58. Да краязнаўчых арганізацый БССР—59.

Бібліяграфія.

Матар'ялы да гісторыі друку ў г. Магілёве М. Ламака—60.

№ 12 (39) (сьнежань).

✓ Маніфэст часовага работніча-сялянскага Савецкага Правіцельства Беларусі—3. У. Ігнатаўскі.—Ад Беларускай Тэрмінолёгічнай Камісіі да Беларускай Акадэміі Навук—6. М. Касцяляровіч.—Беларуская навука к дзесяцігодзьдэю абвяшчэння БССР—17. П. В. Траімавіч.—Вывучэнне прыродных вытворчых сіл Беларусі—27. Ал. Шлюбскі.—Трэці год збірання фольклёрнага матар'ялу—35. Мік. Байкоў.—Слоўнікавая праца на мясцох у БССР за тры гады (1925-1928)—47. А. Н. Ляўданскі.—Краязнаўчыя арганізацыі і археалёгія—56. Р. Пяцэвіч, У. Мікіцінскі, П. Ажэўскі.—Краязнаўчы рух на Слуцшчыне—62. М. Дабратворскі.—Год існавання Зоолягічнага Музею Інстытуту Беларускае Культуры—78. А. М. Мікалаеў.—Гомельскі Дзяржаўны Культурна-Гістарычны Музей—82.

ПАДПІСВАЙЦЕСЯ НА СТАРЭЙШУЮ ў БЕЛАРУСІ
ШТОДЗЕННУЮ ГАЗЭТУ

ЗЬВЯЗДА

Орган ЦК КП(б)Б (ДВАНАЦЦАТЫ ГОД ВЫДАННЯ)

Падпісная плата: на 1-месяц—90 кап.; на 3 м-цы—2 р. 60 к.,
на поўгода—5 р., на год—9р. 75 к.

3 дадаткам часопісі

„БАЛЬШАВІК БЕЛАРУСІ“ На 1 месяц—
1 руб. 05 кап.

Падпіска прымаецца:

<u>У МЕНСКУ:</u> галоўнай к-рай газэты „ЗЬВЯЗДА“—Савецкая, 63, 3-ці паверх, штодзённа ад 9 гадз. раніцы да 5 гадз. дня, і ўпаўнаважанымі галоўнай канторы.	<u>У ПРОВІНЦЫ:</u> упаўнаважанымі галоўнай канторы газ. „ЗЬВЯЗДА“, аддзяленьнямі „Известия“ і „Правда“, аддзяленьнямі Белдзяржвыдавцтва і ўсімі паштова-тэлеграфнымі канторамі.
--	---

Падпісвайцеся на газэту

МАГІЛЕЎСКІ СЕЛЯНІН

ГАЗЭТА МАГІЛЕЎСКАГА АКРУГОВАГА
КАМІТЭТУ КП(б)Б, АКРУГОВАГА ВЫКА-
НАЎЧАГА КАМІТЭТУ і АКРПРОФСАВЕТУ.

Выходзіць 2 разы ў тыдзень; па чацьвяргох і нядзелях.

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

для рабочых і сялян—20 к., для ўстаноў—30 к. у месяц,

Плата за абвесткі: 50 к. за радок пятайту, 50 к. за страчаны дакум.

Адрас рэдакцыі і канторы: МАГІЛЕЎ, Ленінская 35.

ТЭЛЕФОН: рэдакцыі—334, канторы—332.

ПРЫМАЕЦА ПАДПІСКА на 1929 г.

НА ПОПУЛЯРНА-НАВУ-
КОВЫ КРАЯЗНАЎЧЫ
ЧАСОПІС

„Наш Край“

- „Наш Край“ зьмяшчае артыкулы популярна-навуковага характару па ўсіх галінах краязнаўства ў БССР.
- „Наш Край“ зьмяшчае кіраўнічыя ўказаньні: анкеты, праграмы, інструкцыі і мэтодычныя артыкулы па краязнаўстве.
- „Наш Край“ дае на сваіх старонках адбітае працы ўсіх краязнаўчых арганізацый БССР.
- „Наш Край“ павінен быць у кожнай школе, народме, хаце-чытальні, клюбе і бібліотэцы.
- „Наш Край“ павінен быць настольнай кнігай кожнага краязнаўцы.

У ЧАСОПІСЕ ПРЫМАЮЦЬ УДЗЕЛ:

М. Азбукін, Г. С. Аляксандраў, А. Аніхоўскі, К. Атраховіч, Н. Бываеўскі, З. Бядуля, М. Бялуга, Проф. П. Бузук, Д. Васілеўскі, І. Віткоўскі, Проф. Васількоў, М. Грамыка, Г. Гарэцкі, М. Гарэцкі, А. Ганжын, Зьм. Даўгала, В. Дружыц, С. К. Жураўскі, М. Зьбіткоўскі, Проф. У. М. Ігнатоўскі, А. Казак, Я. Каранеўскі, Кіпель, М. Кіркевіч, А. Квяткоўскі, А. Крукоўскі, Я. Кісьлякоў, М. Касьпяровіч, Купрэвіч, М. Ламака, В. Ластоўскі, Макарэўскі, Д-р Магілеўчык, Мацьвяёнак, У. Мікіцінскі, М. Мялешка, Натальлін, С. Нікіфаровіч, А. Нямцоў, Г. Парэчын, Проф. В. Пераход, Проф. У. Пічэта, Я. Ракаў, В. Самцэвіч, П. Самцэвіч, Проф. П. Салаўёў, Н. Савіч, А. Сянкевіч, А. Сяргееўна, Я. Траяноўскі, Я. Троська, У. Уладзімераў, Проф. А. Фядзюшын, Е. Цехаювіч, А. Шашалевіч, Ал. Шлюбскі, М. Шчакаціхін, Проф. Яцанкоўскі і шмат іншых.

Умовы падпіскі: На год . . . 4 р. — к. | На 3 м-цы 1 р. 25 к.
На паўгода 2 р. 25 к. | На 1 месяц — р. 50 к.

Гадавым падпісчыкам выдаецца прэмія — „АСІПАВІЦКІ РАЁН“, выпуск II — узорнае краязнаўчае апісаньне сельсавету, мястэчка і вёскі. Кніжка патрэбная для працы кожнага краязнаўцы, настаўніка і політасьветпрацаўніка.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦА: ў рэдакцыі часопісу „Наш Край“ (Менск, Рэволюцыйная, № 21, Ц. Б. Краязнаўства), у ва ўсіх паштовых аддзяленьнях, у раённых і акруговых краязнаўчых арганізацыях і ў ва ўсіх кнігарнях Бел. Дзярж. Выдав. і інш.

„НАШ КРАЙ“ прадаецца: ў Цэнтральным Бюро Краязнаўства пры Бел. Акадэміі Навук, у ва ўсіх аддзяленьнях БДВ і ў ва ўсіх аддзяленьнях і кнігарнях іншых выдавецтваў.

Выпісваць можна з Ц. Б. Краязнаўства поўн. комплекты часопісу „Наш Край“ ад 1-га нумару да канца 1928 г. са знідкай для краязнаўчых арганізацый і паасобных краязнаўцаў у 30 % — за 10 руб.

Апрача гэтага ў ЦБК прадаюцца:

- „Працы I Ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду“ — 50 кап.
„Працы II Ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду“ — 50 кап.
Асіпавіцкі Раён — першы выпуск — 2 р.
Асіпавіцкі Раён — другі выпуск — 80 к.